

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

VANGITSEMISEN EDELLYTYKSET YLITÖRKEISSÄ RIKOKSISSA

Prosessioikeus
Maisteritutkielma

Jenna Ollila

Syksy 2025
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Vangitsemisen edellytykset ylitörkeissä rikoksissa

Tekijä(t): Jenna Ollila

Koulutusohjelma /opetuskokonaisuus / oppiaine: Prosessioikeus

Ohjaaja(t): Mikko Vuorenpää

Työn laji: Maisteritutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: XIII + 70

Vuosi: 2025

Tiivistelmä:

Rikoksen ylitörkeys on yksi pakkokeinolaissa (806/2011) säädetyistä vangitsemisen erityisistä edellytyksistä. Vuonna 2016 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) katsoi suuren jaoston ratkaisussa Buzadji v. Moldova, että vangitseminen pelkän rikosepäilyn vakavuuden perusteella on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 3 kappaleen vastaista. EIT:n mukaan vangitsemiselle tulee esittää ”olennaiset” ja ”riittävät” perusteet jo ensimmäisessä vangitsemiskäsittelyssä. Tämä merkitsi tulkintalinjamuutosta EIT:n aikaisempaan ratkaisukäytäntöön nähden.

Suomessa kyseinen tulkintalinjamuutos otettiin korkeimman oikeuden käsittelyyn ensimmäistä kertaa ratkaisussa KKO 2024:20. Kyseisessä ratkaisussa korkein oikeus totesi pakkokeinolain säännösten olevan ristiriidassa EIT:n ratkaisukäytännön kanssa, koska ne mahdollistavat vangitsemisen pelkän rikosepäilyn vakavuuden perusteella. Ratkaisuun päädyttiin kuitenkin vain niukalla yhdeksän oikeusneuvoston enemmistöllä. Kahdeksan vähemmistöön jäänyttä oikeusneuvosta puolestaan katsoi, että pakkokeinolaki muodostaa kokonaisuuden, jossa vangitsemisen käyttämisen edellytykset määräytyvät yhtäältä laissa säädettyjen erityisten edellytysten sekä toisaalta pakkokeinolain yleisten periaatteiden perusteella.

Tutkimuksessa selvitetään lainopin keinoin, mitä edellytyksiä pakkokeinolaki asettaa vangitsemiselle ylitörkeissä rikoksissa. Näitä edellytyksiä verrataan EIT:n ratkaisukäytännössä asetettuihin rikosprosessuaalisen vapaudenriiston edellytyksiin. Lisäksi tutkimuksessa tehdään oikeusvertailua Ruotsin oikeuden kanssa, jossa lainsäädännöllinen tila vangitsemisperusteiden osalta on viime vuosina muuttunut.

Tutkimuksessa osoitetaan, että vangitsemisen edellytykset määräytyvät kahdeksan vähemmistöön jääneen oikeusneuvoston esittämällä tavalla. Yhdessä rikoksen vakavuus ja periaatteet muodostavat olennaiset ja riittävät perusteet vangitsemiselle. Riittävien perusteiden muodostamiseen vaikuttaa olennaisesti myös se, että tuomioistuimet perustelevat vangitsemispäätöksensä EIT:n ratkaisukäytännössä esittämällä tavalla. Voimassa olevan pakkokeinolain säännösten ei siten katsota olevan ristiriidassa perus- tai ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.

Tutkimuksessa selvitetään myös erinäisiä pakkokeinolakiin esitettyjä muutosehdotuksia. Tutkimuksessa ei kuitenkaan nähdä tarvetta laintasoisille muutoksille. Toivottavaa kuitenkin olisi, että tuomioistuimet kiinnittäisivät tarkempaa huomiota vangitsemispäätöksen perusteluihin.

Avainsanat: rikosprosessuaaliset pakkokeinot, vangitseminen, perusteluvollisuus, ihmisoikeudet, rikosprosessi, periaatteet

Sisällys

LÄHTEET	V
----------------	----------

LYHENTEET	XIII
------------------	-------------

1 JOHDANTO	1
-------------------	----------

1.1 Tutkimuksen aihe ja tausta	1
--------------------------------	---

1.2 Tutkimuskysymys ja aiheen rajaus	3
--------------------------------------	---

1.3 Tutkimusmetodi ja aineisto	5
--------------------------------	---

1.4 Tutkielman rakenne	7
------------------------	---

2 VANGITSEMINEN VAPAUTEEN KOHDISTUVANA RIKOSPROSESSUAALISENA PAKKOKEINONA	8
--	----------

2.1 Oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja sen rajoittaminen	8
---	---

2.2 Vangitseminen rikosprosessuaalisena pakkokeinona	10
--	----

2.3 Rikosprosessin tarkoitus	12
------------------------------	----

2.4 Syyttömyysolettamasta	16
---------------------------	----

3 VANGITSEMISEN EDELLYTYKSET	18
-------------------------------------	-----------

3.1 Yleistä	18
-------------	----

3.2 Rikosprosessuaalisen vapaudenriiston edellytykset Euroopan ihmisoikeussopimuksessa	19
--	----

3.3 Vangitsemisen edellytykset kansallisessa lainsäädännössä	21
--	----

3.3.1 Yleinen edellytys	21
-------------------------	----

3.3.2 Erityiset edellytykset	21
------------------------------	----

3.4 Vangitsemisen edellytyksille asetetut näyttökynnykset	25
---	----

3.4.1 Todennäköisyyskynnys	25
----------------------------	----

3.4.2 Syytä epäillä -kynnys	26
-----------------------------	----

3.5 Pakkokeino-oikeuden periaatteet	28
-------------------------------------	----

3.5.1 Yleistä	28
---------------	----

3.5.2 Suhteellisuusperiaate	29
-----------------------------	----

3.5.3 Vähimmän haitan periaate	32
--------------------------------	----

3.5.4 Kohtuuttoman vangitsemisen kieltö	34
---	----

4	YLITÖRKEITÄ RIKOKSIA KOSKEVAN VANGITSEMISPERUSTEEN	
	YHDENMUKAISUUS IHMISOIKEUSVELVOITTEIDEN KANSSA	35
4.1	Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintalinjamuutos	35
4.1.1	Tulkintalinjamuutos pääsisältöineen	35
4.1.2	Olennaiset ja riittävät perusteet EIT:n oikeuskäytännössä	38
4.1.3	Korkeimman oikeuden kannanotto	40
4.2	Olennaiset ja riittävät perusteet ylitörkeissä rikoksissa	42
4.2.1	Lainsäätäjän tarkoituksesta	42
4.2.2	Ylitörkeä rikos olennaisena perusteena	45
4.2.3	Pakkokeino-oikeuden periaatteet riittävinä perusteina	51
4.2.4	Tuomioistuimen perusteluvelvollisuus	55
5	YLITÖRKEITÄ RIKOKSIA KOSKEVAN VANGITSEMISPERUSTEEN SOVELTAMINEN	
	TULEVAISUUDESSA	59
5.1	Vangitsemisperusteita koskevasta presumptiosta	59
5.2	Rikosten yritysten soveltumisesta	62
5.3	Kehitysehdotuksia	64
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	66

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria. Werner Söderström Osakeyhtiö 1989.

Aarnio, Aulis, Tulkinnan taito: ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. WSOY 2006.

Aarnio, Aulis, Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2011.

Dahlberg, Maija, KKO 2024:20 – Jaa/Ei/Tyhjä/Poissa? Korkeimman oikeuden täysistuntoratkaisu vangitsemisen laillisten perusteiden ja ihmisoikeusvelvoitteiden yhteensopivuudesta. Lakimies 3–4/2024, s. 526–536.

Ervo, Laura, Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus: käsikirja lainkäyttäjille. WSOYpro 2008.

Fredman, Markku, Pakkokeinoasiat Helsingin käräjäoikeudessa. Defensor Legis 3/2017, s. 353–367.

Fredman, Markku, Rikosasianajajan käsikirja. Alma Talent 2021.

Fredman, Markku – Rautio, Lauri – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko, Esitutkinta ja pakkokeinot. 7. uudistettu painos. Alma Insights 2025.

Halijoki, Juha, Rikosprosessuaalinen vapaudenriisto. Defensor Legis 2/2001, s. 203–227. (Halijoki 2001a)

Halijoki, Juha, Epäillyn asema rikosprosessuaalisen vapaudenriiston yhteydessä. Defensor Legis 6/2001, s. 1038–1066. (Halijoki 2001b)

Halijoki, Juha, Vangitsemisoikeudenkäynti ja Fair Trial. Defensor Legis 1/2002, s. 21–41.

Halijoki, Juha, Pakkokeinolain uudistus. Mikä muuttuu ja miksi? Defensor Legis 2/2003, s. 139–184.

Helenius, Dan, Syyte rikosprosessissa, s. 539–558 teoksessa *Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi –*

Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki, Prosessioikeus. 6. uudistettu painos. Alma Talent 2021.

Helenius, Dan – Linna, Tuula, Siviili- ja rikosprosessioikeus. 3. uudistettu painos. Alma Talent 2024.

Helminen, Klaus, Rikosprosessuaaliset pakkokeinot. Poliisiopisto 1973.

Helminen, Klaus, Pakkokeinot esitutkinnessa. Poliisiopisto 1982.

Helminen, Klaus – Lehtola, Kari – Virolainen, Pertti, Uusi esitutkintalainsäädäntö. 2. uudistettu painos. Lakimiesliiton kustannus 1990.

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu, Ihmisoikeudet: käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2. uudistettu painos. Alma Talent 2017.

Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisu 17. Helsinki 2011.

Husa, Jaakko, Lakien perustuslainmukaisuuden valvonta ja valtiosääntöuudistus. Defensor Legis 1/1998, s. 183–215.

Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo, Kirjoitetaan juridiikkaa. 2. uudistettu painos. Talentum Media Oy 2008.

Husa, Jaakko, Oikeusvertailu. Lakimiesliiton kustannus 2013.

Jokela, Antti, Rikosprosessioikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent 2018.

Jokela, Antti, Oikeudenkäynti. II, Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu. 4. uudistettu painos. Alma Talent 2024.

Jonkka, Jaakko, Rikosprosessioikeuden yleisistä opeista. Helsingin yliopisto. Lakimiesliiton kustannus 1992.

Järmälä, Kari, Ennen tuomion antamista tapahtuvan vangitsemisen erityiset edellytykset. Poliisi-ammattikorkeakoulu 2020.

Kajala, Jani, Rikoksesta epäillyn oikeudenmukainen oikeudenkäynti vangitsemisoikeudenkäynnissä. Defensor Legis 4/2021, s. 871–887.

Kujala, Tero, Suhteellisuusperiaatteen huomioon ottaminen pakkokeinojen käytöstä päätettäessä, s. 195–211 teoksessa *Koponen, Pekka (toim.) – Lahti, Raimo (toim.) – Konttinen-Di Nardo, Essi (toim.) – Haapaniemi, Pekka*, Kirjoituksia rikosprosessioikeudesta. Helsingin hovioikeus 2016.

Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka, Rikosoikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent 2022. (päivittyvä verkkojulkaisu). [https://verkkokirjahylly-almainsights-fi.ezproxy.ulapland.fi/teos/CAFBHXETEB#kohta:II\(\(2002\)RIKOSLAJIT\(:2.\(\(20\)RL\(\(20\)12\(\(\(20\)MAANPETOSRIKOKSET/piste:b5](https://verkkokirjahylly-almainsights-fi.ezproxy.ulapland.fi/teos/CAFBHXETEB#kohta:II((2002)RIKOSLAJIT(:2.((20)RL((20)12(((20)MAANPETOSRIKOKSET/piste:b5) (vaatii kirjautumisen) (31.7.2025).

Launiala, Mika, Syyttömyysolettamasta erityisesti esitutinnan näkökulmasta. Edilex 2010/19.

Launiala, Mika, Välttämättömyys, optimointi ja minimointi – vähimmän haitan periaate uudessa esitutkintalaissa (805/2011). Edilex 2012/34.

Launiala, Mika, Suhteellisuusperiaate uuden esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 4 §:ssä. Edilex 2013/23.

Launiala, Mika, Rikoksesta epäillyn vangitsemisen edellytyksistä, vaihtoehtoista ja liitännäisistä. Defensor Legis 1/2021, s. 138–158.

Lavapuro, Juha, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen noudattamien tulkintaperiaatteiden kansallisesta sovellettavuudesta. Defensor Legis 4/2011, s. 467–479.

Lindber, Gunnel, Straffprocessuella tvångsmedel. Upplaga 5:1. Författaren och Norstedts Juridik AB 2022.

Markus, Jaakko, De lege ferenda -tutkimus prosessi- ja insolvenssioikeudessa. Lakimies 6/2023, s. 895–917.

Määttä, Pekka, Rikosasian joutuissa käsittely: perusoikeus ja tuomarin velvollisuus. Lakimiesliiton kustannus 2013.

Määttä, Tapio – Paso, Mirjami, Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan. 2. uudistettu painos. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2022.

Niemi, Johanna, Johdatus esitutkinta- ja pakkokeinolakeihin. 2. uudistettu painos. Werner Söderström lakitieto 2000.

Niemi, Johanna, Vapaudenriiston tilanteita, s. 69–112, teoksessa *de Godzinsky, Virve-Maria – Niemi, Johanna*, Vapauden hinta. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2008.

Niemi, Johanna, Pakkokeinot, s. 887–925 teoksessa *Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki*, Prosessioikeus. 6. uudistettu painos. Alma Talent 2021.

Ojala, Timo, Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. 2. uudistettu painos. Edita 2024.

Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Euroopan ihmisoikeussopimus. 6. uudistettu painos. Alma Talent 2018.

Pölönen, Pasi, Salaiset pakkokeinot. Lakimiesliiton kustannus 1997.

Rantaeskola, Satu, Pakkokeinolaki – Kommentaari. Juvenus Print 2014.

Rantaeskola, Satu, Rikos ja rikosprosessi. AS Pakett 2019.

Tirkkonen, Tauno, Suomen rikosprosessioikeus II. K.F Puromiehen kirjapaino 1953.

Tolvanen, Matti – Kukkonen, Reima, Esitutkinta ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Talentum cop 2011.

Tuhkanen, Harri, Pakkokeinolain näyttökynnykset. Lakimies 6/2024, s. 846–871.

Viitanen, Marko, KKO 2024:20 Perustuslain etusija vangitsemisasiassa, teoksessa *Hoffrén, Mia* (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein I 2024. Alma Talent 2024.

Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeuksien rajoittaminen, s. 139–171 teoksessa *Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka* (toim.), Perusoikeudet. 2 uudistettu painos. WSOYpro 2011.

Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. WSOY lakitieto 2001.

Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri, Pro & Contra: tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä. Talentum 2003.

Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko, Prosessin päälaajit ja tehtävät, s. 59–80 teoksessa *Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki*, Prosessioikeus. 6. uudistettu painos. Alma Talent 2021.

Vuorenpää, Mikko, Syyttäjän tehtävät: erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta. Suomalainen lakimiesyhdistys 2007.

Verkkolähteet

Helsingin Sanomat (*Harju, Jukka*), KKO:n linjaus aiheuttanut merkittävän muutoksen henkirikoksista epäiltyjen osalta – Poliisi: ”Vastoin yleistä moraalikäsitystä”. 10.9.2024. <https://www.hs.fi/suomi/art-2000010671754.html> (21.8.2025).

MTV Uutiset (*Lehtinen, Pekka*), MTV:n tiedot: Oulun luotiliivitaposta tuomittu etsintäkuulutettiin – miestä ei ole tavoitettu perjantain jälkeen. 20.11.2024. https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/mtv-n-tiedot-oulun-luotiliivitaposta-tuomittu-etsintakuulutettiin-miestä-ei-ole-tavoitettu-perjantain-jälkeen/9050578?fbclid=IwY2xjawMUFrIleHRuA2FlbQIx-MQABHhHVcLhEI7O3gdCxTqvVPQ7At2iaqH3tTtemh2s24ZBBpqfuHzVk-ApLp09y_aem_gi8IV4LyIY2T49s4q_TJOQ#gs.hwg66m (21.8.2025).

Tilastokeskus, Henkirikoksia tehty selvästi viimevuotista enemmän – syyskuun luku poikkeuksellinen. 17.10.2024. <https://stat.fi/fi/uutinen/henkirikoksia-tehty-selvasti-viimevuotista-enemmän-syyskuun-luku-poikkeuksellinen> (5.8.2025).

Virallislähteet

Suomi

EOAK 28.9.2016, dnro 3616/2016. Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle Hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi rikoslain 34 a luvun, pakkokeinolain 10 luvun ja 5 luvun muuttamisesta (HE 93/2016 vp).

HE 14/1985 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 66/1988 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 251/1989 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi pakkokeinolain 1 luvun muuttamisesta.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 22/1994 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle telekuuntelua ja –valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 181/1994 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi pakkokeinolain muuttamisesta.

HE 52/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 263/2004 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 13/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 219/2024 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 6 ja 17 luvun muuttamisesta.

KM 2009:2. Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus. Esitutkinta- ja pakkokeinokeinoitoimikunnan mietintö.

PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993 vp).

PeVL 66/2010 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi (HE 222/2010 vp).

Rovaniemen hovioikeuspiiri (*Leikas, Minna*), Oikeudenkäynti pakkokeinoasioissa. Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhanke. Meedia Zone Oü 2016.

Ruotsi

Prop 1986/87:112. Regeringens proposition om anhängande och häktning.

Prop. 2022/23:53. Skärpta straff för brott i kriminella nätverk.

SOU 2016:52. Statens offentliga utredningar. Färre i häkte och minskad isolering. Betänkande av Häktes- och restriktionsutredningen. Stockholm 2016.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 2014:29

KKO 2018:87

KKO 2019:17

KKO 2019:99

KKO 2020:16

KKO 2020:36

KKO 2020:79

KKO 2023:37

KKO 2024:20

Ruotsi

NJA 2019, s. 741

NJA 2020, s. 885

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Stögmüller v. Itävalta, tuomio 10.11.1969

Letellier v. Ranska, tuomio 26.6.1991

Lukanov v. Bulgaria, tuomio 20.3.1997

Winterwerp v. Alankomaat, tuomio 24.10.1979

Jecius v. Liettua, tuomio 31.7.2000

Shishkov v. Bulgaria, tuomio 9.1.2003

Boicenco v. Moldova, tuomio 11.7.2006

Aleksanyan v. Venäjä, tuomio 22.12.2008

Jiga v. Romania, tuomio 16.3.2010

Idalov v. Venäjä, tuomio 22.5.2012 (suuri jaosto)

Buzadji v. Moldova, tuomio 5.7.2016 (suuri jaosto)

Podeschi v. San Marino, tuomio 13.4.2017

Hasselbaink v. Alankomaat, tuomio 9.2.2021

Hysa v. Albania, tuomio 21.2.2023

Eduskunnan oikeusasiamies

Oikeusasiamies 29.8.2018, dnro 6888/2017

LYHENTEET

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ETL	esitutkintalaki (805/2011)
HE	hallituksen esitys
KKO	korkein oikeus
KP-sopimus	Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 8/1976)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
PKL	pakkokeinolaki (806/2011)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
Prop.	regeringens proposition
RB	rättegångsbalken (1942:740, Ruotsin oikeudenkäymiskaari)
RL	rikoslaki (39/1889)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
RVA	asetus rikoslain voimaantamisesta (39/1889)
SOU	statens offentliga utredningar
StPO	Strafprozeßordnung (7.4.1987, Saksan liittotasavallan rikosprosessilaki)
vp	valtiopäivät

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aihe ja tausta

Tutkimuksen aihe on vangitsemisen edellytykset ylitörkeissä rikoksissa. Toisaalta tutkimuksen aihe on myös ylitörkeä rikos vangitsemisen erityisenä edellytyksenä. Kyse on nimenomaan ennen tuomion antamista tapahtuvasta vangitsemisesta rikosprosessuaalisena pakkokeinona. Rikoksesta epäillyn tutkintavankeus voi olla tarpeen etenkin rikoksen selvittämiseksi ja rikosvastuun toteuttamiseksi.¹ Vangitseminen on rikosprosessuaalisista pakkokeinoista kaikista ankarin, koska sillä puututaan merkittävimmin perustuslain (PL, 731/1999) 7 §:ssä suojattuun henkilökohtaiseen vapauteen siitä mahdollisesti johtuvan pitkäkestoisen vapaudenriiston vuoksi.² Henkilökohtainen vapaus on turvattu myös Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, joista ainakin tutkielman aiheen kannalta merkittävin on Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS, SopS 18/1990). EIS 5 artiklassa turvatun henkilökohtaisen vapauden ensisijaisena tarkoituksena on suojata yksilöitä mielivaltaiselta vapaudenriistolta. Jotta vapaudenriisto ei ole mielivaltaista, tulee sitä koskeva toimivaltasäännös määritellä lain tasolla mahdollisimman täsmällisesti ja tarkkarajaisesti.³

Pakkokeinolaissa (PKL, 806/2011) ennen tuomion antamista tapahtuvan vangitsemisen edellytykset on jaettu yleiseen ja erityisiin edellytyksiin. PKL 2:11:n mukaan vangitsemisen yleinen edellytys on, että henkilöä epäillään todennäköisin syin rikoksesta. Vangitsemisen erityisinä edellytyksinä säännöksessä viitataan PKL 2:5.1:ssä säädettyihin pidättämisen edellytyksiin. Tutkielman aiheen kannalta keskeisin on säännöksen ensimmäisessä kohdassa säädetty erityinen edellytys, jonka mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää (ja myös vangita), jos rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Kyseisen vähimmäisrangaistuksen omaavista rikoksista on pakkokeino-oikeudessa käytetty yleisesti käsitettä ”ylitörkeä rikos”. Vähimmäisrangaistuksen arvioinnissa ei oteta huomioon yleisiä vähentämissperusteita. Näin ollen säännös soveltuu myös yrityksen asteelle jääneisiin tekoihin.

Ylitörkeitä rikoksia koskevaan vangitsemisen erityiseen edellytykseen on perinteisesti liitetty ajatus korostuneesta tarpeesta turvata rikosprosessin häiriötön kulku ja rikosvastuun toteutuminen. PKL 2:5.1:n 1 kohta ei aseta ylitörkeissä rikoksissa erillisiä ennalta määriteltyjä lisäedellytyksiä

¹ HE 222/2010 vp, s. 71.

² Fredman ym. 2025, s. 776.

³ HE 309/1993, s. 29–30, Fredman ym. 2025, s. 50.

vangitsemiselle, vaan rikoksen vakavuus muodostaa itsenäisen erityisen edellytyksen. Tämä on ollut myös lainsäätäjän nimenomainen tarkoitus. Rikoksen vakavuuteen liittyvää vangitsemisperustetta on perusteltu pakkokeinolain aikaisemmissa esitöissä lähinnä yleisestävillä näkökohdilla.⁴ Samalla lainsäätäjän tarkoituksena on ollut, että vangitsemisen edellytykset ovat linjassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) jatkuvasti muuttuvan oikeuskäytännön kanssa.⁵ Oikeuskirjallisuudessa on puolestaan pitkään vallinnut vakiintunut näkemys siitä, että ylitörkeisiin rikoksiin sisältyy Ruotsin mallin mukaisesti oletus vangitsemisperusteiden olemassaolosta, jonka vuoksi niistä ei ole tarpeen esittää erillistä selvitystä.⁶ Lain esitöissä ei ole kuitenkaan ainaakaan suoranaisesti viitattu kyseisen oletuksen olemassaoloon.

PKL 2:5.1:n 2 kohdassa on säädetty vangitsemisen erityisistä edellytyksistä niin sanotuissa ”normaalitapauksissa”, eli sellaisissa rikoksissa, joista on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta joista ankarin säädetty rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Näissä tapauksissa rikoksen niin sanotun ”normaalivakavuuden” lisäksi edellytetään, asiassa on syytä epäillä karttamis-, sotkemis- ja/tai jatkamisvaaran käsillä oloa. On huomioitava, että vangitsemisen laillisuutta tulee tarkastella vangitsemisen yleisen ja erityisten edellytysten täyttyessäkin vielä pakkokeinolain yleisten periaatteiden, eli suhteellisuusperiaatteen, vähimmän haitan periaatteen ja kohtuuttoman vangitsemisen kiellon näkökulmasta. Mikäli vangitseminen arvioidaan jonkin periaatteen vastaiseksi, ei vangitsemista tule käyttää, oli kyse ylitörkeästä rikoksesta tai ei.

Tutkimuksen aiheen taustalla on erityisesti pakkokeinolain uudistuksen⁷ jälkeen tarkentunut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintalinja rikosprosessuaalisen vapaudenriiston edellytyksistä. EIT:n aikaisemman oikeuskäytännön mukaan rikosprosessuaaliselle vapaudenriistolle oli rikosepäilyn lisäksi vaadittu lisäedellytysten esittämistä vasta ”tietyn ajanjakson jälkeen”, eli käytännössä vasta silloin, kun vangitsemista mahdollisesti jatketaan. EIT:n suuren jaoston ratkaisussa Buzadji v. Moldova⁸ tekemän tulkintalinjamuutoksen mukaan pelkkä rikosepäily ei kuitenkaan riitä enää vapaudenriiston jatkamisen perusteeksi missään tilanteessa, vaan viranomaisten on esitettävä olennaiset ja riittävät perusteet vapaudenriistolle jo ensimmäisessä vangitsemiskäsittelyssä. Olennaisina ja riittävinä perusteina EIT on perinteisesti pitänyt muun muassa karttamis-, sotkemis- ja jatkamisvaaraa.

⁴ HE 14/1985 vp, s. 48.

⁵ HE 222/2010 vp, s. 71.

⁶ Ks. esim. Fredman 2021, s. 563, Niemi 2021, s. 893, Halijoki 2001a, s. 212. Ruotsin malliin palataan tarkemmin jäljempänä tutkielmassa.

⁷ Nykyinen pakkokeinolaki astui voimaan 1.1.2014.

⁸ EIT, Buzadji v. Moldova, tuomio 5.7.2016 (suuri jaosto).

Aiheen ajankohtaisuuden, problematiikan ja merkityksellisyyden taustalla on korkeimman oikeuden vuonna 2024 antama ratkaisu KKO 2024:20 koskien EIT:n tulkintalinjamuutosta ja sitä, miten se tulisi ottaa huomioon pakkokeinolakia sovellettaessa. Ratkaisussa korkein oikeus totesi pakkokeinolain säännösten olevan ristiriidassa ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa, koska ne mahdollistavat vangitsemisen pelkän rikosepäilyn perusteella EIT:n tutkintalinjamuutoksen vastaisesti. Huomionarvoista on, että kyseiseen ratkaisuun päästiin vain niukalla yhdeksän oikeusneuvoksen enemmistöllä. Kahdeksan vähemmistöön jäänyttä oikeusneuvosta puolestaan päätyi päinvastaiseen tulkintaratkaisuun, jonka mukaan pakkokeinolain säännökset muodostavat kokonaisuuden, jossa rikosepäilyyn perustuvien pakkokeinojen edellytykset määräytyvät yhtäältä laissa säädettyjen erityisten edellytysten sekä toisaalta lain yleisten periaatteiden perusteella. Näin ollen vangitseminen ei ollut vähemmistöön jääneiden oikeusneuvosten mukaan pakkokeinolain säännösten nojalla mahdollista pelkän rikosepäilyn perusteella. Kaksi muuta eri tulkintaratkaisuun päätynyttä oikeusneuvosta taas tunnustivat pakkokeinolain ja EIT:n oikeuskäytännön ristiriidan korkeimman oikeuden enemmistön kanssa, mutta totesivat kyseisen ristiriidan olevan kuitenkin poistettavissa ihmisoikeusmyönteisellä tulkinnalla.

Tutkimuksen aihe on siten ajankohtainen ja myös käytännöllisesti merkittävä, koska edes korkeimmassa oikeudessa ei olla päästy lähellekään yksimielistä ratkaisua asiassa. Lisäksi huomionarvoista on, että Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa vallitsee yhä vaihtelevaa käytäntöä vangitsemisen edellytyksistä. Joissakin valtioissa vangitseminen voi tulla kyseeseen rikoksen vakavuudesta huolimatta. Toisissa valtioissa taas on edellytetty vakavissakin rikoksissa tiettyjen erikseen määriteltyjen lisäedellytysten täyttymistä. Kyseiset lisäedellytykset eivät kuitenkaan rajoitu muissa jäsenvaltioissa eikä EIT:n oikeuskäytännössäkään pelkästään PKL 2:5.1:n 2 kohdassa mainittuihin vaaraedellytyksiin, vaan vangitsemiselle on määritelty muitakin perusteita.

1.2 Tutkimuskysymys ja aiheen rajaus

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää vastaus tutkimuskysymykseen: *mahdollistavatko voimassa olevan pakkokeinolain säännökset vangitsemisen pelkän todennäköisin syin epäillyn rikoksen vakavuuden perusteella?* Ensimmäisen tutkimuskysymyksen ratkaiseminen antaa samalla vastauksen myös toiseen tutkimuskysymykseen: *ovatko pakkokeinolain säännökset ilmeisessä ristiriidassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä johtuvien ihmisoikeusvelvoitteiden ja perustuslain 7 §:n kanssa?* Näihin tutkimuskysymyksiin saadaan vastaus, kun selvitetään pakkokeinolaissa säädettyjen vangitsemisen edellytysten sisältöä, ja verrataan sitä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä sanottuun. Vaikka korkein oikeus on jo

ottanut kantaa näihin kysymyksiin, on asian selvittäminen edelleen tarpeen korkeimman oikeuden erimielisen ratkaisun vuoksi. Korkein oikeus nimittäin sovelsi ratkaisussa PL 106 §:ää, jonka ilmeisyysvaatimuksen täyttymisen on katsottu vaativan yksimielistä ratkaisua tuomioistuimelta.⁹

Kolmas tutkimuskysymys koskee edellisten tutkimuskysymysten perusteella mahdollisesti esiin nousevia pakkokeinolain muutostarpeita: *tulisiko pakkokeinolakia muuttaa, ja jos, niin millä tavoin?* Korkein oikeus on katsonut, että PKL 2:5.1:n 2 kohdan a-c alakohdissa säädettyjä vaa-raedellytyksiä olisi sovellettava myös 1 kohdan ylitörkeiden rikosten tapauksissa.¹⁰ Lisäksi 1 kohtaa on oikeuskirjallisuudessa ehdotettu muutettavan Ruotsin oikeudenkäymiskaaren (*Rättegångsbalk*, 1942:740) 24:1.2:n vangitsemisoletussäännöstä vastaavaksi.¹¹ Edelleen 1 kohtaa on arvosteltu myös sen soveltumisesta rikosten yrityksiin.¹² Tutkimuksessa arvioidaan siten erityisesti näihin seikkoihin liittyviä muutostarpeita. Neljäs tutkimuskysymys kytkeytyy edellisiin ja se koskee seuraavaa: *voidaanko pakkokeinolakia soveltaa sen nykyisessä muodossaan, ja miten sitä olisi tarkoituksenmukaisinta tulkita ja soveltaa jatkossa?*

Tutkimuksen aihe rajautuu käsittelemään ainoastaan ennen tuomion antamista tapahtuvaa rikoksesta epäillyn vangitsemista. Näin ollen pakkokeinolain 2:12:ssä säädetty tuomitun vangitsemista koskevat edellytykset on rajattu kokonaan tutkimuksen aiheen ulkopuolelle. Tutkimuksessa ei myöskään käsitellä muita vapauteen tai muihin oikeuksiin kohdistuvia pakkokeinoja, vaan käsittely kohdistuu pelkästään vangitsemiseen. Tutkimuksessa sivutaan pidättämisen edellytyksiä siinä laajuudessa, miltä osin ne ovat yhteneväiset vangitsemisen edellytysten kanssa. Tutkimuksessa myös käsitellään matkustuskieltoa ja tehostettua matkustuskieltoa lähinnä tutkintavankeuden vaihtoehtoisina pakkokeinoina perehtymättä kuitenkaan niiden määritelmiin tai niitä koskeviin edellytyksiin sen syvällisemmin.

Vangitsemisen edellytysten osalta tutkimuksen pääpaino on nimenomaan ylitörkeitä rikoksia koskevassa erityisessä edellytyksessä. Tutkimuksessa tarkastellaan siten yhtäältä sitä, mitkä ovat pakkokeinolaissa määritellyt vangitsemisen edellytykset ylitörkeissä rikoksissa sekä toisaalta sitä, mitä ylitörkeä rikos vangitsemisen erityisenä edellytyksenä tarkoittaa. Lisäksi tarkastelun keskiössä on lainsäätäjän tarkoitus kyseistä vangitsemisperustetta säätäessä. Koska tutkimuksessa arvioidaan edellä todetusti PKL 2:5.1:n 2 kohdan a-c alakohdissa säädettyjen vaa-

⁹ Dahlberg 2024, s. 534, ks. myös Husa 1998, s. 183–215 ja 205–206.

¹⁰ KKO 2024:20, kohta 33.

¹¹ Niemi 2008, s. 107.

¹² Järmälä 2020, s. 48, Niemi 2008, s. 106–107.

raedellytysten mahdollista soveltamista myös ylitörkeissä rikoksissa, tullaan tutkimuksessa käsittelemään myös näiden vaaraedellytysten käsitteitä. Näihin käsitteisiin ei kuitenkaan ole tarvetta syventyä liialti.

1.3 Tutkimusmetodi ja aineisto

Tutkimuksen pääasiallinen metodi on oikeusdogmaattinen, eli lainopillinen, koska tutkimuksen pääkohteena on voimassa olevan oikeuden sisältö. Lainopin avulla muodostetaan tulkinta- ja punnintakannanottoja voimassa olevien oikeusnormien sisällöstä. Lisäksi lainopilla systematisoidaan voimassa olevien oikeusnormien sisältämää kokonaisuutta yhtenäiseksi oikeusjärjestelmäksi.¹³ Tutkimuksen tarkoituksena on muodostaa tulkinta- ja punnintakannanottoja pakkokeinolain säännösten ja esitöiden, korkeimman oikeuden ennakkopäätösten sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön sisällöstä. Tarkoituksena on myös systematisoida etenkin pakkokeinolain säännösten sisältämää kokonaisuutta ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön sisältämää kokonaisuutta yhtenäisemmäksi oikeusjärjestelmäksi.

Lainopilla on praktinen ulottuvuus, jolla tarkoitetaan voimassa olevan oikeuden sisällön selvittämistä kulloinkin voimassa olevassa oikeusongelmassa sekä teoreettinen ulottuvuus, jolla tarkoitetaan voimassa olevan oikeuden käsitteiden jäsentämistä.¹⁴ Tässä tutkimuksessa keskitytään pitkälti praktiseen lainoppiin, sillä tarkoituksena on selvittää voimassa olevan oikeuden sisältöä ratkaistaessa tutkimuskysymyksiä.

Argumentaation lähtökohtana oikeusdogmatiikassa on oikeuslähdeoppi eli oikeuslähteiden etusijajärjestys, jossa oikeuslähteet jaetaan vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin sekä sallituihin oikeuslähteisiin.¹⁵ Pakkokeinolaki vahvasti velvoittavana oikeuslähteenä on tutkimuksen keskeisin oikeuslähde. Perus- ja ihmisoikeuskehikon osalta tarkastelun kohteena on PL 7 §:ssä ja EIS 5 artiklassa turvattu oikeus henkilökohtaiseen vapauteen. Erityishuomio kiinnittyy EIS 5 artiklan 1 kappaleen c-kohdassa määriteltyihin rikosprosessuaalisen vapaudenriiston edellytyksiin sekä saman artiklan 3 kappaleessa määriteltyyn kohtuullisen ajan vaatimukseen.

¹³ Aarnio 2011, s. 97, Hirvonen 2011, s. 23–25.

¹⁴ Husa ym. 2008, s. 19–20.

¹⁵ Aarnio 1989, s. 220–221.

Tutkimuksessa tarkastellaan lisäksi pakkokeinolain esitöitä ja muuta lainvalmisteluaineistoa sekä korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä lain tulkintaa ohjaavina heikosti velvoittavina oikeuslähteinä. Heikosta velvoittavuudestaan huolimatta ennakkopäätöksillä on käytännön ratkaisutasolla keskeinen asema.¹⁶ Korkeimman oikeuden ennakkopäätökset eivät kuitenkaan ole samalla tavalla sitovia kuin kirjoitettu laki. Niistä poikkeaminen kuitenkin aiheuttaa tuomioistuimelle perusteluvelvollisuuden.¹⁷ Tutkimuksessa hyödynnetään lisäksi sallittuna oikeuslähteenä oikeuskirjallisuutta.

Tutkimuksessa keskeisessä asemassa on myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö. Pääsääntöisesti EIT:n ratkaisukäytäntöön tulee suhtautua tulkintaa ohjaavana ja ratkaisukäytännössä annettuja tulkintasuosituksia on noudatettava. Mainitusta huolimatta on tulkintasuositusten soveltamisessa syytä säilyttää kriittinen ote sekä välttää tekemästä liioja johdopäätöksiä. Tulkintasuosituksia sovellettaessa on tärkeää ottaa huomioon kyseisen tapauksen konteksti.¹⁸ Lisäksi on perusteltua huomioda, että EIT:n antamat ratkaisut perustuvat yksilövalituksiin, jolloin ratkaisukäytäntö voi jäädä jokseenkin aukolliseksi niin, ettei ratkaisuista ole välttämättä johdettavissa tiettyyn yksittäistapaukseen soveltuvaa oikeusohjetta.¹⁹ Toisaalta suuren jaoston ratkaisuilla voidaan katsoa olevan muihin EIT:n ratkaisuihin verrattuna suurempi painoarvo, koska niissä voidaan antaa myös oikeuskäytäntöä yleisesti ohjaavia linjauksia.²⁰ Suuren jaostonkaan kokouksissa annetut ratkaisut eivät kuitenkaan aina käy täysin yksiin suomalaisen oikeusjärjestelmän kanssa.²¹

Tutkimuksessa hyödynnetään myös oikeusvertailua. Oikeusvertailevilla argumenteilla voi olla tulkintaa ohjaavaa merkitystä silloin, kun vertailtavilla oikeusjärjestyksillä on yhteistä sääntelytaustaa ja vastaava tulkintatraditio.²² Oikeusvertailun avulla pyritään tunnistamaan sekä vaihtoehtoisia malleja että yhtäläisyyksiä suomalaisen oikeusjärjestelmän kanssa. Lisäksi sen avulla pyritään tukemaan laadullisesti esitettyjä oikeudellisia argumentteja.²³ Suomen ja Ruotsin vangitsemissäätelyn historia ja vangitsemisen edellytyksiä koskevien normien vastaavuus puoltavat Ruotsin oikeuden hyödyntämistä tutkimuksessa. Näin ollen tutkimuksessa käsitellään erityisesti Ruotsin oikeudenkäymiskaaren ylitörkeitä rikoksia koskevaa vangitsemisioletussäännöstä

¹⁶ Aarnio 2006, s. 292–294, Määttä – Paso 2022, s. 21.

¹⁷ Viitanen 2024, jakso 2024:I, luku KKO 2024:20.

¹⁸ Pellonpää ym. 2018, s. 338.

¹⁹ Lavapuro 2011, s. 474.

²⁰ Ervo 2008, s. 14.

²¹ Ks. esim. Pellonpää 2018, s. 338, jossa on mainittu, ettei esimerkiksi Zolotukhin-tapauksessa annettu EIT:n suuren jaoston ratkaisulla ollut paljoakaan tekemistä pohjoismaisten verojärjestelmien kanssa.

²² Aarnio 1989, s. 235.

²³ Husa ym. 2008, s. 23, Husa 2013, s. 30–35, 90.

ja sen taustalla olevissa esitöissä lausuttua sekä käytetään niitä apuna tulkinnassa ja argumentaatiossa. Tutkimuksessa tuodaan myös esiin Saksan oikeudessa esiintyvä vastaava vangitsemissäännös argumentaatiota tukevana seikkana.

Koska yksi tutkimuskysymyksistä käsittelee voimassa olevassa oikeudessa havaittuja mahdollisia ongelmia ja niistä seuraavia mahdollisia muutosehdotuksia, liittyy tutkimukseen näin ollen myös *de lege ferenda* -tiedonintressi. Tutkimuksessa käytetyillä *de lege ferenda* -kannanotoilla pyritään argumentoimaan vakuuttavasti mahdollista muutosehdotuksen puolesta tai sitä vastaan.²⁴ Ensiksi on kuitenkin tärkeää selvittää voimassa olevan oikeuden (*de lege lata*) sisältö lainopin avulla, jonka jälkeen *de lege ferenda* -kannanotot mahdollisista lainsäädännöllisistä ratkaisuista nousevat keskiöön.

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielma sisältää kuusi päälukua. Ensimmäisen eli johdantoluvun jälkeen luvussa kaksi käsitellään vangitsemista henkilökohtaista vapautta rajoittavana rikosprosessuaalisena pakkokeinona, rikosprosessin tarkoitusta yleisesti sekä syyttömyysolettaman merkitystä. Kolmannessa luvussa tarkastellaan yleisesti vangitsemisen edellytyksiä sekä kansallisen lainsäädännön että ihmisoi-keussopimuksen kontekstissa. Toisessa ja kolmannessa luvussa on tarkoituksena rakentaa normatiivinen ja periaatteellinen lähtökohta myöhemmälle analyysille.

Tutkielman neljännessä ja viidennessä luvussa syvennyttään tutkimusongelmien käsittelyyn. Neljännessä luvussa otetaan yksityiskohtaisempaan tarkasteluun EIT:n tulkintalinjamuutos sekä pakkokeinolain vangitsemisen edellytykset ja verrataan niitä keskenään. Luvussa esitellään myös tarkemmin lainsäätäjän tarkoitusta pakkokeinolain tulkinnassa. Luvussa on tavoitteena tarkastella kriittisesti sitä, miten EIT:n ratkaisukäytäntö tulisi ottaa huomioon pakkokeinolain soveltamisessa. Viidennessä luvussa esitetään *de lege ferenda* -pohdintaa lain mahdollisista muutos- ja kehitysehdotuksista. Kuudennessa luvussa keskeisimmät tutkimustulokset ja tulkintakannanotot vielä kootaan yhteen.

²⁴ Markus 2023, s. 898.

2 VANGITSEMINEN VAPAUTEEN KOHDISTUVANA RIKOSPROSESSUAALISENA PAKKOKEINONA

2.1 Oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja sen rajoittaminen

Henkilökohtainen vapaus on yksi keskeisimmistä perusoikeuksistamme.²⁵ Perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvataan nimenomaisesti jokaisen oikeus henkilökohtaiseen vapauteen. Jokaisen oikeus vapauteen on turvattu myös Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, joista keskeisimmät ovat Euroopan ihmisoikeussopimus ja Kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus, SopS 8/1976). EIS 5 artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Sama todetaan KP-sopimuksen 9 artiklan 1 kappaleessa. *Vapaus* tarkoittaa EIS 5 artiklassa nimenomaan suojaa vapaudenriistoa vastaan. *Henkilökohtaisen turvallisuuden* on puolestaan tarkoitettu antavan turvaa mielivaltaista vapauteen puuttumista vastaan.²⁶

Vangitseminen ja siitä aiheutuva vapaudenriisto merkitsee vakavaa ja voimakasta rajoitusta henkilökohtaiseen vapauteen.²⁷ Toisaalta sekä yhteiskunnan että mahdollisen asianomistajan etu edellyttää rikosten selvittämistä, koska rikoksella loukataan yhteiskunnassa vallitsevia sääntöjä ja asianomistajan oikeuksia. Yhteiskunnan ja asianomistajan etujen on yleisesti katsottu olevan rikoksesta epäillyn etuja painavampia.²⁸ Pakkokeinojen käytön yleisenä oikeusperusteena onkin se, että yksityisen edun on väistytävä yhtäältä rikoksen selvittämistä sekä toisaalta rikokseen syyllistyneen tuomitsemista ja rankaisemista vaativan edun tieltä. Näin ollen on yleisen oikeuskäsityksen perusteella hyväksyttävää, että rikokseen todennäköisesti syyllistyneen henkilön oikeuksiin voidaan puuttua pakkokeinoin mainitussa tarkoituksessa.²⁹

Henkilökohtaiseen vapauteen puuttumista edellyttävien pakkokeinojen tarve on tunnustettu perustuslain 7 §:n 3 momentissa. Lainkohdan mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Perusoikeuksien rajoittamista koskevat yleiset rajoitusedellytykset asettavat lisävaatimuksia sallitulle vapauteen puuttumiselle sekä vangitsemisen kohteena olevan henkilön oikeusturvalle.³⁰

²⁵ KKO 2019:99, kohta 22, KKO 2020:16, kohta 13.

²⁶ Pellonpää ym. 2018, s. 470.

²⁷ KKO 2019:99, kohta 22, KKO 2020:16, kohta 13.

²⁸ Halioki 2001, s. 203 ja 209.

²⁹ Ks. Fredman ym. 2025, s. 673, Halioki 2001a, s. 203, Helminen 1982, s. 4.

³⁰ PeVM 25/1994 vp, s. 5.

Perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä seuraa ensinnäkin, että rajoitukselle on oltava nimenomainen laissa säädetty toimivaltasäännös (*legaliteettiperiaate*). Toiseksi kyseisen toimivaltasäännöksen on oltava mahdollisimman täsmällinen ja tarkkarajainen. Vangitsemisen osalta nämä ensimmäiset kaksi edellytystä on toteutettu niin, että pakkokeinolaissa on määritelty vangitsemisen edellytykset niin täsmällisesti ja tarkkarajaisesti kuin se lain tasolla on mahdollista. Kolmas edellytys liittyy rajoitusperusteeseen, jonka on oltava perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä. Hyväksyttävyydellä viitataan ennen kaikkea siihen, että rajoitus on tarpeen painavan yhteiskunnallisen edun vuoksi.³¹ Rikosten selvittämisen ja muiden perusoikeuksien turvaamisen on muiden ohessa katsottu olevan sellaisia hyväksyttäviä painavia yhteiskunnallisia etuja, joiden vuoksi perusoikeutta on tarpeen vaatiessa voitava rajoittaa esimerkiksi vangitsemisen keinoin.³²

Perusoikeuden ytimeen ulottuvan rajoituksen säätäminen on tavallisen lain tasolla kielletty. Kyseisen rajoitusedellytyksen taustalla on ajatus siitä, ettei perusoikeuden rajoitus voi jättää ikään kuin tyhjäksi koko perusoikeuden sisältöä ja tarkoitusta. Henkilökohtaisen vapauden ytimeen on katsottu sisältyvän orjuuden ja pakkotyön kielto, joissa on kummassakin riidattomasti kyse liian syvälle henkilökohtaisen vapauden ytimeen ulottuvasta rajoittamisesta. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 4 artiklassa orjuus ja pakkotyö onkin kielletty nimenomaisesti ja yksiselitteisesti.³³ Vangitseminen ei ole henkilökohtaisen vapauden ytimeen ulottuva rajoitus, joten siitä säätäminen pakkokeinolain tasolla on sallittua.

Perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin liittyy myös suhteellisuusvaatimus, jonka mukaan perusoikeuden rajoituksen tulee olla välttämätön sillä tavoitellun tarkoituksen saavuttamiseksi sekä laajuudeltaan oikeasuhtainen perusoikeudella suojattavaan oikeushyvään ja rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen edun painoarvoon nähden.³⁴ Pakkokeinolaissa tästä suhteellisuusvaatimuksesta on huolehdittu säätämällä nimenomaisesti suhteellisuusperiaatteesta (PKL 1:2), jota tulee soveltaa kaikkien pakkokeinojen tilanteissa. Perusoikeutta rajoittaessa on myös huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelyistä. Oikeusturvajärjestelyillä viitataan ennen kaikkea muutoksenhakuoikeuteen.³⁵

³¹ HE 309/1993 vp, s. 29–30, Viljanen 2001, s. 37.

³² Ks. Fredman ym. 2025, s. 673, Niemi 2021, s. 888.

³³ HE 309/1993 vp, s. 46, Viljanen 2001, s. 229–230.

³⁴ Viljanen 2001, s. 38.

³⁵ Viljanen 2001, s. 251.

Viimeisimpänä perusoikeuden rajoitusedellytyksistä seuraa, ettei perusoikeuden rajoitus saa olla ristiriidassa Suomea velvoittavien kansainvälisten ihmisoikeuksien kanssa. Kyseisen rajoitusedellytyksen on nähty toimivan ikään kuin viimekätisenä varmistuksena sille, ettei perusoikeuteen kajota mielivaltaisesti. Näin on ennen muuta siksi, että usein sellainen säännös, joka on ristiriidassa ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa, ei täytä muitakaan rajoitusedellytyksiä, kuten hyväksyttävyyysvaatimusta.³⁶

Perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten kannalta on tärkeää huomioida, että ne tulee ymmärtää ennemminkin kokonaisuutena kuin erillisinä edellytyksinä, koska jokaisen rajoitusedellytyksen on täyttyttävä samanaikaisesti, jotta perusoikeuden rajoitus ei ole ristiriidassa rajoitettavan perusoikeussäännöksen kanssa.³⁷

Tarve henkilökohtaisen vapauden rajoittamiselle on perustuslain lisäksi huomioitu kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. EIS 5 artiklan ensimmäinen kappale sisältää kuusikohtaisen luettelon (a-f) niistä edellytyksistä, joiden perusteella vapaudenriisto on sallittu. Kyseinen luettelo on tyhjentävä ja perusteita on tulkittava ahtaasti.³⁸ Tutkielman aiheen kannalta oleellisin peruste on luettelon c-kohta, jossa on säädetty sallitusta rikosprosessuaalisesta vapaudenriistosta. Näihin EIS 5 artiklan 1 kappaleen c-kohdassa määriteltyihin rikosprosessuaalisen vapaudenriiston edellytyksiin sekä pakkokeinolaissa säädettyihin vangitsemisen edellytyksiin tullaan palaamaan tarkemmin myöhemmin tässä tutkielmassa.

2.2 Vangitseminen rikosprosessuaalisena pakkokeinona

Rikosprosessuaaliset pakkokeinot ovat toimenpiteitä, joihin voidaan ryhtyä pakkokeinolain nojalla ja joilla puututaan perustuslain tasolla suojattuihin yksilön oikeuksiin rikosprosessin turvaamiseksi ja saattamiseksi aineellisesti oikeaan lopputulokseen. Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttäminen edellyttää aina rikosta tai ainakin epäiltyä rikosta.³⁹ Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen yleisenä tarkoituksena voidaan pitää rikosten selvittämistä. Rikoksen selvittämiseen kuuluu sekä epäillyn rikoksen ja siihen syyllistyneen henkilön selvittäminen että kyseisen henkilön saattaminen rangaistusvastuuseen teostaan.⁴⁰ Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen

³⁶ Viljanen 2001, s. 301.

³⁷ Viljanen 2001, s. 61. Ks. lisää perusoikeuksien rajoittamisesta Viljanen 2011, s. 139–170. Ks. erityisesti henkilökohtaisen vapauden rajoittamisesta Määttä 2013, s. 524–528.

³⁸ Pellonpää ym. 2018, s. 483.

³⁹ Fredman ym. 2025, s. 667, Helenius – Linna 2024, s. 352.

⁴⁰ HE 222/2010 vp, s. 71.

tarkoituksena on lisäksi rikosprosessin tehokkuuden turvaaminen. Rikosprosessin tehokkuudella tarkoitetaan ennen kaikkea sitä, että rikosprosessi olisi joutuisaa ja johtaisi aineellisesti oikeaan lopputulokseen.⁴¹

Yleisesti on katsottu, että rikosprosessuaalisen pakkokeinon käytön tulee perustua johonkin rikosprosessuaaliseen tarkoitukseen. Vangitsemisessa tällaisena tarkoituksena voidaan ensinnäkin pitää rikosprosessin häiriöttömän kulun turvaamista estämällä rikoksesta epäillyn pakenemisen tavoittamattomiin. Toisaalta tarkoituksena voi olla rikoksen selvittämisen kannalta tarpeellisten todisteiden taltioiminen ja varmistaminen. Rikosprosessuaalisilla pakkokeinoilla voidaan myös tavoitella rikoksella loukatun oikeustilan palauttamista ennalleen ja yksityisoikeudellisen vahingonkorvausvaatimuksen tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen täytäntöönpanon varmistamista.⁴² Rikosprosessuaalisten pakkokeinoilla voi kuitenkin olla myös muita tavoitteita. Oikeuskirjallisuudessa on esimerkiksi katsottu, että pakkokeinojen käyttö voi toisinaan perustua tiettyihin moraalisiin vaatimuksiin.⁴³ Pakkokeinojen tarkoitus riippuu kuitenkin pitkälti käytettävästä keinosta, siksi vangitsemisen tavoitteita on syytä tarkastella erikseen sen erityispiirteet huomioiden.⁴⁴

Vangitseminen rikosprosessuaalisena pakkokeinona tarkoittaa käytännössä sitä, että rikoksesta epäillyltä riistetään vapaus pitämällä tätä säilössä eli tutkintavankeudessa. Vangitsemisen tarkoituksena voi olla ennen muuta estää rikoksesta epäiltyä vaarantamasta rikosprosessin ja rangaistuksen täytäntöönpanon toteutumista. Vangitsemisella voidaan katsoa olevan mainittujen tarkoitusten lisäksi myös preventiivinen funktio.⁴⁵ Yksi vangitseminen erityinen edellytys nimittäin on, että rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan vangita rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi.

Edellä mainittuihin moraalisiin vaatimuksiin viitaten todettakoon, ettei nähdäkseni ainakaan vangitsemista voida perustella moraalisilla vaatimuksilla. Moraaliset vaatimukset saattavat viedä vangitsemisen jo etukäteisen rangaistuksen suorittamisen puolelle, jota ei voida pitää hyväksyttävänä vangitsemisen tarkoituksena jo syyttömyysolettamankaan vuoksi. Toisaalta on ymmärrettävää, että voi olla moraalisesti vaikeaa hyväksyä sitä, että todella vakavasta rikoksesta epäiltyä henkilöä ei lainkaan vangita rikostutkinnan ajaksi. Vakavasta rikoksesta epäillyn vangitsemisen

⁴¹ Fredman ym. 2025, s. 667.

⁴² Fredman ym. 2025, s. 667.

⁴³ Helenius – Linna 2024, s. 352.

⁴⁴ Helenius – Linna 2024, s. 352, HE 222/2010 vp, s. 71.

⁴⁵ Ks. Fredman ym. 2025, s. 775, Helenius – Linna 2024, s. 352, Helminen – Lehtola – Virolainen 1990, s. 298.

tarkoituksena ei kuitenkaan ole moraalisten vaatimusten palveleminen, vaan nimenomaan rikoksen selvittäminen ja näin rikosprosessin ja rangaistusvastuun toteutumisen turvaaminen, unohtamatta asianomistajan etujen turvaamista.

2.3 Rikosprosessin tarkoitus

Koska pakkokeinojen ja siten myös vangitsemisen perimmäisenä tarkoituksena pidetään rikosprosessin turvaamista, on syytä tarkastella hieman myös rikosprosessin tarkoitusta. Pakkokeinot ja niiden käyttäminen ovat keskeinen osa esitutkintaa, ja esitutkinta on keskeinen osa rikosprosessia. Rikosprosessi puolestaan on vahvasti kytköksissä aineelliseen rikosoikeuteen.⁴⁶ Aineellinen rikosoikeus tarvitsee vierelleen järjestelmän, jolla rikoslaissa (RL, 39/1889) määritelty abstrakti uhka voidaan konkreettisesti toteuttaa.⁴⁷ Mikäli näin ei olisi, jäisi aineellinen rikosoikeus ja sen tavoitteet käytännössä vaille merkitystä.⁴⁸ Siksi on väistämättä tarkasteltava rikosprosessin tarkoituksen lisäksi myös aineellisen rikosoikeuden tavoitteita, joita rikosprosessi osaltaan toteuttaa.

Rikosprosessin tarkoituksen voidaan yleisesti katsoa olevan epäillyn rikoksen ja rikoksen tehneen henkilön selvittäminen sekä rikoslaissa säädetyn seuraamuksen langettaminen.⁴⁹ Yksittäistapauksissa rikosprosessin tehtävänä on rikosvastuun toteuttaminen.⁵⁰ Rikosvastuun toteutumisessa korostuu yhtäältä prosessin tehokkuus, aineellisen totuuden selvittäminen ja rikoslain oikea soveltaminen. Edellä kuvatulla tavalla tarkasteltuna rikosprosessin tarkoitus rajautuu kuitenkin ainoastaan konkreettiselle, tapauskohtaiselle lainkäyttötasolle, jolloin epäiltyä rikosta ja siitä seuraavaa vastuuta tarkastellaan ainoastaan jälkikäteisesti, eli ”retrospektiivisesti”.⁵¹ Vastavasti rikosprosessuaalisten pakkokeinojen tarkoitusta tarkastellaan pääosin retrospektiivisesti, sillä niiden tavoitteena nähdään jo tapahtuneen rikoksen selvittäminen mukaan lukien rikoksen tekijän saattaminen rangaistusvastuuseen teostaan sekä jo vireille tulleen rikosprosessin asianmukaisen etenemisen turvaaminen.⁵²

⁴⁶ Fredman ym. 2025, s. 19.

⁴⁷ Jonkka 1992, s. 13.

⁴⁸ Fredman ym. 2025, s. 19.

⁴⁹ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 75.

⁵⁰ Jonkka 1992, s. 13.

⁵¹ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 75.

⁵² Ks. HE 222/2010 vp, s. 71. Ks. myös Helminen – Lehtola – Virolainen 1990, s. 298.

Rikosprosessin tarkoitusta tulisi retrospektiivisen tavan lisäksi tarkastella myös tulevaisuuteen suuntautuen, ”prospektiivisesti”, jolloin rikosprosessi nähdään osana kriminaalipoliittista sanktiomekanismia ikään kuin rikoslainsäädännön jatkeena.⁵³ Rikosoikeudellisen järjestelmän oikeutus perustuu puolestaan pääasiallisesti sen yleisestäävyyteen: rikosoikeuden normistolla pyritään ennalta ehkäisemään rikosten tekemistä ohjaamalla yksilöiden käyttäytymistä sekä rangaistuksen uhallä että kohdistamalla laissa rangaistavaksi säädettyihin tekoihin sosiaalista paheksuntaa.⁵⁴

Kun rikosprosessin tarkoitusta tarkastellaan prospektiivisesti rikoslainsäädännön jatkeena, voidaan todeta, että rikosprosessi osaltaan toteuttaa sekä aineellisen rikosoikeuden tavoitteita yksittäistapauksissa että niitä yleisestäävyyteen liittyviä kriminaalipoliittisia tavoitteita, joihin koko rikosoikeudellisen järjestelmän oikeutus perustuu.⁵⁵ Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin myös kritisoitu rikoslainkäyttöön ja erityisesti pakkokeinoihin liittyvää yleisestäävyytsfunktiota erityisesti sen vuoksi, että esitutkinnassa rikoksesta epäiltyä on vielä pidettävä syyttömänä syyttömyysoletaman vuoksi.⁵⁶ Virolaisen ja Vuorenpään mukaan tuomioistuimien tai muiden rikoslainkäyttöelinten kriminaalipoliittista roolia ei ole kuitenkaan syytä vähätellä.⁵⁷

Rikoslainkäytön tulisi nimittäin niin yksittäistapauksissa kuin järjestelmätasollakin tukea rikosoikeudellisten normien ulottuvuutta ja näin edistää aineellisoikeudellisten arvojen ja tavoitteiden noudattamista.⁵⁸ Aineellisen rikosoikeuden kriminaalipoliittiset tavoitteet eivät edes tosiasiallisesti toteutuisi ilman rikosprosessioikeudellista järjestelmää. Näin ollen myös rikosprosessi väistämättä osaltaan ohjaa ihmisten käyttäytymistä jo ennakolta niin, että he käyttäytyisivät aineellisoikeudellisten arvojen ja tavoitteiden mukaisesti sekä vakuuttuisivat siitä, ettei rikosten teko kannata. Rikosprosessi toisin sanoen tehostaa aineellisen rikosoikeuden yleisestäävää vaikutusta.⁵⁹

Helminen on katsonut, että rikosprosessuaalisen tarkoituksen lisäksi pakkokeinoilla – ainakin ankarimmilla sellaisilla – sekä tehokkaalla esitutkinnalla ja rikosprosessilla yleisestikin saattaa tosiasiaassa olla yleisestäävä merkitys.⁶⁰ Jonkan mukaan taas ainakin rikosprosessin yleisemmällä soveltamiskäytännöllä voidaan ajatella olevan preventiivisesti ohjaavaa vaikutusta ihmisten

⁵³ Ks. Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 76.

⁵⁴ Jonkka 1992, s. 17.

⁵⁵ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 76.

⁵⁶ Ks. esim. Järmälä 2020, s. 46, KM 2009:2, s. 108.

⁵⁷ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 76.

⁵⁸ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 76.

⁵⁹ Ks. Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 76, Jonkka 1992, s. 15–17.

⁶⁰ Helminen 1973, s. 9 ja 1982, s. 6.

käyttäytymiseen.⁶¹ Myös pakkokeinolain aiemmissa esitöissä on tunnistettu pakkokeinoin liittyvä yleisestävyyshankinto ja todettu, että jo yleisestävistäkin syistä täytyi olla vahvat perusteet jättää erityisen törkeästä rikoksesta kuten murhasta epäilty tutkinnan ajaksi vapauteen.⁶² Myös Ruotsin aikaisemmissa oikeudenkäymiskaaren esitöissä on perusteltu ylitörkeään rikokseen perustuvaa vangitsemisperustetta yleisestävillä syillä.⁶³

Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen ja aineellisen rikosoikeuden välinen vuorovaikutus on myös konkreettisesti havainnoitavissa pakkokeinolaissa säädetyistä vangitsemisen edellytyksistä, jotka on kytketty rikosten rangaistusasteikkoihin. Vangitsemisen pääasiallisena tarkoituksena on myös turvata rikosprosessia, joka puolestaan lisää kiinnijäämis- ja sanktiotodennäköisyyttä, joka taas edistää aineellisen rikosoikeuden kriminaalipoliittisia tavoitteita. Toisaalta myös se, että aineellinen rikosoikeus määrittää vangitsemisen edellytykset asettamalla rikoksille rangaistusasteikot, voi osaltaan vaikuttaa esitutkinnan tehokkuuteen ja turvata sanktiotodennäköisyyttä.⁶⁴

Vangitseminen on ankarimmin henkilökohtaiseen vapauteen puuttuva pakkokeino, joten voidaan todeta, että sillä on yleisestävyyshankintonsa. Tämä ei siltikään luonnollisesti tarkoita sitä, että vangitsemista voitaisiin perustella pelkkään yleisestävyyteen viitaten. Yleisestävyydelle ei ylipääntään saa vangitsemisharkinnassa antaa liikaa merkitystä, koska voimassa olevan pakkokeinolain esitöissä yleisestävyyteen ei ole enää viitattu. Yleisestävyys liittyy ennen kaikkea siihen, miksi ylitörkeään rikoksen on katsottu muodostavan itsenäisen vangitsemisperusteensa. Toisaalta sille on esitettävissä myös muita syitä, johon palataan tutkielmassa myöhemmin.

Lisäksi tulee korostaa, ettei pakkokeinoja ole tarkoitettu minkäänlaisiksi ennakkorangaistuksiksi. Syyttömyysolettaman tarkoituksena on varmistaa, ettei tutkintavankeudesta muodostu etukäteistä rangaistuksen suorittamista ja se edellyttää, ettei pakkokeinoilla saa aiheuttaa sen kohteeksi joutuneelle henkilölle tarpeetonta rangaistuksellista kärsimystä edes silloin, kun kyse on

⁶¹ Jonkka 1992, s. 15.

⁶² HE 14/1985 vp, s. 48.

⁶³ Prop. 1986/87:122, s. 33.

⁶⁴ Jonkka 1992, s. 17–18.

ylitörkeään rikokseen todennäköisesti syyllistyneestä henkilöstä.⁶⁵ Toisaalta on kuitenkin säädetty, että rikosprosessuaalinen vapaudenmenetys on huomioitava lopullisen rangaistuksen vähennyksenä.⁶⁶

Edellä esitettyjä rikosprosessin tavoitteita rajoittaa kuitenkin merkittävästi yksilön, tässä tapauksessa rikoksesta epäillyn, oikeusturva ja siitä huolehtiminen.⁶⁷ Perustuslain 21 §:n oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus edellyttää rikosprosessissa epäiltyjen henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittamista ja suojelemista. Rikosprosessioikeuden tehtävänä on näin ollen myös luoda menettelytavat ja rajat niille edellytyksille, joiden rajoissa yksilöiden laissa turvattuihin oikeuksiin voidaan kajota rikosten selvittämisen ja rikosvastuun toteutumisen intressissä.⁶⁸

Vangitsemisen edellytysten tulkinnassa korostuukin jatkuvasti punninta rikoksesta epäillyn oikeusturvaintressin ja rikoksen selvittämisentressin välillä. Ylitörkeän rikoksen selvittämisentressiä voidaan pitää melko suurena, koska rikoksella on todennäköisesti loukattu uhrille suojattua perusoikeutta vakavalla tavalla. Toisaalta silloin myös epäillyn oikeusturvaintressin merkitys kasvaa, koska törkeään rikokseen voidaan yleisesti käyttää voimakkaampia pakkokeinoja, jotka puolestaan puututaan merkittävämmiin epäillyn perusoikeuksiin. Aineellisen totuuden selvittäminen tai rikosvastuun toteuttaminen ei voi tapahtua millä keinolla hyvänsä.⁶⁹ Toisaalta vangitsemista ei voida pitää ”minä keinona hyvänsä”, mikäli sille on laissa säädetyt edellytykset.

Yhteenvetona todettakoon Virolaisen ja Vuorenpään esittämällä tavalla, että rikosprosessilla on kaksoisfunktio. Rikosprosessissa pyritään ensinnäkin rikosvastuun toteutumiseen yksittäistapauksessa ja oikeussuojan antamiseen rikokseen perustuvia oikeudenloukkauksia vastaan. Toiseksi sillä pyritään ihmisten käyttäytymisen ohjaamiseen siten, että rikoksia voitaisiin ehkäistä ennakolta.⁷⁰ Launiala on puolestaan todennut rikosprosessilla olevan useampiakin funktioita, jotka ovat rikosoikeudellisen vastuun toteuttaminen, sanktiovarmuuden kautta tapahtuvan ihmisten käyttäytymisen ohjaaminen, oikeussuojan antaminen asianomistajalle rikoksen tekijää

⁶⁵ KKO 2020:16, kohta 13, Helminen 1982, s. 6.

⁶⁶ RL 6:13.1: ”Jos määräaikainen vankeusrangaistus tuomitaan teosta, jonka johdosta rikoksen tehnyt on ollut vapautensa menettäneenä yhtäjaksoisesti vähintään yhden vuorokauden, tuomioistuimen on vähennettävä rangaistuksesta vapaudenmenetystä vastaava aika tai katsottava vapaudenmenetys rangaistuksen täydeksi suorituksesi.”

⁶⁷ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 75, Jonkka 1992, s. 20.

⁶⁸ Jonkka 1992, s. 20.

⁶⁹ Järmälä 2020, s. 23.

⁷⁰ Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 76. Ks. lisää rikosprosessin kaksoisfunktioista Vuorenpää 2007, s. 9–16.

vastaan, asianosaisten oikeusturvasta huolehtiminen, konfliktin ratkaisu ja restituuutio.⁷¹ Launialan esittämät funktiot kuuluvat myös olennaisesti rikosprosessiin ja niiden voidaan käsitykseni mukaan katsoa sisältyvän Virolaisen ja Vuorenpään esittämiin funktioihin.

2.4 Syyttömyysolettamasta

Syyttömyysolettama on yksi rikosprosessioikeuden ja esitutkinnan keskeisimmistä oikeusperiaatteista.⁷² Syyttömyysolettama on kirjattuna esitutkintalain (ETL, 805/2011) 4:2:ssä, ja sen mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä. Syyttömyysolettama on myös yksi perustuslain 21 §:ssä turvatuista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista, ja se on voimassa esitutkinnasta rikosoikeudenkäynnin loppuun saakka. Myös useissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, kuten EIS 6 artiklassa ja KP-sopimuksen 14 artiklassa, syyttömyysolettama on mainittu nimenomaisesti. Niiden mukaan rikoksesta epäiltyä on pidettävä syyttömänä niin kauan, kunnes tämän syyllisyys on laillisesti näytetty toteen. EIT on myös ratkaisukäytännössään muovannut syyttömyysolettaman käsitettä ja todennut sen muun ohessa asettavan tuomioistuimille velvollisuuden arvioida kaikki todistusaineistossa ilmenevät epäselvyydet rikoksesta epäillyn eduksi (*in dubio pro reo*).⁷³

Syyttömyysolettaman tausta-ajatuksena on pakkokeinolain esitöiden mukaan se, että osa epäilyistä rikoksista jää joko toteennäyttämättä tai osoittautuu kokonaan vääriksi rikosprosessin aikana. Tämän vuoksi on rikosprosessin alusta alkaen pyrittävä minimoimaan rikosepäilyistä aiheutuvat haitat.⁷⁴ Vangitsemisen osalta syyttömyysolettama edellyttää, että vangitsemista käytetään kaikista viimesijaisimpana keinona esitutkinnan ja oikeudenkäynnin toteutumisen sekä muiden vangitsemisellä tavoiteltavien etujen turvaamisessa. Toisin sanoen, lievempien pakkokeinojen käytön mahdollisuus ja riittävyys tulee aina arvioida vangitsemista harkittaessa.⁷⁵

Syyttömyysolettama asettaa näyttötaakan vangitsemisen edellytyksistä vangitsemisvaatimuksen esittäjälle. Vangitsemisvaatimuksen esittäjän on siten näytettävä ne perusteet, joiden nojalla asiassa on olemassa todennäköisiä syitä epäillä sekä rikosta että vangittavaksi vaadittavan henkilön syyllistymistä kyseiseen rikokseen.⁷⁶ Näyttötaakkaa ei voida syyttömyysolettamasta joh-

⁷¹ Launiala 2010, s. 131.

⁷² Launiala 2010, s. 3.

⁷³ Jokela 2018, s. 34.

⁷⁴ HE 222/2010 vp, s. 192.

⁷⁵ KKO 2020:16, kohta 15.

⁷⁶ Launiala 2021, s. 142.

tuen asettaa rikoksesta epäillylle. Ruotsissa taas näyttötaakka vangitsemisperusteista on asetettu rikoksesta epäillylle ylitörkeitä rikoksia koskevassa vangitsemisoletussäännöksessä.⁷⁷ Siitä huolimatta Ruotsissa on katsottu, ettei säännös syrjäytä syyttömyysolettamaa.⁷⁸ Tähän palataan vielä jäljempänä tarkemmin.

Joissakin oikeudellisissa kirjoituksissa on katsottu syyttömyysolettaman ja rikoksesta epäillyn vangitsemisen muodostavan ristiriidan keskenään.⁷⁹ Näin ei kuitenkaan nähdäkseni ole, sillä rikoksesta epäilty nauttii tutkintavankeudessaakin yhä syyttömyysolettaman antamasta suojasta. Olennaista on, ettei tutkintavankeus muodostu rikoksesta epäillylle tosiasiallisesti etukäteiseksi rangaistuksen suorittamiseksi, jolloin syyttömyysolettaman voisi katsoa olevan ristiriidassa tutkintavankeuden kanssa. Edellä mainittuun vaikuttaa ennen muuta tutkintavankien kohtelu. Käytännössä syyttömyysolettaman onkin katsottu turvaavan ennen kaikkea tutkintavankien konkreettisia oikeuksia. Tutkintavankeudessa ei saa ensinnäkään käyttää enempää rajoituksia kuin sillä tavoitellun tarkoituksen ja muiden seikkojen vuoksi on välttämätöntä.⁸⁰ Lisäksi tutkintavangeilla tulisi olla vapaammat säilytysolosuhteet kuin tosiasiallisilla rangaistusvangeilla.⁸¹

Myös vapaudenmenetyksen kestolla on merkitystä arvioitaessa tutkintavankeuden muodostumista pikemminkin etukäteisen rangaistuksen suorittamiseksi. Mikäli vapaudenmenetyksen kesto venyy kohtuuttoman pitkäksi, saattaa syyttömyysolettama muodostua painavammaksi kuin vangitsemisen puolesta puhuvat seikat. Siinä tapauksessa syyttömyysolettama voinee olla ristiriidassa tutkintavankeuden kanssa.⁸² Lähtökohtaisesti voidaan kuitenkin todeta, ettei vangitseminen kumoa syyttömyysolettamaa.

⁷⁷ RB 24:1.3.

⁷⁸ Prop. 2022/23:53, s. 125.

⁷⁹ Ks. esim. Järmälä 2020, s. 25, Halijoki 2001a, s. 204.

⁸⁰ Launiala 2010, s. 21–22.

⁸¹ HE 263/2004, s. 103–104 ja 216. Vrt. EIT, Jiga v. Romania, tuomio 16.3.2010, jossa EIT on todennut, ettei EIS 6 artiklan 2 kappale sinänsä aseta velvollisuutta kohdella tutkintavankia eri tavalla kuin rangaistusvankeja, mutta säilytysolosuhteiden tulee kuitenkin olla sopusoinnussa syyttömyysolettaman kanssa.

⁸² Halijoki 2001a, s. 205, Launiala 2010, s. 21.

3 VANGITSEMISEN EDELLYTYKSET

3.1 Yleistä

Pakkokeinojen käytössä sekä ylipäänsä rikosprosessissa joudutaan tekemään jatkuvasti punnintaa yksityisen ja julkisen intressin välillä, kun liikutaan perusoikeusherkällä alueella, usein aivan perusoikeuden ydinalueen tuntumassa.⁸³ Voidaan jopa sanoa, että suurimman jännitteen näiden kahden intressin välille rikosprosessuaalisista pakkokeinoista aiheuttaa vangitseminen ja siitä aiheutuva vapaudenriisto.⁸⁴ Tämän vuoksi on erityisen tärkeää, että laissa on tarkoin määritelty edellytykset vapaudenriistolle. Pakkokeinolaissa onkin legaliteettiperiaatteen edellyttämällä tavalla säädetty vangitsemisen edellytyksistä yksityiskohtaisesti ja täsmällisesti.⁸⁵

Pakkokeinojen käyttö edellyttää ensinnäkin aina tapahtunutta rikosta. Lisäksi edellytetään, että jotakuta henkilöä epäillään kyseisen rikoksen tekemisestä. Vangitsemisen edellytykset voidaan yleisluontoisesti jakaa rikoksen laatuun ja näyttökysymyksiin liittyviin edellytyksiin. Rikoksen laatuun liittyvissä edellytyksissä on kyse siitä, että pakkokeinolaissa vangitsemisen edellytykset on sidottu epäillyltä rikokselta vaadittavaan vakavuusasteeseen. Mikäli epäilty rikos ei ylitä vaadittavaa vakavuusastetta, ei pakkokeinon käyttö voi tulla kyseeseen. Näyttökysymyksiin liittyvät edellytykset taas pohjautuvat siihen, että henkilön syyllistymisestä tutkittavana olevaan rikokseen täytyy olla tietyn asteista näyttöä. Mainittujen edellytysten tarkoituksena on ennen kaikkea estää pakkokeinojen mielivaltainen käyttö.⁸⁶

Mielivaltaisen käytön rajan voidaan katsoa olevan sidottu yleisesti hyväksytyihin perusteisiin. Yleisesti hyväksytyistä perusteista säädetään pääasiallisesti kunkin valtion kansallisessa lainsäädännössä. Lopulta kuitenkin niiden sisältö määräytyy kansainvälisten ihmisoikeussopimusten perusteella, eikä niiden tulkintaa ole näin ollen jätetty yksinomaan kansallisen lainsäätäjän valtaan.⁸⁷

⁸³ Niemi 2021, s. 888.

⁸⁴ Jonkka 1992, s. 12.

⁸⁵ Niemi 2000, s. 40.

⁸⁶ Halijoki 2001a, s. 210.

⁸⁷ Halijoki 2001a, s. 204.

3.2 Rikosprosessuaalisen vapaudenriiston edellytykset Euroopan ihmisoikeussopimuksessa

Hyväksyttävät vapaudenriiston perusteet on lueteltu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kappaleessa. Tutkielman kannalta keskeisin on artiklan c-kohta, joka käsittää rikosprosessuaalisen vapaudenriiston perusteet. Sen nojalla vapaudenriiston edellytykset ovat olemassa silloin, kun lain määäämässä järjestyksessä henkilö pidätetään tai hänen vapautensa riistetään lain nojalla hänen saattamiseen toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi, milloin on syytä epäillä hänen syylistyneen rikokseen tai jos katsotaan välttämättömäksi estää häntä tekemästä rikosta tai pakenemasta teon jälkeen.

EIT on oikeuskäytännössään todennut, että perusteet ovat kyseisessä kohdassa tyhjentävästi lueteltu ja niitä on tulkittava ahtaasti.⁸⁸ Vapaudenriistolle voidaan kuitenkin kansallisessa lainsäädännössä asettaa myös lisäedellytyksiä. Tällöin jonkin sopimuksessa mainitun nimenomaisen edellytyksen, käytännössä rikosepäilyn, on kuitenkin välttämättä oltava myös olemassa.⁸⁹ Näin ollen ihmisoikeussopimuksessa luetellun perusteen olemassaolo on vapaudenriiston ehdoton edellytys (*conditio sine qua non*), mutta ei välttämättä kuitenkaan riittävä edellytys.⁹⁰

Kansallisen lainsäätäjän vapaudenriistolle asettamien lisäedellytysten sääntelyn osalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on korostanut *oikeusvarmuuden periaatteen* merkitystä. Edellytykset tulee näin ollen määritellä täsmällisesti ja lain soveltamisen tulee olla ennakoitavissa siten, että asianomainen henkilö voi, tarvittaessa sopivan avun turvin, arvioida ennalta asianhaaroihin nähden järkevässä määrin ne seuraukset, jotka saattavat liittyä tiettyyn toimintaan.⁹¹ Vapaudenriiston tulee lisäksi tapahtua aina ”lain määäämässä järjestyksessä” ja ”lain nojalla”. Kyseisellä *laillisuusperiaatteella* viitataan nimenomaan kansalliseen oikeuteen ja se asettaakin velvoitteen noudattaa valtiosisäisen oikeuden sekä aineellisia että prosessuaalisia sääntöjä. Vapaudenriiston tulee olla myös sopusoinnussa 5 artiklan tarkoituksen kanssa, eli sen tulee suojella yksilöitä mielivaltaiselta vapaudenriistolta. Laillisuusperiaate myös luonnollisesti vaatii, että valtiosisäisen oikeuden vapaudenriistolle mahdollisesti asettamat lisäedellytykset täyttyvät.⁹²

⁸⁸ EIT, Lukanov v. Bulgaria, tuomio 20.3.1997.

⁸⁹ Pellonpää ym. 2018, s. 493.

⁹⁰ Launiala 2021, s. 140, Halijoki 2001a, s. 206.

⁹¹ Halijoki 2001a, s. 206.

⁹² Pellonpää ym. 2018, s. 493.

EIS 5 artiklan 3 kappaleessa rikosprosessuaaliselle vapaudenriistolle on asetettu myös kohtuullisen ajan vaatimus. Sen mukaan vapaudenriiston kohteeksi joutunut on viipymättä tuotava tuomarin tai lain nojalla tuomiovaltaa käyttävän muun viranomaisen tutkittavaksi ja hänellä on oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa tai oikeus tulla vapautetuksi oikeusjutun ollessa vireillä. Mainittu asettaa nimenomaan kansallisille viranomaisille velvoitteen huolehtia siitä, ettei tutkintavankeuden kesto ylitä kohtuullista aikaa.⁹³ Kohtuullisen ajan pituutta ei voida abstraktisti arvioida, vaan arvioinnissa on otettava huomioon kunkin tapauksen erityispiirteet ja tosiseikat. EIT:n mukaan vangitsemisen jatkaminen rikosepäilyn perusteella voi olla perusteltua silloin, kun on olemassa tosiasiallisia viitteitä siitä, että yleisen edun vaatimukset ovat syyttömyysolettamasta huolimatta painavampia kuin rikoksesta epäillyn henkilökohtaisen vapauden suoja.⁹⁴ Lisäksi EIS 5 artiklan 4 kappaleen mukaan sillä, jolta on riistetty vapaus pidättämällä tai muuten, on oikeus vaatia tuomioistuimessa vapaudenriiston laillisuuden tutkimista ja vapauttamistaan viipymättä, mikäli vapaudenriisto ei ole laillinen.

EIT:n aikaisemman oikeuskäytännön mukaan rikosprosessuaaliselle vapaudenriistolle oli rikosepäilyn lisäksi vaadittu muiden edellytysten esittämistä vasta ”tietyn ajanjakson jälkeen”, eli käytännössä silloin, kun vangitsemista mahdollisesti jatkettiin. EIT:n suuren jaoston ratkaisussa Buzadji v. Moldova tekemän tulkintalinjamuutoksen mukaan pelkkä rikosepäily ei kuitenkaan enää riitä vapaudenriiston jatkamisen perusteeksi missään tilanteessa, vaan viranomaisten on esitettävä ”*olennaiset*” ja ”*riittävät*” ” (*”relevant” and ”sufficient”*) perusteet vapaudenriistolle jo ensimmäisestä vangitsemiskäsittelystä alkaen.⁹⁵

EIT:n mukaan olennaiset ja riittävät perusteet saavutetaan, kun kansalliset tuomioistuimet punnitsevat kaikkia vangitsemista puoltavia ja sitä vastaan puhuvia seikkoja ja vangitsemiselle vaihtoehtoisten pakkokeinojen riittävyttä sekä käsittelevät niitä vangitsemisasian ratkaisun perusteluissa.⁹⁶ Vangitsemista ei voida missään tapauksessa perustella pelkästään stereotyyppisillä ja abstrakteilla viittauksilla, vaan vangitseminen tulee perustella kunkin tapauksen konkreettisten tosiseikkojen ja rikoksesta epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden valossa.⁹⁷

⁹³ Buzadji v. Moldova -ratkaisu, kohta 91 ja EIT, Hasselbaink v. Alankomaat, tuomio 9.2.2021, kohta 71.

⁹⁴ Buzadji v. Moldova -ratkaisu, kohta 90, Hasselbaink v. Alankomaat -ratkaisu, kohta 70.

⁹⁵ Buzadji v. Moldova -ratkaisu, kohta 87, Hasselbaink v. Alankomaat -ratkaisu, kohta 69.

⁹⁶ Buzadji v. Moldova -ratkaisu, kohta 91, Hasselbaink v. Alankomaat -ratkaisu, kohta 71.

⁹⁷ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 290. Ks. myös Buzadji v. Moldova -ratkaisu, kohdat 118–123.

3.3 Vangitsemisen edellytykset kansallisessa lainsäädännössä

3.3.1 Yleinen edellytys

Pakkokeinolain 2:11:ssa on säädetty vangitsemisesta ennen tuomion antamista. Säännöksen mukaan tuomioistuimien saa vangitsemisvaatimuksen esittämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä rikoksesta todennäköisin syin epäillyn vangittavaksi 5 §:n 1 momentissa säädettyin edellytyksin. Mainituissa lainkohdissa säädetään pidättämisen edellytyksistä, joita sovelletaan myös vangitsemiseen. Perusteltua on kuitenkin tulkita vangitsemisen edellytyksiä pidättämisen edellytyksiä tiukemmin, sillä vapaudenriiston kesto on vangitsemisessä yleensä huomattavastikin pidempi.⁹⁸ PKL 2:5.1:n mukaan vangitsemisen yleinen edellytys on, että henkilöä epäillään todennäköisin syin rikoksesta. ”Todennäköiset syyt” -kynnystä tarkastellaan laajemmin jäljempänä kappaleessa 3.4.1.

3.3.2 Erityiset edellytykset

Vangitsemisen erityiset edellytykset jakautuvat PKL 2:5.1:ssa neljään eri kohtaan: ylitörkeisiin rikoksiin (kohta 1), ns. ”normaalitapaukseen” (kohta 2), vangitsemiseen identifiointitarkoituksessa (kohta 3) ja kvalifioituun paonvaaraan (kohta 4). Tässä tutkielmassa keskitytään ainoastaan kahden ensimmäiseen kohtaan, vaikkakin tutkielman pääpaino on ensimmäisessä kohdassa.

PKL 2:5.1:n 1 kohdan mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan vangita, jos rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Vähimmäisrangaistusta arvioitaessa ei oteta huomioon yleisiä vähentämisperusteita.⁹⁹ Näin ollen vangitsemisperuste soveltuu myös yrityksen asteelle jääneisiin tekoihin.¹⁰⁰

PKL 2:5.1:n 2 kohta koskee vangitsemisen edellytyksiä niin sanotuissa normaalitapauksissa, eli sellaisissa rikoksissa, joista on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta joista säädetty ankaran rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Oikeuskirjallisuudessa tällaisia rikoksia on kutsuttu muun muassa törkeiksi ja keskivakaviksi rikoksiksi.¹⁰¹ Kyseisten rikosten kohdalla vangitsemiselta vaaditaan lisäksi jonkin a-c alakohdassa säädetyn lisäedellytyksen täyty-

⁹⁸ Jokela 2018, s. 207.

⁹⁹ Launiala 2021, s. 148.

¹⁰⁰ Vrt. Ruotsin oikeus, jossa vangitsemisperuste ei sellaisenaan sovellu yritysasteelle jääneisiin tekoihin, vaan lisäksi edellytetään vähintään yhden vaaraedellytyksen käsillä oloa. Prop. 2022/23:136, s. 124.

¹⁰¹ Rantaeskola 2019, s. 298.

mistä. Rikoksesta epäilty voidaan siten normaalitapauksissa vangita, mikäli epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä joko karttamisvaaran, vaikeuttamisvaaran taikka jatkamisvaaran käsillä oloa. Kyseiset vaaraedellytykset ilmentävät vangitsemisen tarkoituksena eli sitä, mitä vangitsemisella halutaan nimenomaisesti tavoitella. Kyse on niistä rikosprosessuaalisista tavoitteista, joita on käsitelty aiemmin tutkielman kappaleessa 2.2. Arvioinnin tulee perustua kyseisessä tapauksessa ilmenneisiin konkreettisiin tosiseikkoihin, jotka objektiivisin perustein antavat aiheutta epäillä jonkin vaaraedellytyksen käsillä oloa.¹⁰²

Karttamisvaaralla¹⁰³ tarkoitetaan vaaraa siitä, että rikoksesta epäilty vapaana ollessaan lähtisi pakoon taikka muuten karttaisi esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa. Karttamisvaaraa harkittaessa merkityksellistä on kiinnittää huomiota rikoksesta epäillyn henkilökohtaisiin olosuhteisiin.¹⁰⁴ Lisäksi harkinnassa painavat epäillyn rikoksen vakavuudesta ja siitä todennäköisesti seuraavasta rangaistuksesta aiheutuva rikoksesta epäillyn pakoilemisintressi.¹⁰⁵ Yksinään pakoilemisintressiä ei ole kuitenkaan katsottu riittäväksi perusteeksi vangitsemisen jatkamiselle.¹⁰⁶ Näin on todettu myös EIT:n ratkaisukäytännössä, jonka mukaan rikoksen vakavuuden ja siitä seuraavan pakoilemisintressin lisäksi on aina kiinnitettävä huomiota epäillyn henkilökohtaisiin olosuhteisiin, kuten luonteenlaatuun, moraaliin, varallisuuteen, ammattiin, perhesuhteisiin, asuntoon, kansainvälisiin kontakteihin ja yhteyksiin siinä maassa, jossa häntä syytetään.¹⁰⁷ Rikoksesta epäillyn oma käyttäytyminen voi myös osoittaa kohonnutta karttamisvaaraa esimerkiksi silloin, kun epäilty on tavattu pakosalta, tämä on yrittänyt paeta, valmisellut pakoa tai jotenkin ilmaissut pakoaikeensa.¹⁰⁸

Jatkamisvaarassa¹⁰⁹ on kyse riskistä, että rikoksesta epäilty vapaana jatkaisi rikollista toimintaansa. Jatkamisvaaraa arvioitaessa merkitystä annetaan erityisesti epäillyn aikaisemmalle rikostaustalle, mutta myös harkinnanvaraisesti edelleen avoimena oleville jutuille. Jatkamisvaaran ideologia perustuu käytännössä siihen, että usein rikoksesta epäilty elää rikoskierteessä, jossa rikollinen toiminta on päättynyt hetkeksi aikaa esimerkiksi tutkintavankeuden tai ehdottoman vankeusrangaistuksen johdosta, mutta heti vapauden koittaessa rikollinen toiminta on käynnistynyt taas uudelleen, päättyen taas seuraavaan vapaudenmenetykseen. Rikoskierre ei

¹⁰² Fredman ym. 2025, s. 760.

¹⁰³ Karttamisvaaraa kutsutaan myös yleisesti paon vaaraksi. Ks. kattavasti karttamisvaarasta Järmälä 2020, s. 53–61.

¹⁰⁴ KKO 2020:16, kohta 18.

¹⁰⁵ Rovaniemen hovioikeuspiiri 2016, s. 14.

¹⁰⁶ KKO 2020:16, kohta 11.

¹⁰⁷ KKO 2020:16, kohta 11 ja siinä viitatus EIT:n ratkaisut.

¹⁰⁸ Launiala 2021, s. 149.

¹⁰⁹ Ks. kattavasti jatkamisvaarasta Järmälä 2020, s. 85–91.

ole kuitenkin ainoa osoitus jatkamisvaaran käsillä olost, vaan myös esimerkiksi tutkittavana olevan teon täysi järjettömyys voi luoda riskin rikollisen toiminnan jatkamisesta. Tällaisesta täysin järjettömästä teosta voi olla kyse esimerkiksi silloin, kun rikoksesta epäilty on kohdistanut hänelle entuudestaan täysin tuntemattomiin henkilöihin yllätyksellistä ja silmitöntä väkivaltaa.¹¹⁰

Jatkamisvaaraan perustuvalla vangitsemisella on useita eri funktioita. Yhtäältä se palvelee rikoksesta epäillyn etua, koska se katkaisee tehokkaasti sellaisenkin rikoskierteen, joka ei ole enää henkilön itsensä hallittavissa. Toisaalta se antaa myös oikeussuojaa potentiaalisille rikoksen uhreille. Erityisesti henkeen tai terveyteen kohdistuvien rikosten ennaltaehkäisy ja tällaisten rikosten potentiaalisten uhrien suojelu on merkityksellistä, mutta sama koskee muitakin yksityisen oikeuksiin kohdistuvia rikoksia, kuten asuntomurtoja. Pakkokeinoja tulisi käyttää aktiivisesti kaikkien mahdollisten rikosten uhrien suojelemiseksi.¹¹¹ Jatkamisvaaralla tavoitellaan myös välitöntä erityispreventiivistä vaikutusta.¹¹² Siten jatkamisvaaralla on ainakin osittain sama funktio kuin rangaistuksella.¹¹³ Näin ollen jatkamisvaaralla vangitsemisen edellytyksenä ei voida katsoa olevan ainoastaan puhtaasti rikosprosessuaalisia tavoitteita, vaan sillä on myös rikosoikeudellisen suojatoimenpiteen luonne.¹¹⁴

Sekä karttamisvaara että jatkamisvaara on mainittu EIS 5 artiklan 1 kappaleen c-kohdassa sallittuina perusteina rikosprosessuaaliselle vapaudenriistolle. Sen sijaan sotkemisvaaraa ei mainita ihmisoikeussopimuksessa lainkaan sallittuna tai muunakaan perusteena. EIT on kuitenkin sallinnut sen käyttämisen nimenomaan lisäedellytyksenä silloin, kun jokin c-kohdan edellytyksistä, eli käytännössä rikosepäily, täyttyy.¹¹⁵ Sotkemisvaaralla¹¹⁶ tarkoitetaan riskiä siitä, että rikoksesta epäilty vapaana ollessaan toiminnallaan vaikeuttaisi asian selvittämistä joko hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla jotenkin todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa.

Sotkemisvaaran käsillä olon selvittäminen edellyttää tapauskohtaista kokonaisarviointia. Yleisenä lähtökohtana voidaan pitää sitä, että sotkemisvaara on vakavien rikosten yhteydessä suurempi kuin lievempien rikosten kohdalla, koska vakavamman rikoksen peittämällä voidaan

¹¹⁰ Launiala 2021, s. 50–51.

¹¹¹ Launiala 2021, s. 51.

¹¹² Helenius – Linna 2024, s. 352.

¹¹³ Fredman ym. 2025, s. 760.

¹¹⁴ Tirkkonen 1953, s. 11.

¹¹⁵ Pellonpää ym. 2018, s. 493.

¹¹⁶ Sotkemisvaaraa kutsutaan yleisesti myös jälkienpeittämis-, kolluusio- ja vaikeuttamisvaaraksi. Ks. kattavasti sotkemisvaarasta Järmälä 2020, s. 61–84.

luonnollisesti saavuttaa suurempaa hyötyä.¹¹⁷ Korkein oikeus on kiinnittänyt huomiota erityisesti rikoksen konkreettiseen vakavuustasoon eli siihen, millainen rangaistus tutkittavana olevasta rikoksesta vakiintuneen rangaistuskäytännön mukaan seuraisi. Korkeimman oikeuden mukaan jo lyhytkin odotettavissa oleva vankeusrangaistus voi puoltaa sotkemisvaaran olemassaoloa.¹¹⁸ Myös todisteiden laatu vaikuttaa sotkemisvaaran käsillä olon arvioinnissa. Mikäli rikosjuttu esimerkiksi perustuu pääosin asiakirjatodistelun varaan ja kyseiset todisteet ovat esitutkintaviranomaisen hallussa, on sotkemisvaara olennaisesti vähäisempi. Sotkemisvaara on olennaisesti merkityksellisempi taas silloin, kun todistelu perustuu pääosin henkilötodisteluun, eikä esitutkintaviranomainen ole vielä ehtinyt kuulla kaikkia mahdollisia jutun todistajia taikka edes päästä selville heidän olemassaolostaan tai olinpaikastaan.¹¹⁹

Sotkemisvaaran onkin yleensä katsottu olevan suurimmillaan silloin, kun esitutkinta on vasta alussa sekä vähenevän esitutkinnan edetessä ja todistelun varmistuessa. Rikoksesta epäillyllä voi kuitenkin olla motiivi sotkea tutkintaa vielä siinäkin vaiheessa, kun tälle selviää esitutkintaviranomaisen esitutkinta-aineisto.¹²⁰ Esitutkintakertomuksen merkitys on myös erilainen kuin pääkäsittelyssä annetun kertomuksen, sillä juttu ratkaistaan pääkäsittelyssä vastaanotetun todistelun perusteella.¹²¹ Sotkemisvaara ulottuu pääkäsittelyyn saakka erityisesti silloin, kun on vaara todistajiin tai asianomistajaan kohdistuvasta vaikuttamisesta. Tällaisia tapauksia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa asianomistaja on epäiltyyn nähden alisteinen tai erityisen turvattomassa asemassa, kyse on vakavasta rikosepäilystä ja todistajan kertomus on rikoksen selvittämisen kannalta poikkeuksellisen tärkeä, kun halutaan estää kanssaepäiltyjen keskinäistä vaikuttamista tai kun huomattava rikoshyöty taikka muu merkittävä todistusaineisto edelleen kateissa.¹²²

Myös rikoksesta epäillyn tunnustus taikka itsekriminointisuojaan perustuva kieltäytymisoikeus vaikuttavat osaltaan sotkemisvaaran arviointiin. Tunnustus ei kuitenkaan yksinään poista sotkemisvaaraa ennen kuin sitä tukevat todisteet on otettu talteen ja tarpeelliset kuulustelut suoritettu. Myöskään kieltäytymisoikeuden perusteella ei voida ainakaan yksinään tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä sotkemisvaaran käsillä olosta.¹²³

¹¹⁷ Launiala 2021, s. 150, Järmälä 2020, s. 62.

¹¹⁸ KKO 2019:99, kohdat 15–16.

¹¹⁹ Launiala 2021, s. 150.

¹²⁰ Fredman ym. 2025, s. 761, Launiala 2021, s. 150.

¹²¹ KKO 2019:99, kohta 10.

¹²² Järmälä 2020, s. 77–79.

¹²³ Launiala 2021, s. 150.

Yhteenvetona tässä kappaleessa esitetystä voidaan todeta, että pakkokeinolaissa vangitseminen on mahdollistettu ainoastaan tietyn vakavuusasteen ylittävissä rikoksissa. Ylitörkeissä rikoksissa ei ole lain sanamuodon mukaan asetettu muita ennalta määriteltyjä edellytyksiä vangitsemiselle. Normaalitapauksissa on puolestaan rikoksen vakavuusasteen lisäksi edellytetty, että asiassa on syytä epäillä jonkin lainkohdassa mainitun vaaraedellytyksen olevan käsillä. Ihmisoikeussopimuksessa vapaudenriiston edellytyksiä ei ole sidottu rikosten törkeysasteisiin, vaan kaikkia rikoksia niiden rangaistusasteikoista riippumatta koskevat samat edellytykset: rikosepäily, jatkamisvaara tai karttamisvaara. Näin ollen pakkokeinolaissa on säädetty vangitsemisen edellytyksistä näiltä osin tiukemmin kuin ihmisoikeussopimuksessa.

3.4 Vangitsemisen edellytyksille asetetut näyttökynnykset

3.4.1 Todennäköisyyskynnys

Vangitsemista koskee kaksi eri näyttökynnystä: ”todennäköiset syyt” ja ”syytä epäillä”. Vangitsemisen yleinen edellytys perustuu todennäköisyyskynnykselle: sen mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan vangita.¹²⁴ Halijoen mukaan epäilylle on olemassa todennäköisiä syitä silloin, kun ”objektiivinen tarkkailija vahvoin perustein saattaa epäillä henkilön tehneen tutkittavana olevan rikoksen, eikä mikään seikka puhu tätä epäilyä vastaan”.¹²⁵ Uusimmissa pakkokeinolain esitöissä todennäköisyyskynnykseen ei ole otettu kantaa. Aikaisemmissa esitöissä on sen sijaan todettu, että todennäköiset syyt ovat käsillä silloin, kun on todennäköisempää, että epäily osoittautuu oikeaksi kuin vääräksi. Täten matemaattisesti ajateltuna todennäköisyyden asteen tulee olla yli 50-prosenttia.¹²⁶ Lisäksi todennäköisyyskynnyksen perusteella henkilö voidaan esitöiden mukaan jo kytkeä tapahtuneeseen rikokseen. Rikosepäily on siten katsottava todennäköiseksi, jos se perustuu joihinkin varteenotettaviin tosiseikkoihin. Niiden ei tarvitse kuitenkaan riittää näytöksi vielä rikoksesta tuomitsemiseen asti.¹²⁷

Aiempien pakkokeinolain esitöiden mukaan pakkokeinoa ei kuitenkaan aina voida pitää oikeutettuna heti todennäköisyyden alarajan ylittyessä. Esimerkiksi vangitsemisessa todennäköisyyden alarajan tulisi ylittyä jo tuntuvasti.¹²⁸ Kannanotolle ei kuitenkaan ole osoitettu tukea enää uusim-

¹²⁴ Näin myös ruotsalaisessa lainsäädännössä. RB 24:1.1: ”Den som på *sannolika skäl* är misstänkt för ett brott...”

¹²⁵ Halijoki 2001a, s. 220.

¹²⁶ HE 14/1985 vp, s. 16.

¹²⁷ HE 251/1989 vp, s. 11.

¹²⁸ HE 14/1985 vp, s. 16.

missa pakkokeinolain esitöissä eikä oikeuskirjallisuudessa. Myöskään Euroopan ihmisoikeussopimus ei aseta tällaista edellytystä, sillä sopimuksessa asetettu näyttökynnys on todennäköisyyskynnystä alhaisempi. Viimeaikaisessa oikeuskirjallisuudessa onkin katsottu, ettei vangitsemiselta vaadittava todennäköisyys tosiasiaassa ole todennäköisyyskynnyksen alarajaa korkeammalla.¹²⁹

On kuitenkin huomioitava, ettei pidättämiseen riittävä näyttö aina riitä vangitsemiseen. Vangitsemiseen riittävä näyttö riippuu pitkälti tutkinnan vaiheesta. Tähän hyvänä esimerkkinä on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL, 689/1997) 1:6:ssä säädetty syytekynnys, jonka mukaan syyttäjän on nostettava syyte, kun on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Syytekynnyksessä käytetään siten yhtäläistä ilmaisua näyttökynnyksestä kuin vangitsemisen edellytyksissä. Esitutkinnan alkuvaiheessa ei luonnollisestikaan voida edellyttää vastaavaa todennäköisyyttä kuin syytteen nostamisvaiheessa käytetyn ilmaisun yhtäläisyydestä huolimatta. Toisaalta taas esitutkinnan loppuvaiheessa vangitsemisen perusteena olevan näytön tulisi jo riittää syytteen nostamiseen.¹³⁰

Edellä esitettyyn viitaten voidaan todeta, että esitutkinnan alkuvaiheessa vangitsemiselta vaadittava todennäköisyys lienee todennäköisyyskynnyksen alarajan tuntumassa, kuten pidättämisessä. Esitutkinnan alkuvaihe tarkoittanee käytännössä ensimmäistä vangitsemiskäsittelyä. Esitutkinnan edetessä, kun rikoksesta saadaan kerättyä lisää näyttöä, todennäköisyyden aste lisääntyy. Esitutkinnan lopussa näytön tulisi riittää jo melkoisella varmuudella syytteen nostamiseen. Yleensä syytekynnyksen ylittymisen todennäköisyysasteen on matemaattisesti arvioiden katsottu olevan noin 75-prosenttia.¹³¹

3.4.2 Syytä epäillä -kynnys

Pakkokeinolaissa käytetään ”syytä epäillä” -kynnystä lähes kaikkien pakkokeinojen yhteydessä. Kuten todettu, vangitsemista koskee ”todennäköiset syyt” -näyttökynnys. ”Syytä epäillä” -kynnystä puolestaan käytetään vangitsemisen normaalitilanteiden vaaraedellytysten yhteydessä. Toisin sanoen, vaaraedellytyksiltä vaaditaan ”syytä epäillä” -kynnyksen ylittävää näyttöä. Mainittua näyttökynnystä ja sen määritelmää on aiheellista tarkastella etenkin sen vuoksi, että se on yhtäläinen Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ilmaistun näyttökynnyksen kanssa.

¹²⁹ Ks. Tuhkanen 2024, s. 856.

¹³⁰ Tuhkanen 2024, s. 856.

¹³¹ Helenius 2021, s. 540.

Pakkokeinolain esitöiden mukaan ”syytä epäillä” -kynnys ylittyy silloin, kun yksi tai useampi seikka viittaa siihen, että henkilö on syyllistynyt tutkittavana olevaan rikokseen, vaikka epäilyä ei vielä voitaisikaan pitää todennäköisenä. Toisin sanoen rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy tällaiseen tulokseen. Ilmaisuu merkitsee käytännössä pienintä todennäköisyyden astetta.¹³² Vastaavaa kynnystä on käytetty esitutkintalain 3:3:ssä esitutinnan aloittamiskynnyksenä. Esitutkintakynnystä on lain esitöissä kuvattu matalaksi, eikä tällöin vaadita mitään varmuutta rikoksen tekemisestä tai edes suurta todennäköisyyttä siitä.¹³³

Ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kappaleen c-kohdassa ilmaistu näyttökynnys on ”*reasonable suspicion*”¹³⁴. Artiklan nojalla rikosprosessuaalinen vapaudenriisto on sallittu silloin, kun on syytä epäillä henkilön syyllistyneen rikokseen. EIT:n mukaan ”*reasonable suspicion*” edellyttää sellaisten tosiseikkojen ja informaation olemassaoloa, joiden perusteella objektiivinen tarkkailija vakuuttuu siitä, että kyseessä oleva henkilö on saattanut tehdä rikoksen.¹³⁵ Kyseinen määritelmä on näin ollen yhtäläinen edellä esitetyn pakkokeinolain ”syytä epäillä” -kynnyksen määritelmän kanssa. EIS:n ”perusteltua syytä epäillä” ei siten poikkea merkitykseltään ”syytä epäillä” -kynnyksestä.¹³⁶ Ihmisoikeussopimuksessa vangitsemiselle asetettu näyttökynnys on siten matalampi kuin pakkokeinolaissa asetettu todennäköisyyskynnys.¹³⁷

Näin ollen pakkokeinolaissa vangitsemisen edellytyksille on asetettu tiukempi näyttökynnys kuin ihmisoikeussopimuksessa. Pakkokeinolaissa vangitsemiselta vaaditaan ensimmäisestä vangitsemiskäsittelystä lähtien yli 50-prosentin todennäköisyyskynnystä, ja esitutinnan lopussa tulee hipoa jo 75-prosentin todennäköisyyttä. ”Perusteltua syytä epäillä” -kynnys ei puolestaan vaadi mitään varmuutta tai kovinkaan suurta todennäköisyyden astetta.

¹³² HE 14/1985 vp, s. 16, HE 251/1989 vp, s. 11, KKO 2019:17, kohta 18. Vrt. Tuhkanen 2024, s. 851. Tuhkanen mukaan pakkokeinolaissa on osoitettavissa vieläkin alhaisempia näyttökynnyksiä.

¹³³ HE 222/2010 vp, s. 40.

¹³⁴ Suomeksi vastannee ilmaisua ”perusteltua syytä epäillä”.

¹³⁵ Jokela 2018, s. 203.

¹³⁶ Tuhkanen 2024, s. 854.

¹³⁷ Viitanen 2024, jakso 2024:I, luku KKO 2024:20, Jokela 2024, s. 235–236, Pellonpää ym. 2018, s. 493 alaviite 1277.

3.5 Pakkokeino-oikeuden periaatteet

3.5.1 Yleistä

Pakkokeinolain tarkoituksena on yhtäältä mahdollistaa pakkokeinojen käyttäminen, mutta toisaalta myös rajoittaa sitä. Pakkokeinolaki ei missään tapauksessa velvoita käyttämään pakkokeinoja.¹³⁸ Vaikka vangitsemisen yleinen ja erityinen edellytys katsottaisiinkin täyttyneeksi, ei se kuitenkaan tarkoita vielä sitä, että vangitsemiseen olisi automaattisesti ryhdyttävä. Vangitsemisvaatimuksen tekemiseen oikeutetulla virkamiehellä sekä vangitsemisesta päättävällä tuomioistuimella on tällöinkin vielä harkintavaltaa asiassa.¹³⁹

Viranomaisille jätetty harkintavalta ilmenee pidättämisen ja vangitsemisen osalta nimenomaisesti PKL 2:5.1:sta, jonka mukaan ”rikoksesta todennäköisin syin epäily *saadaan* pidättää”.¹⁴⁰ Pakkokeinolaissa on käytetty sallivia verbejä syystä, sillä kyse ei enää ole sellaisesta pakollisesta vangitsemisesta, mistä esimerkiksi ennen pakkokeinolain säätämistä oli kyse.¹⁴¹ Helenius ja Linna ovat puolestaan katsoneet, että sallivista verbeistä huolimatta kyse on käskyistä, jolloin pakkokeino on pääsääntöisesti suoritettava edellytysten täytyessä. Helenius ja Linna ovat kuitenkin todenneet, että pakkokeino-oikeuden yleisistä periaatteista suhteellisuusperiaate muodostaa poikkeuksen tähän pääsääntöön.¹⁴²

Nähdäkseni pakkokeinolaissa ilmaistu salliva verbi pikemminkin korostaa sitä, että säännöksessä esitettyjen edellytysten täytyessäkin viranomaisten tulee arvioida vangitsemista aina tapauskohtaisesti. Toisaalta olen yhtä mieltä Heleniuksen ja Linnan kanssa siitä, että suhteellisuusperiaate on olennainen osa vangitsemisharkintaa. Viranomaisille jätetty harkintavalta liittyykin juuri pakkokeinolaissa säädettyihin yleisiin periaatteisiin, ja näiden periaatteiden katsotaan käytännössä tyhjentävän perusteet evätä haetun pakkokeinon käyttö.¹⁴³

¹³⁸ Launiala 2021, s. 144.

¹³⁹ KM 2009:2, s. 108.

¹⁴⁰ Myös Ruotsin oikeudenkäymiskaaren vangitsemisen edellytyksiä koskevassa 24:1.1:ssä on käytetty sallivaa verbiä: ”Henkilö, jonka epäillään todennäköisin syin syyllistyneen rikokseen, josta on säädetty vähintään yhden vuoden vankeusrangaistus, *voidaan* määrätä tutkintavankeuteen.” Sen sijaan 3 momentin ylitörkeitä rikoksia koskevassa vangitsemisolettuslainsäädännössä on käytetty käskevää verbiä: ”Jos rikoksesta säädetty minimirangaistus on vähintään yksi vuosi ja kuusi kuukautta vankeutta, on rikoksesta epäilty *vangittava*, ellei ole ilmeistä, ettei vangitsemiselle ole perusteita.”

¹⁴¹ Ks. RVA (614/1974) 20.3 §.

¹⁴² Helenius – Linna 2024, s. 352.

¹⁴³ Fredman 2017, s. 366.

Pakkokeino-oikeuden yleiset periaatteet ovat jo niiden oikeuslähdeopillisen asemankin vuoksi syytä ottaa huomioon vangitsemisharkinnassa. Pakkokeino-oikeuden periaatteet ovat vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä, koska niiden perusta on säädännäisessä oikeudessa, eli pakkokeino-laissa. Periaatteiden tarkoituksena on vangitsemisharkinnassa erityisesti auttaa löytämään tasapaino yksityisen ja julkisen intressin välisessä punninnassa.¹⁴⁴ Pakkokeino-oikeuden periaatteiden tehtävänä on lisäksi ohjata perusoikeuksia kunnioittavaan lain soveltamiseen pakkokeinojen käytössä.¹⁴⁵

Vangitseminen on siten tosiasiaa mahdollista vasta silloin, kun vangitsemisen yleinen ja jokin erityinen edellytys on täyttynyt, eikä vangitseminen ole pakkokeinolain periaatteiden vastaista. Periaatteet ovat itseasiassa usein ratkaisevassa asemassa juuri silloin, kun vangitsemisen käyttäminen arvioidaan yksittäistapauksessa lainvastaiseksi.¹⁴⁶ Vangitsemisen kannalta merkityksellisimmät periaatteet ovat suhteellisuusperiaate (PKL 1:2), vähimmän haitan periaate (PKL 1:3) ja kohtuuttoman vangitsemisen kielto (PKL 2:13).

3.5.2 Suhteellisuusperiaate

Suhteellisuusperiaatteen tarkoituksena on varmistaa se, että yksilön oikeuksiin puututaan mahdollisimman vähän kunkin tilanteen olosuhteet huomioiden.¹⁴⁷ PKL 1:2:ssä säädetyn suhteellisuusperiaatteen mukaan pakkokeinoa saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana. Puolustettavuusarvioinnissa tulee ottaa huomioon rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen sekä muut asiaan vaikuttavat seikat. Pakkokeinon tulee olla järkevässä suhteessa tutkittavana olevan rikoksen laatuun ja suuruusluokkaan nähden.¹⁴⁸ Suhteellisuusperiaate ilmenee myös pidättämisen ja vangitsemisen edellytyksiä koskevista säännöksistä abstraktilla tasolla siten, että kyseiset edellytykset on sidottu rikoslaissa säädettyihin rangaistusasteikkoihin.¹⁴⁹

Puolustettavuusarvioinnissa on otettava huomioon myös itse tutkittavana olevaan rikokseen liittyvät seikat. Sellaisia ovat sekä rikoksen odotettavissa oleva että rangaistusasteikon mukainen seuraamus, rikoksella aiheutettujen ja tavoiteltujen seuraamusten laatu ja vakavuus, rikoksesta

¹⁴⁴ Launiala 2013, s. 15, 35–36.

¹⁴⁵ Niemi 2021, s. 888.

¹⁴⁶ Launiala 2021, s. 138 ja 141. Ks. myös KKO 2020:79, KKO 2019:00, KKO 2014:29.

¹⁴⁷ Launiala 2021, s. 144.

¹⁴⁸ Fredman ym. 2025, s. 89.

¹⁴⁹ Fredman ym. 2025, s. 690, Rantaeskola 2014, s. 31, ks. myös HE 222/2010 vp, s. 124.

epäillyn varallisuus ja rikollisen toiminnan jatkamisvaara.¹⁵⁰ Mitä vakavampi rikos on kyseessä, sitä suurempi on myös rikoksen selvittämistäntressi, jolloin yksilön oikeuksiin tuntuvammin puutuvaa pakkokeinoja voidaan pitää puolustettavana.¹⁵¹ Suhteellisuusperiaate toisaalta myös estää vangitsemisen käytön sellaisten rikosepäilyjen kohdalla, joista odotettavissa oleva rangaistus olisi vain sakkoa. Huomioon on siten otettava rikoksen konkreettinen, tosiasiallinen vakavuusaste.¹⁵² Sama näkökohta on huomioitu myös Ruotsin oikeudenkäymiskaaren 24:1.4:ssa, jonka mukaan vangitseminen ei ole mahdollista, mikäli asiassa odotettavissa oleva seuraamus olisi ainostaan sakkoa.¹⁵³

Rikoksen vakavuuden ohella on huomioitava myös kyseessä olevan rikoksen ja sillä loukatun oikeushyvän laatu, koska etenkin henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia on pidettävä lähtökohtaisesti vakavampina kuin esimerkiksi omaisuuteen kohdistuvia rikoksia.¹⁵⁴ Tätä tukevat rikoksille säädetyt rangaistusasteikot ja niiden asettaminen osaksi vangitsemisen käytön edellytyksiä: omaisuusrikokset eivät ole ylitörkeitä rikoksia, kun taas useat henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset ovat.¹⁵⁵ Näin ollen henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten kohdalla vangitsemisen käyttö voi luonnollisesti tulla herkemmin kyseeseen kuin omaisuuteen kohdistuvien rikosten kohdalla.¹⁵⁶ Myös esimerkiksi rikoksen kohdistuminen haavoittuvaan henkilöön, kuten lapseen tai ikääntyneeseen, lisää rikoksen vakavuutta ja voi alentaa vangitsemisen käytön kynnystä.¹⁵⁷

Suhteellisuusperiaatteesta seuraa toisaalta, että vangitsemista saadaan käyttää vain, jos sen käytöllä saavutettava etu tai tavoiteltu päämäärä on järkevässä suhteessa sen aiheuttamiin haittoihin tai vastakkaisiin etuihin tai arvoihin nähden.¹⁵⁸ Suhteellisuusperiaate edellyttää, ettei keneenkään kohdisteta objektiivisesti arvioiden kohtuuttomia tai ylimitoitettuja toimenpiteitä.¹⁵⁹ Suhteellisuusperiaate edellyttää siten etuvertailua, joka saattaa johtaa myös siihen, että tavoitteen saavuttamiselle sinänsä tarpeellisen tai välttämättömän keinon käytöstä on luovuttava

¹⁵⁰ Launiala 2021, s. 144.

¹⁵¹ HE 222/2010 vp, s. 193; Fredman ym. 2025, s. 690; Rantaeskola 2014, s. 32; Halijoki 2001a, s. 208.

¹⁵² Fredman ym. 2025, s. 89.

¹⁵³ RB 24:1.4: ”Kan det antas att den misstänkte kommer att dömas endast till böter, får häktning inte ske. Lag (2023:256).”

¹⁵⁴ Ks. Launiala 2021, s. 144, Rantaeskola 2014, s. 32; Halijoki 2001a, s. 208–209. Ks. myös HE 66/1988 vp, s. 18.

¹⁵⁵ Näin esim. tappo (RL 21:1), murha (RL 21:2) ja surma (RL 21:3).

¹⁵⁶ Ks. Halijoki 2001a, s. 208–209.

¹⁵⁷ Launiala 2021, s. 144.

¹⁵⁸ Rantaeskola 2014, s. 32.

¹⁵⁹ Launiala 2021, s. 144.

taikka keinon käyttöä on rajoitettava jollakin tavalla.¹⁶⁰ Vangitsemisesta päätettäessä on huomioitava siten kaikki ne näkökohdat, jotka puhuvat sen käyttöä vastaan. Tämä korostuu etenkin lievempien rikosten kohdalla.¹⁶¹ Punninta on kuitenkin tehtävä joka tapauksessa rikoksen vakavuusasteesta riippumatta. Tehty etuvertailu on myös tuotava selvästi ilmi vangitsemispäätöksessä EIT:n oikeuskäytännön edellyttämällä tavalla.¹⁶² Ruotsin oikeudenkäymiskaaren 24:1.3:ssa suhteellisuusperiaatteen edellyttämä etuvertailu on mainittu nimenomaisesti. Sen mukaan vangitseminen on sallittua vain, jos sen perusteet ovat painavammat kuin epäillylle aiheutuva haitta, vahinko tai muu vastakkainen etu.¹⁶³

Halijoen mukaan suhteellisuusperiaatetta ei ole tulkittava niin, että vangitsemisen käyttö olisi sallittua vain sellaisissa tilanteissa, joissa siitä aiheutuvat edut olisivat selvästi aiheutuvia haittoja suuremmat. Suhteellisuusperiaate päinvastoin estää vangitsemisen käytön silloin, kun siitä aiheutuvat haitat olisivat selvästi suuremmat kuin siitä aiheutuvat edut.¹⁶⁴ Pölösen mukaan suhteellisuusperiaatteesta seuraa myös se, että vangitsemisen aiheuttamaa haittaa on arvioitava yhtäältä väärän ”vapauttavan” lopputuloksen todennäköiseen haittaan. Toisin sanoen, kyse on aina rikosvastuun toteuttamisvaatimuksen ja oikeusturvavaatimuksen yhteensovittamisesta.¹⁶⁵

Suhteellisuusperiaate edellyttää myös vangitsemisen ajallisen keston huomioon ottamista, sillä esimerkiksi hyvin pitkäkestoisessa vapaudenriistossa voidaan usein katsoa aiheutuvien haittojen muodostuvan tavoiteltuja etuja painavammiksi.¹⁶⁶ Esimerkiksi Jecius v. Liettua -ratkaisussa EIT katsoi, että valittajaan kohdistunut epäily syylistymisestä murhaan oli alun perin oikeuttanut vangitsemisen, mutta se ei ollut perustanut olennaista ja riittävää syytä pitää rikoksesta epäiltyä tutkintavankeudessa lähes 15 kuukautta varsinkaan, kun syytteet oli hylätty vastaajaa kohtaan alioikeudessa. EIT:n mukaan vankeus oli näin ollen kestänyt kohtuuttoman pitkän ajan ja tapauksessa oli rikottu 5 artiklan 3 kappaletta.¹⁶⁷

¹⁶⁰ KKO 2019:99, kohta 21, Kujala 2016, s. 195–196, Rantaeskola 2014, s. 31, Halijoki 2001a, s. 208, HE 22/1994 vp, s. 34–35.

¹⁶¹ Ks. KKO 2019:99, kohta 21, Rantaeskola 2014, s. 31, HE 22/1994 vp, s. 34–35.

¹⁶² Halijoki 2001a, s. 208. Ks. Buzadji v. Moldova -ratkaisu, kohdat 118–123.

¹⁶³ RB 24:1.3: ”Häktning får ske endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.”

¹⁶⁴ Halijoki 2001a, s. 209.

¹⁶⁵ Pölönen 1997, s. 84.

¹⁶⁶ Halijoki 2001a, s. 209. Ks. KKO 2019:99, jossa korkein oikeus katsoi suhteellisuusperiaatteesta johtuvan etuvertailun kautta, että pakkokeinon käytöstä saavutettavat edut olivat jääneet vähäisemmäksi kuin siitä aiheutuvat haitat, kun todennäköisin syin huumausainerikoksesta epäiltynä ollut henkilö oli ollut lähes kaksi kuukautta vapautensa menettäneenä.

¹⁶⁷ EIT, Jecius v. Liettua, tuomio 31.7.2000, kohdat 94–95.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ei ole nimenomaisesti mainittu suhteellisuusperiaatetta. EIT:n oikeuskäytännöstä on kuitenkin havaittavissa suhteellisuusperiaatteen merkitys eurooppalaisessa ihmisoikeusjärjestelmässä.¹⁶⁸ EIT on esimerkiksi useissa ratkaisuissaan todennut, että kansallisten tuomioistuinien on punnittava epäillyn vapauttamisen puolesta ja sitä vastaan puhuvia seikkoja.¹⁶⁹ Kyseinen oikeusohje ilmentää selvästi pakkokeinolain suhteellisuusperiaatetta, sillä se edellyttää suoritettavan vastaavaa punnintaa. Lisäksi EIT on todennut, että yhteiskunnan intressin ja henkilökohtaiseen vapauteen perustuvan yksilön tärkeän edun välillä on löydettävä *oikeudenmukainen tasapaino* (eng. ”a fair balance”). Oikeudenmukaista tasapainoa harmitessa on EIT:n mukaan otettava huomioon velvollisuuden laatu ja sen taustalla olevat tavoitteet sekä vapaudenriiston kesto ja muut tapaukseen liittyvät erityiset asianhaarat.¹⁷⁰ Tämä EIT:n toteamus oikeastaan kokoaaakin yhteen kaiken sen, mitä tässä kappaleessa on pakkokeinolain suhteellisuusperiaatteesta kerrottu. Näin ollen voidaan todeta, että pakkokeinoissa säädetty suhteellisuusperiaate ohjaa ihmisoikeusvelvoitteita kunnioittavaan pakkokeinolain soveltamiseen vangitsemisessa.

3.5.3 Vähimmän haitan periaate

PKL 1:3:n mukaan pakkokeinon käytöllä ei saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi, eikä pakkokeinon käytöllä saa aiheuttaa kellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa. Pakkokeinoja ei saa myöskään ajallisesti ulottaa pidemmälle kuin sillä tavoitellun tarkoituksen saavuttaminen välttämättä edellyttää.¹⁷¹

Launiala on katsonut vähimmän haitan periaatteen sisältävän kolme eri edellytystä. Ensimmäinen niistä on *välttämättömyysedellytys*: rikoksesta epäillyn vangitsemisen ja siitä aiheutuvan vapaudenriiston tulee olla välttämätöntä sillä tavoitellun päämäärän, eli rikosprosessin turvaamisen toteuttamiseksi. Mikäli vangitseminen katsotaan välttämättömäksi, tulee seuraavaksi arvioida sitä, onko saman tavoitteen saavuttamiseksi käytettävissä lievempiä pakkokeinoja, kuten matkustuskieltoa tai tehostettua matkustuskieltoa. Kyseisillä pakkokeinoilla voi olla mahdollista saavuttaa sama päämäärä kuin tutkintavankeudella, mutta vähemmällä haitalla. Launialan mukaan kyse on tällöin *optimointivelvollisuudesta* eli siitä, että tavoitellun päämäärän kannalta on valittava yksilön oikeuksiin vähiten puuttuva pakkokeino. Vähimmän haitan periaatteeseen liittyy kolmantena vielä *minimointivelvollisuus*, joka velvoittaa pakkokeinon toteutettavan niin, että

¹⁶⁸ Launiala 2013, s. 7.

¹⁶⁹ Ks. esim. Buzadji v. Moldova, kohta 91, Hasselbaink v. Alankomaat, kohta 71.

¹⁷⁰ Launiala 2013, s. 7.

¹⁷¹ Fredman ym. 2025, s. 91.

siitä aiheutuu mahdollisimman vähän haittaa ja vahinkoa pakkokeinon kohteena olevalle henkilölle.¹⁷²

Vähimmän haitan periaate yhdessä syyttömyysolettaman kanssa kieltää vangitsemisen käyttämisen rangaistuksellisessa tarkoituksessa. Toisin sanoen, vangitsemisella ei vähimmän haitan periaatteen mukaan saa aiheuttaa sen kohteeksi joutuvalle henkilölle sen tarkoituksen kannalta tarpeetonta rangaistusluonteista haittaa tai kärsimystä.¹⁷³ Vangitsemista ei saa myöskään käyttää tarkoituksena saada rikoksesta epäilty tunnustamaan tekonsa.¹⁷⁴

Pakkokeinolaki sisältää useita säännöksiä, jotka ilmentävät vähimmän haitan periaatetta. Vangitsemisen kontekstissa mainitsemisen arvoinen säännös on etenkin PKL 3:17.1, jonka mukaan tuomioistuimen on määrättävä vangittu päästettäväksi vapaaksi heti, jos edellytyksiä vangittuna pitämiseen ei enää ole. Toinen merkittävä säännös on PKL 5:1, jonka perusteella rikoksesta todennäköisin syin epäilty voidaan pidättämisen tai vangitsemisen sijasta määrätä matkustuskieltoon. Tuomioistuin on velvollinen viran puolesta (*ex officio*) tutkimaan vangitsemisen edellytysten olemassaolon. Kyse on oikeuskirjallisuuden mukaan nimenomaan laillisuusharkinnasta, eikä esimerkiksi tarkoituksenmukaisuusharkinnasta.¹⁷⁵

Ruotsin oikeudenkäymiskaaressa ei ole nimenomaista säännöstä vähimmän haitan periaatteesta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä puolestaan on johdettavissa vähimmän haitan periaatetta ilmentäviä oikeusohjeita. EIT on esimerkiksi ratkaisukäytännössään katsonut ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 3 kappaletta rikotun silloin, kun kansalliset tuomioistuimet ovat jatkaneet rikoksesta epäillyn tutkintavankeutta harkitsematta lainkaan vaihtoehtoisia ja lievemmin rikoksesta epäillyn oikeuksiin puuttuvia pakkokeinoja.¹⁷⁶ Vastaavasti kansallisissa tuomioistuimissamme vangitseminen tulisi katsoa lainvastaiseksi, mikäli asiassa ei ole lainkaan harkittu lievempien pakkokeinojen käyttöä ja tuotu tätä harkintaa selvästi ilmi vangitsemispäätöksen perusteluissa. Vähimmän haitan periaate takaa yhdessä suhteellisuusperiaatteen kanssa ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vangitsemisessa.

¹⁷² Launiala 2012, s. 20.

¹⁷³ Ks. esim. Fredman ym. 2025, s. 91, Järmälä 2020, s. 30, Halijoki 2001a, s. 207, Helminen – Lehtola – Virolainen 1990, s. 299, Helminen 1982, s. 6.

¹⁷⁴ Halijoki 2001a, s. 207.

¹⁷⁵ Helminen – Lehtola – Virolainen 1990, s. 295, Halijoki 2001a, s. 208.

¹⁷⁶ EIT, *Idalov v. Venäjä*, tuomio 22.5.2012 (suuri jaosto), kohta 147.

3.5.4 Kohtuuttoman vangitsemisen kieltö

Vangitsemista arvioitaessa tulee ottaa huomioon vielä PKL 2:13:ssä säädetty kohtuuttoman vangitsemisen kieltö. Säännöksen mukaan ketään ei saa vangita tai määrätä pidettäväksi edelleen vangittuna, jos se olisi kohtuutonta asian laadun taikka rikoksesta epäillyn tai tuomitun iän tai muiden henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi.

Korkein oikeus on oikeuskäytännössään todennut, että kohtuuttomuus ilmentää yleisesti ottaen vakavampaa loukkausta pakkokeinon kohteelle kuin suhteellisuusperiaatteen loukkaus. Näin olen on perusteltua lähtökohtaisesti arvioida vangitsemista ensisijaisesti kohtuuttoman vangitsemisen kiellon kannalta. Mikäli se ei muodosta estettä vangitsemiselle, on vangitsemista vielä arvioitava suhteellisuusperiaatteen ja vähimmän haitan periaatteen valossa.¹⁷⁷ Järjestyksestä voidaan kuitenkin poiketa, mikäli esimerkiksi asiassa esitetyt väitteet tai muut seikat antavat siihen aihetta.¹⁷⁸

Kohtuuttoman vangitsemisen kieltöä koskevassa säännöksessä mainittu asian laatu tulee huomioida niin, ettei vangitsemisesta aiheutuva kärsimys ylitä rikoksesta todennäköisesti tuomittavaa rangaistusta. Kohtuuttomuusarvioinnissa on oleellista vastaavalla tavalla vähimmän haitan periaatteen kanssa arvioida rikoksesta epäillyn oikeuksiin vähemmän puuttuvan pakkokeinon riittävyttä tavoitteiden saavuttamiseksi.¹⁷⁹

Tyypillisesti kohtuutta ja yksilön oikeuksiin puuttumista ylipäänsä arvioidaan keskivertoihmisen sietokyvyn mukaisesti. Vangitsemisen kohtuullisuutta arvioitaessa on kuitenkin syytä huomioida myös sellaiset erityisryhmät, kuten nuoret, ikääntyneet ja sairaat, joille keskivertoihmisen sietokyvyn mukaan mitatut pakkokeinot aiheuttavat kohtuutonta räsitusia ja voivat olla vaaraksi jopa perusterveydelle.¹⁸⁰ Kohtuullisuutta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon myös epäillyn raskaus ja muut perheasiat.¹⁸¹ Henkilökohtaisten olosuhteiden osalta huomioon voidaan ottaa lisäksi vangitsemisen kohtuuttomuus rikoksesta epäillyn läheisiä henkilöitä kohtaan. Lain esitöissä on ilmaistu esimerkkinä tilanne, jossa vangitsemisen kohteena olisi pienen lapsen yksinhuoltaja, jonka lapsi jäisi vaille tarpeellista huolenpitoa vapaudenriiston vuoksi.¹⁸²

¹⁷⁷ KKO 2023:37, kohta 6, KKO 2019:99, kohta 19.

¹⁷⁸ Ks. KKO 2019:99, kohdat 19–20. Korkein oikeus katsoi perustelluksi aloittaa asian arvioinnin suhteellisuusperiaatteesta ja sitten vasta kohtuuttomuudesta, koska muutoksenhaussa oli vedottu erityisesti suhteellisuusperiaatteeseen liittyviin arviointikriteereihin.

¹⁷⁹ Fredman ym. 2025, s. 781.

¹⁸⁰ Launiala 2021, s. 143–144.

¹⁸¹ HE 14/1985 vp, s. 50.

¹⁸² HE 222/2010 vp, s. 248.

Ruotsin oikeudenkäymiskaaressa ei ole nimenomaista säännöstä kohtuuttoman vangitsemisen kiellosta. Ruotsin oikeudenkäymiskaaren esitöistä on kuitenkin johdettavissa jokseenkin samankaltaista kohtuuttomuuden tarkastelua, mitä PKL 12:13 edellyttää. Niiden mukaan esimerkiksi silloin, jos rikoksesta epäilty on jo suljettuna rangaistuslaitokseen tai on vakavasti sairas, ei vangitsemiselle ilmeisesti ole perusteita, eikä vangitsemista tule tällöin suorittaa.¹⁸³

EIT:n ratkaisukäytännöstä on johdettavissa useita kohtuuttoman vangitsemisen kieltoa ilmentäviä oikeusohjeita. EIT on muun muassa todennut, että rikosprosessuaalista vapaudenriistoa arvioitaessa tulee vangitsemisperusteita harkita aina konkreettisesti rikoksesta epäillyn henkilökohtaisiin olosuhteisiin nähden.¹⁸⁴ Kuten on jo todettu sekä suhteellisuusperiaatteen että vähimmän haitan periaatteen osalta, myös kohtuuttoman vangitsemisen kiello velvoittaa ihmisoikeusmyönteiseen lain soveltamiseen vangitsemisasioissa. EIT:n ratkaisukäytännössä annetut oikeusohjeet ilmentävät selvästi pakkokeinolaissa yleisten periaatteiden sisältöä.

4 YLITÖRKEITÄ RIKOKSIA KOSKEVAN VANGITSEMISSPERUSTEEN YHDENMUKAISUUS IHMISOIKEUSVELVOITTEIDEN KANSSA

4.1 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintalinjamuutos

4.1.1 Tulkintalinjamuutos pääsisältöineen

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kappaleen c-kohdan mukaan rikosprosessuaalisen vapaudenriiston edellytykset ovat olemassa silloin, milloin on syytä epäillä henkilön syyllistyneen rikokseen tai jos katsotaan välttämättömäksi estää häntä tekemästä rikosta tai pakene-masta teon jälkeen. Edellytykset rikosprosessuaaliselle vapaudenriistolle on EIT:n mukaan lueteltu kyseisessä kohdassa tyhjentävästi ja edellytyksiä on tulkittava ahtaasti.¹⁸⁵ Ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan tarkoituksena on ennen kaikkea estää mielivaltainen tai oikeudeton vapaudenriisto.¹⁸⁶ Jäsenvaltioille on kuitenkin annettu mahdollisuus asettaa kansallisissa lainsäädän-

¹⁸³ Prop. 2022/23:53, s. 124–125.

¹⁸⁴ Ks. esim. Buzadji v. Moldova, kohta 122.

¹⁸⁵ Ks. Lukanov v. Bulgaria. Ks. myös EIT, Winterwerp v. Alankomaat, tuomio 24.10.1979, kohta 39, jossa ahtaan tulkinnan periaatteen osalta viitattiin myös sopimuksen 18 artiklaan. Sen mukaan ”oikeuksiin ja vapauksiin kohdistuvia rajoituksia ei saa soveltaa muussa tarkoituksessa kuin siinä, jota varten ne on säädetty”.

¹⁸⁶ Buzadji v. Moldova, kohta 84.

nöissä lisäedellytyksiä rikosprosessuaalisen vapaudenriiston käytölle. Joka tapauksessa rikosepäilyn on oltava välttämätön edellytys rikosprosessuaalisen vapaudenriiston laillisuuden kannalta.¹⁸⁷ Toisaalta sekään ei aina välttämättä ole riittävä edellytys.¹⁸⁸ Kuten aiemmin on todettu, pakkokeinolaissa on useammalta eri kannalta säädetty vangitsemisen edellytyksistä tiukemmin kuin ihmisoikeussopimuksessa.

EIT on ratkaisukäytännössään täsmentänyt laillisen rikosprosessuaalisen vapaudenriiston edellytysten sisältöä. Aikaisemman EIT:n ratkaisukäytännön mukaan rikosepäilyn ei katsottu itsessään enää riittävän vapaudenriiston perusteeksi ”tietyn ajanjakson jälkeen”. Edellytystä ”tietyn ajanjakson jälkeen” ei kuitenkaan voitu tarkasti määritellä ajallisesti tai suhteessa epäillyn rikoksen vakavuuteen.¹⁸⁹ Kyseisen ajanjakson kulumisen jälkeen oli EIT:n mukaan arvioitava, muodostivatko kansallisten viranomaisten esittämät seikat olennaiset ja riittävät perusteet vapaudenriiston jatkamiselle. Mikäli olennaiset ja riittävät perusteet muodostuivat, tuli vielä tutkia, olivatko viranomaiset noudattaneet erityistä huolellisuutta menettelyssä.¹⁹⁰ Käytännössä ”tietyn ajanjakson jälkeen” tarkoitti sitä, että ainakin vielä ensimmäisessä vangitsemiskäsittelyssä vangitsemisen perusteeksi riitti pelkkä rikosepäily, mutta vangitsemisen jatkamista arvioitaessa oli esitettävä muitakin olennaisia ja riittäviä perusteita.

Suuren jaoston ratkaisussa Buzadji v. Moldova EIT kehitti edellä esitettyä oikeuskäytäntöään yhdenmukaistamalla tulkintansa ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 3 kappaleen mukaisista vapaudenriiston edellytyksistä.¹⁹¹ EIT:n mukaan oli ongelmallista, että vapaudenriiston laillisuus oli ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 3 kappaleen mukaan saatettava ”viipymättä” viranomaisten tutkittavaksi, mutta vapaudenriiston jatkamiselle vaaditut perusteet riippuivat epämääräisestä ja tulkinnanvaraisesta ”tietyn ajan jälkeen” -edellytyksestä.¹⁹² EIT tutki Buzadji v. Moldova -ratkaisussa vertailevan selvityksen avulla tutkintavankeuden edellytyksiin liittyviä käytäntöjä 31:ssä Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa.¹⁹³ Valitettavasti Suomi tai Ruotsi eivät kumpikaan olleet osana kyseistä tutkimusta.

¹⁸⁷ Pellonpää ym. 2018, s. 493.

¹⁸⁸ Launiala 2021, s. 140, Halijoki 2001a, s. 206.

¹⁸⁹ EIT, Stögmüller v. Itävalta, tuomio 10.11.1969, kohta 4.

¹⁹⁰ Ks. esim. EIT, Letellier v. Ranska, tuomio 26.6.1991, kohta 35.

¹⁹¹ Buzadji v. Moldova, kohdat 96–102.

¹⁹² Buzadji v. Moldova, kohta 100.

¹⁹³ Buzadji v. Moldova, kohta 45. Kyseiset jäsenvaltiot ovat Armenia, Itävalta, Azerbaidžan, Belgia, Bulgari, Kroatia Tšekki, Viro, Ranska, Saksa, Kreikka, Unkari, Italia, Liettua, Luxemburg, Makedonia, Monaco, Montenegro, Alankomaat, Puola, Portugali, Romani, Venäjä Serbia, Slovakia, Slovenia, Unkari, Sveitsi, Turkki, Ukraina ja Yhdistyneet Kuningaskunnat.

Seuraavaksi tarkastellaan käsiteltävän asian kannalta keskeisimpiä huomioita, joihin EIT päätyi vertailevan selvityksen perusteella. Ensinnäkin EIT havaitsi, että ainoastaan viidessä tutkitussa jäsenvaltiossa sallittiin ensimmäinen vapaudenriisto pelkästään sillä perusteella, että oli olemassa ”perusteltu epäily” rikoksen tekemisestä. Näissä jäsenvaltioissa oli kuitenkin EIT:n mukaan asetettu 24–96 tunnin määräaika esittää muita perusteluja vapaudenriiston jatkamiselle. Muut tutkinnassa olleet 26 jäsenvaltiota sen sijaan edellyttivät alusta alkaen vähintään yhden muun merkityksellisen ja riittävän perusteen vapaudenriistolle.¹⁹⁴

EIT:n mukaan kansallisissa lainsäädännöissä useimmiten mainitut edellytykset vangitsemiselle olivat karttamis-, jatkamis- ja sotkemisvaara.¹⁹⁵ Samoin on myös Suomen pakkokeinolainsäädännössä, koska kyseisiä vaaraedellytyksiä edellytetään PKL 2:5.1:n 2 kohdan niin sanotuissa normaalitapauksissa. EIT myös huomioi, että suurimmassa osassa jäsenvaltioista (18 jäsenvaltiossa 31:stä) säädettiin lisäksi, että tutkintavankeus voitiin määrätä vain tietyn vakavuusasteen ylittävissä rikoksissa.¹⁹⁶ Näin on myös Suomessa sekä PKL 2:5.1:n 1 että 2 kohdassa. Huomionarvoista on, ettei 13 muussa selvityksessä mukana olleessa jäsenvaltiossa ole tällaista edellytetty. Sama koskee ihmisoikeussopimusta, jossa ei mainita rikoksen vakavuuteen liittyvästä vapaudenriiston edellytyksestä. Tämä tarkoittanee sitä, että näissä 13 muussa jäsenvaltiossa tutkintavankeus voi tulla kyseeseen myös lievissä rikoksissa, mikä ei ole Suomessa mahdollista.

Lisäksi jotkut jäsenvaltioista (10 jäsenvaltiota 31:sta) edellyttivät EIT:n mukaan, että vangitsemisharkinnassa otetaan huomioon rikoksesta epäillyn henkilökohtaiset olosuhteet, kuten persoonallisuus, ikä, terveys, ammatti ja mahdollinen aikaisempi rikollinen toiminta sekä sosiaaliset suhteet.¹⁹⁷ Sama pätee myös Suomessa, sillä PKL 2:13:ssä säädetty kohtuuttoman vangitsemisen kielto edellyttää nimenomaan rikoksesta epäillyn iän ja muiden henkilökohtaisten olosuhteiden huomioon ottamista. Huomionarvoista on, että selvityksessä olleista jäsenvaltioista ainoastaan kymmenessä edellytettiin tätä, vaikka EIT totesi samassa ratkaisussa, että vangitsemista tulisi aina arvioida rikoksesta epäillyn henkilökohtaiset olosuhteet huomioden.¹⁹⁸

EIT:n mukaan ”perusteltu epäily” oli tutkintavankeuden laillisuuden ehdoton edellytys kaikissa tutkituissa jäsenvaltioissa. Samoin on Suomessa, tosin pakkokeinolaissa vangitsemisen lailli-

¹⁹⁴ Buzadji v. Moldova, kohta 47.

¹⁹⁵ Buzadji v. Moldova, kohta 55.

¹⁹⁶ Buzadji v. Moldova, kohta 56.

¹⁹⁷ Buzadji v. Moldova, kohta 56.

¹⁹⁸ Buzadji v. Moldova, kohdat 121–123. Ks. myös EIT, Boicenco v. Moldova, tuomio 11.7.2006, kohta 142 ja EIT, Aleksanyan v. Venäjä, tuomio 22.12.2008, kohta 179.

suuden ehdoton edellytys on ”todennäköiset syyt” -näyttökynnys, jonka on jo aiemmin tässä tutkielmassa todettu olevan korkeampi verrattuna Euroopan ihmisoikeussopimuksen ”perusteltua syytä epäillä” -kynnykseen. Lisäksi kaikki tutkitut jäsenvaltiot olivat EIT:n mukaan yhtä mieltä siitä, että ”perusteltu epäily” ei yleensä yksinään riitä oikeuttamaan tutkintavankeutta. Poikkeuksena tähän oli kuusi valtiota (Itävalta, Belgia, Saksa, Serbia, Sveitsi ja Turkki), joissa ”perusteltu epäily” oli sinänsä ja poikkeuksellisesti riittävä peruste tutkintavankeuden määräämiselle vakavien rikosten tapauksissa.¹⁹⁹

EIT:n mukaan kaikissa tutkituissa jäsenvaltioissa oltiin kuitenkin yhtä mieltä siitä, että kansallisilla tuomioistuimilla on velvollisuus esittää asianmukaiset ja riittävät perustelut sekä tutkintavankeudesta määrättäessä että sitä jatkettaessa. Näin oli siitä huolimatta, että äskettäin mainitussa kuudessa jäsenvaltiossa ”perusteltua epäilyä” pidettiin poikkeuksellisesti riittävänä perusteena tutkintavankeudelle vakavien rikosten tapauksissa. Johtopäätöksenä edellä esitetystä selvityksestä EIT totesi, että sekä tutkintavankeuden määrääminen että jatkaminen edellyttävät samantasoisia olennaisia ja riittäviä perusteluja, jotka eivät voi olla stereotyyppisiä tai abstrakteja.²⁰⁰ Näin ollen EIT:n uusi tulkintalinja oli, että kansallisten oikeusviranomaisten on esitettävä rikosepäilyn lisäksi olennaiset ja riittävät perusteet vangitsemiselle jo ensimmäisessä vangitsemiskäsittelyssä.²⁰¹ Edellä mainittu merkitsi siten muutosta siihen EIT:n aikaisempaan oikeuskäytäntöön nähden, jonka mukaan olennaisia ja riittäviä perusteita vapaudenriistolle vaadittiin vasta ”tietyn ajanjakson jälkeen”.

4.1.2 Olennaiset ja riittävät perusteet EIT:n oikeuskäytännössä

Olennaisina ja riittävinä perusteina vangitsemiselle on EIT:n oikeuskäytännössä pidetty erilaisia sopimusvaltioiden kansallisissa lainsäädännöissä säädettyjä perusteita, kuten esimerkiksi karttamisvaaraa, sotkemisvaaraa, jatkamisvaaraa, yleisen järjestyksen vaarantumista sekä tarvetta rikoksesta epäillyn suojelemiseen.²⁰² Pelkkä odotettavissa olevan rangaistuksen pituus ei ole EIT:n mukaan vielä itsessään tarkoittanut sitä, että esimerkiksi sotkemisvaara olisi automaattisesti käsillä.²⁰³ Jatkamisvaaran suhteen EIT on kiinnittänyt huomiota muun muassa rikosepäilyn luonteeseen ja vakavuuteen sekä rikoksesta epäillyn rikosrekisteriin, luonteeseen ja käyttäytymiseen.²⁰⁴ EIT on lisäksi katsonut erityisesti vapaudenriiston alkuvaiheessa olennaisiksi ja riittäviksi

¹⁹⁹ Buzadji v. Moldova, kohta 52.

²⁰⁰ Buzadji v. Moldova, kohdat 45–60.

²⁰¹ Buzadji v. Moldova, kohta 102.

²⁰² Ks. Buzadji v. Moldova, kohta 88 ja siinä viitatus ratkaisut.

²⁰³ Idalov v. Venäjä, kohta 145.

²⁰⁴ EIT, Hysa v. Albania, tuomio 21.2.2023, kohta 67.

perusteiksi esimerkiksi epäillyn kuulumisen järjestäytyneeseen rikollisryhmään, useista eri lähteistä hankittavan todistelun tarpeen rikosvastuun ja syyllisyyden arvioimiseksi sekä rikosasian poikkeuksellisen monimutkaisuuden ja laajuuden.²⁰⁵

EIT on viimeaikaisessa ratkaisukäytännössään katsonut 5 artiklan 3 kappaletta rikotun vakavien rikosten tapauksissa silloin, kun kansalliset tuomioistuimet ovat jatkaneet rikoksesta epäillyn tutkintavankeutta pääasiassa pelkän rikosepäilyn vakavuuden perusteella ja käyttäneet perusteluinaan ainoastaan rutiininomaisia viittauksia rikoksen vakavuuteen huomioimatta lainkaan jutun erityispiirteitä tai harkitsematta vaihtoehtoisia pakkokeinoja.²⁰⁶ EIT on ratkaisukäytännössään todennut, että rikoksen vakavuuteen liittyvät perusteet voivat olla olennaisia, mutta eivät riittäviä vapaudenriiston keston oikeuttamiseksi silloin, kun esitetyt perusteet eivät perustu jutun konkreettisiin tosiseikkoihin eikä vaihtoehtoisia pakkokeinoja tai rikoksesta epäillyn esittämiä seikkoja vangitsemisperusteiden tosiasiallisesta puutteellisuudesta ole vangitsemispäätöksen perusteluissa huomioitu lainkaan.²⁰⁷

Samoin EIT katsoi myös nyt kyseessä olleessa Buzadji v. Moldova -ratkaisussa, jossa tarkasteltavana olleen vangitsemispäätöksen perustelut olivat EIT:n mukaan liian stereotyyppisiä ja abstrakteja. Perusteluissa ei ollut EIT:n mukaan edes yritetty osoittaa sitä, miten vapaudenriiston perusteet konkreettisesti sopivat juuri kyseisen tapauksen erityisiin olosuhteisiin. Lisäksi kansalliset tuomioistuimet eivät Buzadji v. Moldova -tapauksessa olleet EIT:n mukaan toimineet johdonmukaisesti ratkaisuisaan, sillä samat stereotyyppiset perustelut olivat johtaneet erilaisiin johtopäätöksiin ilman minkäänlaista selvää muutosta olosuhteissa ja ilman erityistä selitystä sellaisista perusteista, joiden nojalla erilaisiin johtopäätöksiin oli päädytty. Edellä mainittujen seikkojen vuoksi EIT katsoi, että tapauksessa oli rikottu EIS 5 artiklan 3 kappaletta.²⁰⁸

Edellä esitettyihin EIT:n linjauksiin viitaten, ongelma ei siten ole se, että vangitsemisen pääasiallisena perusteena on epäillyn rikoksen vakavuus, vaan 5 artiklan rikkomiseen vaikuttaa ennemminkin pelkkään rikosepäilyn vakavuuteen rutiininomainen viittaaminen ilman jutun erityispiirteiden huomioon ottamista tai vaihtoehtoisten pakkokeinojen harkintaa.²⁰⁹ Rikoksen vakavuus voi siten muodostaa olennaisen perusteen vangitsemiselle, mutta riittävät perusteet saavutetaan vasta, kun asiassa on huomioitu myös esimerkiksi rikoksesta epäillyn henkilökohtaiset olosuh-

²⁰⁵ Ks. EIT, Podeschi v. San Marino, tuomio 13.4.2017, kohta 147 ja siinä viitatus ratkaisut.

²⁰⁶ Ks. Idalov v. Venäjä, kohta 147 ja siinä viitatus ratkaisut.

²⁰⁷ Ks. Idalov v. Venäjä, kohdat 145–148 ja niissä viitatus ratkaisut.

²⁰⁸ Buzadji v. Moldova, kohdat 122–123.

²⁰⁹ Ks. Idalov v. Venäjä, kohdat 147–148.

teet sekä vaihtoehtoisten pakkokeinojen käyttämisen mahdollisuus kyseisessä yksittäistapauksessa. Nämä perusteet on myös esitettävä heti ensimmäisestä vangitsemiskäsittelystä lähtien. Kyse on siten käytännössä siitä, miten tuomioistuimet perustelevat vangitsemisen. Toisaalta on myös merkittävää huomioda, kuinka vakavasta ja minkä laatuista rikoksesta asiassa tosiasiallisesti on kysymys.

4.1.3 Korkeimman oikeuden kannanotto

Korkein oikeus reagoi ensimmäistä kertaa edellä selostettuun EIT:n tulkintalinjamuutokseen vastikään ratkaisussaan KKO 2024:20. Korkein oikeus arvioi ratkaisussa sitä, mahdollistavatko pakkokeinolain 2:5.1:n ja 2:11.1:n vangitsemisen edellytyksiä koskevat säännökset epäillyn vangitsemisen todennäköisin syin pelkän rikoksen vakavuuden perusteella siten, että pakkokeinolain säännökset muodostavat ristiriidan EIT:n tulkintalinjamuutoksesta johtuvan uuden ratkaisukäytännön kanssa. Kyse oli toisin sanoen siitä, ovatko pakkokeinolain säännökset ristiriidassa sen EIT:n oikeusohjeen kanssa, jonka mukaan vangitsemiselle on esitettävä rikosepäilyn lisäksi olennaiset ja riittävät perusteet jo ensimmäisessä vangitsemiskäsittelyssä.

Korkein oikeus päätyi ratkaisussa niukalla yhdeksän oikeusneuvoston enemmistöllä siihen, että pakkokeinolain 2:5.1:n ja 2:11.1:n säännökset vangitsemisen edellytyksistä mahdollistavat epäillyn vangitsemisen todennäköisin syin pelkän epäillyn rikoksen vakavuuden perusteella, joten säännökset ovat ristiriidassa perustuslain 7 §:n ja EIT:n oikeuskäytännön kanssa.²¹⁰ Korkein oikeus perusteli päätöstä muun muassa sillä, ettei pakkokeinolaissa ole edellytetty ylitörkeiden rikosten tapauksissa karttamisvaaraa, sotkemisvaaraa tai jatkamisvaaraa.²¹¹ Korkeimman oikeuden mukaan todettu ristiriita ei ole poistettavissa myöskään perus- ja ihmisoikeusmyönteisen tulkinnan keinoin, vaikkei vangitseminen ylitörkeissä rikoksissa olekaan pakollista, ja vaikka vangitsemisesta päätettäessä onkin aina huomioitava vangitsemista rajoittavat periaatteet.²¹² Korkein oikeus katsoi, että ristiriita on poistettavissa ainoastaan jättämällä PKL 2:5.1:n 1 kohta kokonaan soveltamatta ja soveltamalla sen sijaan 2 kohdan a-c alakohdissa säädettyjä vaaraedellytyksiä myös ylitörkeissä rikoksissa.²¹³

²¹⁰ KKO 2024:20, kohta 32.

²¹¹ KKO 2024:20, kohta 24.

²¹² KKO 2024:20, kohta 29.

²¹³ KKO 2024:20, kohta 33.

Ratkaisun perusteluihin esitettiin kaksi eriävää mielipidettä, joista ensimmäisen allekirjoitti kahdeksan oikeusneuvosta. Heidän tulkintansa mukaan pakkokeinolain sääntely muodostaa kokonaisuuden, jossa pakkokeinojen edellytykset määräytyvät sekä laissa säädettyjen erityisten edellytysten että lain yleisten periaatteiden perusteella. Näin pakkokeinolakia tulkiten ei säännösten voida katsoa olevan ristiriidassa EIT:n ratkaisukäytännön kanssa. Toisen eriävän mielipiteen allekirjoitti kaksi oikeusneuvosta, joiden mukaan pakkokeinolainsäädännön ja EIT:n tulkintakäytännön välillä on ristiriita, joka on kuitenkin poistettavissa perus- ja ihmisoikeusmyönteisellä tulkinnalla.²¹⁴

Vaikka korkein oikeus on jo ottanut kantaa siihen, ovatko pakkokeinolain säännökset ristiriidassa EIT:n ratkaisukäytännön kanssa, on asian selvittäminen edelleen tarpeen. Näin on erityisesti siksi, että korkein oikeus sovelsi ratkaisussa perustuslain etusijaa koskevaa perustuslain 106 §:ää, jonka mukaan tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle, mikäli tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa. Kyseistä säännöstä sovellettaessa olisi kuitenkin erityisen perusteltua, että tuomioistuin antaisi yksimielisen ratkaisun asiassa.²¹⁵ Näin ei kuitenkaan nyt kyseessä olevassa ratkaisussa ollut, vaan ainoastaan yhdeksän oikeusneuvosta päätyi kyseiseen tulkintaratkaisuun, kun taas kahdeksan oikeusneuvoksen joukko sekä kaksi muuta oikeusneuvosta päätyivät erilaisiin tulkintoihin.

Asiaa selvittäessä on syytä huomioida myös EIT:n ratkaisukäytännön sovellettavuus kansallisessa oikeudessa. Vaikka EIT:n ratkaisukäytäntöön tuleekin pääsääntöisesti suhtautua tulkintaa ohjaavana ja tulkintasuosituksia on pääasiallisesti myös noudatettava, on niiden kansallisessa soveltamisessa ja tulkinnassa syytä säilyttää kriittinen ote ja välttää liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Ensinnäkin on tärkeää huomioida kyseisen tapauksen konteksti.²¹⁶ Lisäksi EIT:n ratkaisut perustuvat usein yksilövalituksiin, joka voi jättää ratkaisukäytännön aukolliseksi niin, ettei yksittäistapaukseen soveltuva oikeusohjetta ole välttämättä johdettavissa.²¹⁷ Toisaalta nyt kyseessä oleva Buzadji v. Moldova -ratkaisu on EIT:n suuren jaoston ratkaisu, jolla on katsottu olevan muihin EIT:n ratkaisuihin verrattuna suurempi painoarvo, koska suuren jaoston kokouksissa

²¹⁴ Dahlberg 2024, s. 526 ja 533.

²¹⁵ Dahlberg 2024, s. 534. Ks. myös Husa 1998, s. 183–215 ja 205–206.

²¹⁶ Pellonpää ym. 2018, s. 338.

²¹⁷ Lavapuro 2011, s. 474.

annetuissa ratkaisuissa luodaan oikeuskäytäntöä yleisesti ohjaavia linjauksia.²¹⁸ Suuren jaostonkaan ratkaisut eivät kuitenkaan aina mene täysin yksiin suomalaisen oikeusjärjestelmän kanssa.²¹⁹

4.2 Olennaiset ja riittävät perusteet ylitörkeissä rikoksissa

4.2.1 Lainsäätäjän tarkoituksesta

Ennen pakkokeinolakia vangitsemisesta säädettiin rikoslain voimaannpanemisesta annetussa asetuksessa (RVA, 39/1889). Nykyisen pakkokeinolain 2:5.1:n 1 kohtaa vastaava säännös vangitsemisesta ylitörkeää rikosta koskevan epäilyn perusteella sisältyi aiemminkin pitkälti samansisältöisenä rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen 20.3 §:ään (614/1974). Rikoksesta epäilty oli kyseisen säännöksen mukaan vangittava, jollei ollut ilmeistä, että vangitsemiseen ei ollut aihetta. Säännöksessä oli kyse nimenomaan pääsääntöisestä vangitsemisesta. Tästä pääsäännöstä haluttiin luopua vuonna 1987 säädetyssä pakkokeinolaissa, ja lain esitöissä sen sijaan korostettiin, ettei vangitsemisen tulisi olla pakollista edes ylitörkeissä rikoksissa.²²⁰

Vuoden 1987 pakkokeinolakia säätäessä linjattiin, että vangitseminen olisi ylitörkeissä rikoksissa yhä mahdollista vaaraedellytysten puuttuessaakin, sillä jo yleisestävistäkin syistä täytyi olla vahvat perusteet jättää erityisen törkeästä rikoksesta, kuten murhasta epäilty tutkinnan ajaksi vapauteen. Mainittua perusteltiin sillä, että ylitörkeiden rikosten tapauksissa erityisesti karttamis- ja sotkemisvaaran katsottiin olevan hyvin todellisia.²²¹ Vaikka niin sanotusta pakkovangitsemisesta luovuttiin pakkokeinolain säätämisen yhteydessä, haluttiin silti edelleen korostaa yhtäältä vangitsemisen mahdollisuutta ylitörkeissä rikoksissa vaaraedellytysten puuttuessaakin sekä toisaalta sitä, että ylitörkeästä rikoksesta epäillyn henkilön vapaaksi päästäminen tutkinnan ajaksi vaatisi edelleen vahvoja perusteita.

Vuoden 1987 pakkokeinolakiin vangitsemisen edellytyksiä koskeva säännös päädyttiin muotoilemaan vähemmän ehdottomaan muotoon siten, että ylitörkeästä rikoksesta todennäköisin syin

²¹⁸ Ervo 2008, s. 14.

²¹⁹ Ks. esim. Pellonpää 2018, s. 338, jossa on mainittu, ettei esimerkiksi Zolotukhin-tapauksessa annettu EIT:n suuren jaoston ratkaisulla ollut paljoakaan tekemistä pohjoismaisten verojärjestelmien kanssa.

²²⁰ HE 14/1985 vp, s. 48.

²²¹ HE 14/1985 vp, s. 48. Ks. myös Prop. 1986/87:112, s. 33. Ruotsin oikeudenkäymiskaaren aikaisempien esitöiden mukaan vangitsemisen puolesta puhuu myös kaikista törkeimpien rikosepäilyjen tapauksissa esimerkiksi pelotevaikutus ja epäillyn suojeleminen kaikista. Ks. myös SOU 2016:52, s. 110.

epäilty saatiin saman luvun 3.1 §:ssä säädetyin edellytyksin vangita, jos se oli tarpeen esitutkinnan tai oikeudenkäynnin taikka rangaistuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi tai epäillyn rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi.²²² Kyseistä säännöstä alettiin lain esitöissä korostetuista seikoista huolimatta tulkitsemaan sen sanamuodon mukaisesti siten, että myös ylitörkeiden rikosten tapauksissa edellytettäisiin karttamisvaaran tai jatkamisvaaran käsillä oloa.

Kyseinen muotoilu päädyttiin poistamaan pakkokeinolaista vuonna 1995, ja lain perusteluissa täsmennettiin, ettei vangitsemisen edellytyksiä koskevaa säännöstä ollut tarkoitettu tulkittavan siten, että myös erityisen törkeissä rikoksissa vaadittaisiin jonkin vaaraedellytyksen olemassaoloa. Säännöksellä oli esitöiden mukaan pyritty päinvastoin korostamaan, että vangitsemisvaatimusta käsiteltäessä vaaraedellytysten olemassaolo tulisi huolellisesti tutkia silloin, jos rikos on sellainen, että tällaisen vaaran olemassaolo todella on vangitsemisen edellytys.²²³ Vielä myöhemmissäkin pakkokeinolain esitöissä ilmaistiin tulkintaongelmien välttämiseksi ja säännöksen oikeaoppisen soveltamisen varmistamiseksi, etteivät erityiset edellytykset koske ylitörkeitä rikoksia.²²⁴

Pakkokeinolainsäädännön uudistusta valmistellut esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta arvioi vuonna 2009 valmistuneessa mietinnössään sitä, voidaanko pelkkään epäillyn rikoksen vakavuuteen perustuvaa vangitsemista pitää Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön perusteella ongelmallisena. Mietinnön mukaan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä pelkkä rikosepäily näytti oikeuttavan pidättämisen ainakin vapaudenriiston alkuvaiheessa. Ajan kuluessa vapaudenriistolta voitiin edellyttää muutakin kuin pelkkää rikosepäilyä, kuten pakemisvaaraa tai jatkamisvaaraa. Huomionarvoista on, että tällaisissa tilanteissa kyse oli ollut jopa vuosia kestäneistä tutkintavankeuksista, jotka eivät tulleet silloin eikä nykypäivänäkään Suomessa kyseeseen. Epäillyn rikoksen vakavuuteen perustuvan pidättämis- tai vangitsemisperusteen poistamiseen ei nähty siten aihetta.²²⁵

Vuonna 2014 voimaan tulleeseen ja nykyään voimassa olevaan pakkokeinolakiin ylitörkeästä rikoksesta todennäköisin syin epäillyn vangitsemista koskeva säännös otettiin aikaisempaa vastaavassa muodossa. Esitöissä on todettu EIT:n aikaisemman tulkintalinjan mukaisesti, että pelkkään rikosepäilyyn perustuvaan vangitsemiseen on suhtauduttava sitä kriittisemmin, mitä pidemmälle aika kuluu. Esitöiden mukaan tähän näkökohtaan voidaan vangitsemisasian uudelleen

²²² PKL (450/1987) 1:8.1.

²²³ HE 181/1994 vp, s. 8.

²²⁴ HE 52/2002 vp, s. 52.

²²⁵ KM 2009:2, s. 108–109.

käsittelyn yhteydessä kiinnittää erityistä huomiota sekä kohtuullisuusarvioinnin kautta että määrämällä syytteen nostamisen määräaika mahdollisimman lyhyeksi.²²⁶ Nykyinen pakkokeinolaki on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella, eikä perustuslakivaliokunta kiinnittänyt nykyistä pakkokeinolakia koskevassa lausunnossaan lainkaan huomiota vangitsemisen edellytyksiä koskevaan sääntelyyn.²²⁷

Pakkokeinolainsäädännössä ja sen esitoissa on siten vallinnut jo pitkään näkemys, jonka mukaan ylitörkeissä rikoksissa ainakin karttamisvaara ja sotkemisvaara ovat yleensä olemassa. Vakavan rikosepäilyn on tarkoitettu muodostavan itsenäisen erityisen edellytyksen vangitsemiselle, eikä erillistä selvitystä jonkin ennalta määritellyn vaaraedellytyksen olemassaolosta ole tarkoitettu vaadittavan.²²⁸ Samaan aikaan lainsäätäjän tarkoitus on ollut, että pakkokeinolaki täyttää ihmisoikeussopimuksesta johtuvat vaatimukset.²²⁹

Myös oikeuskirjallisuudessa on katsottu ylitörkeän rikosepäilyn muodostavan itsenäisen erityisen edellytyksen vangitsemiselle.²³⁰ Oikeuskirjallisuudessa on vakiintuneesti katsottu, että rikoksen vakavuuteen liittyy vahva presumptio vangitsemisperusteiden olemassaolosta.²³¹ Toisin sanoen, ylitörkeissä rikoksissa voidaan olettaa vangitsemisperusteiden olemassaolo. Kyseinen presumptio voidaan kuitenkin kumota, jolloin vangitsemiseen ei välttämättä ylitörkeissä rikoksissa ole aihetta.²³² Oikeuskirjallisuudessa tätä kutsutaan niin sanotuksi puolipakolliseksi vangitsemiseksi.²³³ Presumption on myös katsottu asettavan rikoksesta epäillylle näyttötaakan siitä, ettei vangitsemiselle tosiasialla ole perusteita.²³⁴

Ruotsin oikeudenkäymiskaaressa on Suomen pakkokeinolain kanssa yhtenevästi säädetty erillisen vakavaan rikokseen perustuva vangitsemisperuste. RB 24:1.2:n mukaan, jos rikoksesta ei ole

²²⁶ HE 222/2010 vp, s. 247.

²²⁷ PeVL 66/2010 vp.

²²⁸ Ks. Launiala 2021, s. 148, Rantaeskola 2019, s. 298.

²²⁹ HE 222/2010 vp, s. 71.

²³⁰ Ks. esim. Helenius – Linna 2024, s. 354, Niemi 2021, s. 893, Rantaeskola 2014, s. 50.

²³¹ Ks. esim. Fredman 2021, s. 563, Niemi 2021, s. 893, Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 220, Halijoki 2001a, s. 212.

²³² Fredman 2021, s. 563, Niemi 2021, s. 893.

²³³ Ks. esim. Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 220. Vrt. aiemmin RVA (614/1974) 20.3 §:ssä voimassa olleeseen pakkovangitsemiseen.

²³⁴ Launiala 2021, s. 148, Fredman 2021, s. 563, Halijoki 2003, s. 145. Ks. myös EIT, Shishkov v. Bulgaria, tuomio 9.1.2003, jossa EIT katsoi, että EIS 5 artiklan 3 kappaleen vastaista on sellainen järjestely, jossa rikoksesta epäilty on koko esitutkinnan ajan tutkintavankeudessa ilman tosiasiallista mahdollisuutta vapautua osoittamalla vangitsemisen erillisten edellytysten puuttuminen. Halijoen mukaan EIT otti kyseisessä ratkaisussa kantaa vastaavaan järjestelyyn, mikä on Suomessa voimassa ylitörkeiden rikosten kohdalla.

säädetty lievempää rangaistusta kuin yksi vuosi ja kuusi kuukautta vankeutta, on epäilty vangittava, ellei ole ilmeistä, ettei vangitsemiselle ole perusteita.²³⁵ Säännöstä on vakiintuneesti kutsuttu vangitsemisoletussäännökseksi.²³⁶ Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että pakkokeinolain ylitörkeitä rikoksia koskeva vangitsemisperuste on säädetty Ruotsin vangitsemisoletussäännöstä mukaillen.²³⁷ Ruotsissa on myös aiemmin katsottu vangitseminen oletussäännöksen tilanteissa pakolliseksi, mutta Ruotsin oikeudenkäymiskaaren voimaantulon jälkeen vangitsemista ei ole Ruotsissakaan enää pidetty pakollisena.²³⁸ Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, että Ruotsissa vangitseminen olisi ainakin jokseenkin pakollisempaa kuin Suomessa ylitörkeissä rikoksissa.²³⁹

Pakkokeinolain esitöissä ei ole esitetty tukea sille oikeuskirjallisuudessa esitetylle näkemykselle, että ylitörkeissä rikoksissa voitaisiin olettaa vangitsemisperusteiden olemassaolo. Esitöissä ei ole myöskään tarkoitettu, että ylitörkeiden rikosten tapauksissa rikoksesta epäillyllä olisi näyttötaakka vangitsemisperusteista.²⁴⁰ Toisaalta pakkokeinolain aikaisemmissa esitöissä esitetty käsitys siitä, että karttamis- ja sotkemisvaara on ylitörkeissä rikoksissa hyvin todellinen, voisi ainakin jollakin tasolla viitata vangitsemisoletuksen olemassaoloon. Voimassa olevan pakkokeinolain esitöissä ei kuitenkaan ole vastaavaa mainintaa. Viimeaikaisessa oikeuskirjallisuudessa onkin esitetty näkemys, jonka mukaan lainsäätäjän tarkoitus on ollut tällaisesta *presumptiosta* nimenomaan päinvastainen, ja vangitsemista tulisi arvioida ainoastaan yleisen edellytyksen, rikoksen vakavuusasteen ja pakkokeino-oikeuden periaatteiden nojalla.²⁴¹

4.2.2 Ylitörkeä rikos olennaisena perusteena

Pakkokeinolaissa vangitseminen on mahdollista ainoastaan tietyn vakavuusasteen rikoksissa. Lisäksi pakkokeinolain PKL 2:5.1:n 1 kohdassa on erikseen säädetty kaikista vakavimpia rikoksia koskevasta vangitsemisperusteesta. Näissä tapauksissa ei ole edellytetty muita perusteita rikoksen erityisen vakavuuden lisäksi. Ihmisoikeussopimuksessa puolestaan rikosprosessuaalisen

²³⁵ RB 24:1.2: ”Om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år och sex månader, ska häktning ske, om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas.” Aikaisemmin ylitörkeiden rikosten raja oli Ruotsissa vastaava kuin Suomessa, eli vähintään kaksi vuotta vankeutta, mutta rajaa sittemmin alennettiin. Ks. Prop. 2022/23:53.

²³⁶ Ruotsiksi ”*presumptionsregeln*”. Ks. esim. Prop. 2022/23:53, s. 124.

²³⁷ Launiala 2021, s. 148.

²³⁸ Prop 1986/87:112, s. 33.

²³⁹ Ks. esim. Järmälä 2020, s. 48.

²⁴⁰ Ks. Launiala 2021, s. 148.

²⁴¹ Launiala 2021, s. 148–149. Vrt. Pellonpää ym. 2018, s. 515–516. Heidän mukaansa kyseessä ei voi olla kumpikaan mainituista tilanteista, vaan he katsovat lainsäädännöllisen tilan olevan ongelmallinen EIT:n linjamuutoksen vuoksi.

vapaudenriiston edellytyksiä ei ole sidottu rikosten rangaistusasteikoihin, vaan vapaudenriisto on periaatteessa sallittu kaiken asteisissa rikoksissa. Rikoksen vakavuusasteeseen perustuvan vangitsemisperusteen voidaan siten katsoa olevan sellainen kansallisessa lainsäädännössä asetettu lisäedellytys, jonka EIT on ratkaisukäytännössään sallinut.

EIT on kuitenkin toistuvasti katsonut, ettei vangitsemista voida perustella yksinomaan rikosepäilyn vakavuuteen viitaten. Tämän vuoksi myös korkein oikeus katsoi, että PKL 2:5.1:n 1 kohdan ylitörkeiden rikosten tapauksissa olisi esitettävä selvitystä myös vähintään yhdestä 2 kohdan a-c alakohdissa mainituista vaaraedellytyksistä. Toisaalta EIT on tunnustanut, että useiden Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden lainsäädännöissä vangitseminen on sallittu (pelkän) rikosepäilyn perusteella tietyissä vakavissa rikoksissa.²⁴² Samalla EIT on katsonut, että jäsenvaltioissa ollaan yhtä mieltä siitä, että vangitsemiselle tulee aina esittää olennaiset ja riittävät perusteet.²⁴³

Tapaukset, joissa EIT on katsonut EIS 5 artiklan 3 kappaletta rikotun pelkän rikosepäilyn vakavuuteen perustuvan vangitsemisen vuoksi, ovat useimmiten koskeneet talousrikoksia. Useissa Euroopan neuvoston valtioissa talousrikoksista on säädetty huomattavan pitkiä vankeusrangaistuksia. Esimerkiksi Buzadji v. Moldova -ratkaisussa oli kyse julkisten varojen käyttöön kohdistuvasta taloudellisesta rikoksesta, josta on Moldovassa säädetty 10–25 vuoden vankeusrangaistus.²⁴⁴ Toisaalta joissakin EIT:n ratkaisuissa on ollut kyse myös muista rikoksista. Niistäkin on kuitenkin havaittavissa, että useissa jäsenvaltioissa rangaistusasteikoista on ylipäänsä säädetty huomattavasti ankarammin kuin Suomessa. Esimerkiksi ratkaisussa Hasselbaink v. Alankomaat kantajaa epäiltiin muun muassa vapaudenriistosta, josta säädetty enimmäisrangaistus on Alankomaissa kahdeksan vuotta vankeutta sekä panttivanjin ottamisesta, josta säädetty enimmäisrangaistus on 30 vuotta vankeutta.²⁴⁵ Suomessa kyseisistä rikoksista ei ole säädetty edes kahden vuoden enimmäisrangaistusta, eikä ne näin ollen tule sovellettavaksi PKL 2:5.1:n 1 kohdassa.

Otetaan tässä välissä tarkasteluun ne Suomen rikoslaissa säädetyt rikokset, joista on säädetty vähintään kahden vuoden vankeusrangaistus, ja jotka näin ollen soveltuvat PKL 2:5.1:n 1 kohtaan. Tällaisia rikoksia ovat muun muassa törkeä raiskaus (RL 20:2), lapsenraiskaus (RL 20:12), törkeä lapsenraiskaus (RL 20:13), törkeä seksuaalinen kajoaminen lapseen (RL 20:15), tappo (RL 21:1), murha (RL 21:2), surma (RL 21:3), törkeä ihmiskauppa (RL 25:3a), törkeä ryöstö (RL 31:2), törkeä tuhotyö (RL 34:3), törkeä terveyden vaarantaminen (RL 24:5), ydinräjähderikos (RL 34:6),

²⁴² Buzadji v. Moldova, kohta 56.

²⁴³ Buzadji v. Moldova, kohta 58.

²⁴⁴ Buzadji v. Moldova, kohta 27.

²⁴⁵ Hasselbaink v. Alankomaat, kohta 30.

kaappaus (RL 34:11) sekä törkeä rahanväärennys. (RL 37:2). Lisäksi korkea rangaistusminimi löytyy joistakin 11 luvussa säädetystä sotarikoksista, kuten joukkotuhonnasta (RL 11:1) ja törkeästä sotarikoksesta (RL 11:6) sekä 12 luvussa säädetystä maanpetosrikoksista, kuten törkeästä maanpetoksesta (RL 12:4) ja törkeästä vakoilusta (RL 12:6).²⁴⁶

Edellä luetelluilla rikoksilla suojattavia oikeushyviä ovat muun muassa valtion itsenäisyys, ulkoinen turvallisuus ja kansainvälinen asema²⁴⁷, demokraattinen valtiojärjestys²⁴⁸ ja yhteiskunnan tärkeät toiminnot²⁴⁹. Lisäksi useiden ylitörkeiden rikosten suojeltava oikeushyvä juontaa suoraan juurensa perustuslain 7 §:ään, eli jokaiselle turvattuun oikeuteen elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.²⁵⁰ Seksuaalirikoksilla esimerkiksi suojataan seksuaalista itsemääräämisoikeutta, joka kiinnittyy eritoten perustuslain 7 §:ään.²⁵¹ Sama koskee lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia, joilla turvataan erityisesti lapsen henkilökohtaista koskemattomuutta, lapsen terveyttä ja häiriötöntä kehitystä.²⁵² Perustuslain 7 §:ssä säädetty oikeus henkilökohtaisesta vapaudesta on myös rikoksesta epäillylle turvattu oikeus. Näin ollen vangitsemisharkinnassa ovat useimmiten vastakkain rikoksesta epäillyn oikeus vapauteen sekä asianomistajan vastaava oikeus, jota rikoksesta epäilty on teollaan loukannut.

Kun verrataan näitä rikoksia talousrikoksiin, voidaan todeta, että kysymys asianomistajan ja yhteiskunnan eduista asettuu täysin eri tavalla.²⁵³ Nähdäkseni näissä rikoksissa kyseiset asianomistajan ja yhteiskunnan edun vaatimukset myös yhdessä useimmiten painavat vangitsemisharkinnassa enemmän kuin rikoksesta epäillyn oikeus vapauteen.²⁵⁴ EIT:n ratkaisukäytännöstä ei ole esitettävissä sellaista ratkaisua, jossa olisi kyse vangitsemisesta tällaisen erityisen vakavan rikoksen perusteella. Mikäli näin olisi, EIT olisi saattanut päätyä sen kannalta erilaiseen ratkaisuun. EIT onkin katsonut, että vakava rikosepäily voisi yksinään olla vangitsemisen perusteena

²⁴⁶ Myös RL 11:9a kidutus, EL 11:4a hyökkäysrikos, RL 13:2 törkeä valtiopetos ja RL 45:22 sotakarkuruus. Lisäksi RL 34a:3 terroristiryhmän johtaminen tietyin lainkohdassa säädettyin edellytyksin.

²⁴⁷ Lappi-Seppälä ym. 2022, luku 2. RL 12, Maanpetosrikokset.

²⁴⁸ Lappi-Seppälä ym. 2022, luku 3. RL 13: Valtiopetosrikokset.

²⁴⁹ Lappi-Seppälä ym. 2022, luku 21. RL 34: Yleisvaaralliset rikokset.

²⁵⁰ Ainakin RL 20 luvun seksuaalirikoksilla, RL 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvilla rikoksilla, RL 25 luvun vapauteen kohdistuvilla rikoksilla ja 31 luvun ryöstörikoksilla turvataan PL 7 §:ään perustuvia oikeushyviä.

²⁵¹ HE 13/2022 vp, s. 96.

²⁵² Ojala 2024, s. 8.

²⁵³ Viitanen 2024, jakso 2024:I, luku KKO 2024:20.

²⁵⁴ Vastaavasti on todettu myös Ruotsin oikeudenkäymiskaaren esitöissä. Ks. Prop. 2022/23:53, s. 127–129.

silloin, kun yleisen edun vaatimukset syyttömyysolettamasta huolimatta painavat yksittäistapauksessa enemmän kuin rikoksesta epäillyn oikeus vapauteen.²⁵⁵

Syyttömyysolettama ei kuitenkaan estä rikoksesta epäillyn vangitsemista silloin, kun vangitsemiselle on laissa säädetty edellytykset. Rikoksesta epäilty tutkintavankeudessaakin nauttii edelleen syyttömyysolettaman antamasta suojasta.²⁵⁶ Olennaista on, ettei tutkintavankeus muodostu tosiasiasa etukäteiseksi rangaistukseksi, vaan vangitsemista käytetään ainoastaan sallitussa tarkoituksessa, kuten rikoksen selvittämisen tai asianomistajan edun turvaamisen toteuttamiseksi.²⁵⁷

EIT on myös tulkintalinjamuutosta edeltävässä ratkaisukäytännössään katsonut, että vakavaa rikosepäilyä voidaan pitää olennaisena perusteena vangitsemiselle. EIT:n mukaan se ei kuitenkaan voi muodostaa olennaisen perusteen lisäksi riittäviä perusteita silloin, jos vangitsemispäätöksessä esitetyt perusteet eivät perustu jutun konkreettisiin tosiseikkoihin eikä vaihtoehtoisia pakkokeinoja tai rikoksesta epäillyn esittämiä seikkoja vangitsemisperusteiden puutteellisuudesta ole huomioitu lainkaan.²⁵⁸

Näin ollen EIT ei nähdäkseni edes ole tarkoittanut sitä, etteikö epäillyn rikoksen vakavuus voisi sinänsä olla perusteena vangitsemiselle. Olennaista on se, että vangitsemispäätöksen perusteluissa on otettu rikoksen vakavuuden lisäksi huomioon kyseisessä yksittäistapauksessa ilmenneet konkreettiset olosuhteet ja tosiseikat sekä lievempien pakkokeinojen käyttämisen mahdollisuus. Toisin sanoen, perusteluissa ei voida tyytyä ainoastaan rutiininomaisiin ja abstrakteihin viittauksiin rikoksen vakavuuteen liittyen.

Samoin lienee niissä tapauksissa, joissa vangitsemisen perusteena käytetään esimerkiksi karttamisvaaraa. Eihän tällaisessakaan tapauksessa vangitsemisen perusteeksi voi riittää ainoastaan rutiininomainen viittaaminen karttamisvaaran käsillä oloon, vaan vangitsemisen on joka tapauksessa perusteltava niin, että siinä otetaan huomioon yksittäistapauksen konkreettiset tosiseikat ja lievempien pakkokeinojen käyttämisen mahdollisuudet. Myöskään se, että vangitsemista perustellaan erityisesti rikoksen vakavuuden perusteella, ei estäne sitä, että vangitsemista perustellaan lisäksi esimerkiksi karttamisvaaran perusteella. On selvää, että kyseiset vaaratilanteet, tai ainakin jokin niistä, on lähes väistämättä läsnä jokaisen ylitörkeän rikoksen tapauksessa.

²⁵⁵ Buzadji v. Moldova, kohta 90, Hasselbaink v. Alankomaat, kohdat 70–73 ja siinä viitatus ratkaisut.

²⁵⁶ Launiala 2010, s. 21.

²⁵⁷ Ks. Launiala 2010, s. 22.

²⁵⁸ Ks. Idalov v. Venäjä, kohdat 145–148 ja niissä viitatus ratkaisut.

Toisaalta tällaisen tilanteen näyttäminen ei nähdäkseni vaadi niin vahvoja perusteita kuin lievemmissä rikoksissa, koska rikoksen törkeys puoltaa jo suhteellisuusperiaatteenkin nojalla vangitsemista. Vangitseminen riippuu kuitenkin joka tapauksessa kyseisessä yksittäistapauksessa vallitsevista seikoista.

Lisäksi on tärkeä huomioida, että vangitsemisen tarve voi konkretisoitua myös muissa tilanteissa kuin ainoastaan PKL 2:5.1:n 2 kohdassa mainituissa vaaratilanteissa. Ylitörkeitä rikoksia koskevien vangitsemisen edellytysten rajaaminen ainoastaan kyseisiin vaaratilanteisiin, johtaisi itseasiassa EIT:n oikeuskäytännössä hyväksyttyä kapeampaan vangitsemisen edellytysten soveltamisalaan, koska EIT:n oikeuskäytännössä on olennaisina ja riittävinä perusteina vangitsemiselle pidetty muitakin tilanteita kuin ainoastaan kyseisiä vaaraedellytyksiä.²⁵⁹ EIT ei ole myöskään ratkaisukäytännössään edellyttänyt, että vakavan rikosepäilyn lisäksi tulisi vedota nimenomaan myös karttamis-, jatkamis- tai sotkemisvaaraan.

Ruotsin oikeudenkäymiskaaressakin on yhä voimassa säännös ylitörkeisiin rikoksiin perustuvasta vangitsemisesta, eikä myöskään sitä ole rajattu koskemaan ainoastaan kyseisiä vaaraedellytyksiä. Ruotsin oikeudenkäymiskaaren esitöiden mukaan vangitsemisioletussäännöksen on katsottu merkitsevän nopeaa reaktiota vakavaan rikokseen, joka puolestaan toimii ikään kuin pelotteena. Lisäksi Ruotsissa on katsottu, että joissakin vakavissa tapauksissa myös rikoksesta epäillyn oma etu voi puoltaa vangitsemista, ja rikoksesta epäillyllä voi olla silloin jopa välitön tarve suojautua kiihtyneeltä yleisöltä.²⁶⁰ Mainitut perusteet eivät nähdäkseni ole lainkaan kaukaa haettuja, sillä myös EIT on hyväksynyt ne sallittuina perusteina rikosprosessuaaliselle vapaudenriistolle.²⁶¹

Vangitsemisioletussäännöstä on kuitenkin myös Ruotsissa ehdotettu poistettavaksi vangitsemis- ja rajoitusolosuhteiden selvitystyöryhmän vuonna 2016 laatimassa mietinnössä. Mietinnön mukaan säännös syrjäyttää suhteellisuusperiaatteen soveltamisen, koska se tekee vangitsemisesta käytännössä automaattista.²⁶² Ehdotuksesta huolimatta säännöstä ei ole poistettu Ruotsin oikeudenkäymiskaaresta. Päinvastoin vuonna 2022, useita vuosia EIT:n tulkintalinjamuutoksen jälkeen, Ruotsissa päätettiin laajentaa vangitsemisioletussäännöksen soveltamisalaa entisestään. Vangitsemisioletussäännös koski aikaisemmin pakkokeinolain kanssa vastaavasti sellaisia rikoksia, joista ei ollut säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Nykyään säännös

²⁵⁹ Ks. KKO 2024:20 eri mieltä olevan oikeusneuvos Hakamiehen lausunto.

²⁶⁰ Prop 1986/87:112, s. 33.

²⁶¹ Ks. Buzadji v. Moldova, kohta 88 ja siinä viitattut ratkaisut.

²⁶² SOU 2016:52, s. 109–111.

soveltuu myös sellaisiin rikoksiin, joista ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin yksi vuosi ja kuusi kuukautta vankeutta. Näin ollen sen soveltamisalaan kuuluvat nykyään myös esimerkiksi ryöstö, törkeä pahoinpitely, törkeä kiristys sekä törkeä laiton uhkaus.²⁶³ Mikään mainitusta rikoksesta ei tule sovellettaviksi pakkokeinolain 2:5.1:n1 kohdassa, vaikka kyseiset rikokset kiistatta ovat vakavia rikoksia.

Vangitsemisoletussäännöstä on perusteltu Ruotsissa laajemmin kuin Suomessa ylitörkeisiin rikoksiin perustuvaa vangitsemisperustetta. Voimassa olevan pakkokeinolain esitöissä on itseasiassa oltu hyvinkin vaitonaisia siitä, mihin kyseinen vangitsemisperuste perustuu. Ruotsissa on katsottu vangitsemisoletussäännöksen turvaavan ennen kaikkea tehokkaan rikostutkinnan toteutumista, koska se mahdollistaa vangitsemisen käyttämisen entistä useammin mahdollisimman lähellä rikoksen tekohetkeä. Lisäksi vangitsemisoletuksen laajentamista koskevan hallituksen esityksen mukaan Ruotsissa on viime vuosien aikana tapahtunut huomattava rikollisuuskehitys erityisesti henkeen kohdistuvassa väkivallassa.²⁶⁴ Myös Suomessa on havaittu erityisesti henkirikosten määrän merkittävää lisääntymistä viime vuosina.²⁶⁵

Ruotsissa vangitsemisoletussäännöksessä tarkoitettujen rikosten on katsottu olevan myös luonteeltaan sellaisia, joiden kohdalla voidaan useimmiten olettaa vähintään merkittävä sotkemisvaara silloin, jos epäilty kiistää rikoksen. Lisäksi vakaviin rikoksiin liittyvän vangitsemisoletuksen on katsottu helpottavan merkittävästi poliisin ja syyttäjän esitutkintayhteistyötä, kun riskit siitä, että epäilty esimerkiksi hävittäisi todisteita tai saisi asianomistajan perumaan rikosilmoituksensa, ovat vähäisempiä. Lisäksi vangitsemisoletussäännöksellä on katsottu voivan estää vielä tehokkaammin epäillyn rikollisen toiminnan jatkaminen sekä tämän pakeneminen oikeudenkäyntiä ja rangaistusta välttääkseen.²⁶⁶ Muussa tapauksessa oikeudenkäynti saattaisi viivästyä: mikäli vakavasta rikoksesta epäiltyä ei vangita, rikosprosessi venyvä huomattavan pitkäksi, sillä vangitun asiaa jouduttavat säännökset eivät tule tällöin sovellettavaksi.²⁶⁷ Sama pätee myös Suomessa.²⁶⁸

Ruotsissa on kuitenkin huomioitu myös vangitsemisoletussäännöstä vastaan puhuvat seikat, kuten rikoksesta epäillyn oikeus vapauteen sekä syyttömyysolettama. Ruotsin oikeudenkäymiskäärin esitöiden mukaan vangitsemisoletussäännös ei kuitenkaan tarkoita sitä, että vangitsemista

²⁶³ Prop. 2022/23:53, s. 126–128.

²⁶⁴ Prop. 2022/23:53, s. 124–125.

²⁶⁵ Tilastokeskus 17.10.2024.

²⁶⁶ Prop. 2022/23:35, s. 127–129.

²⁶⁷ Prop. 2022/23:35, s. 127–129.

²⁶⁸ Suomen lainsäädännössä on säädetty useista sellaisista määräajoista, jotka jouduttavat vangittua koskevien asioiden käsittelyä. Ks. esim. PKL 3:4, 3:5 ja 3:14. Ks. myös ROL 5:13.

käytettäisiin syyttömyysolettaman vastaisesti rikokseen reagoimiseen sinänsä, vaan vangitsemisen tulee aina perustua sen taustalla oleviin perusteisiin. Joka tapauksessa vangitsemisoletussäännöksen katsotaan merkitsevän Ruotsissa erityisen suhteellista ja vakiintunutta rajoitusta yksilön henkilökohtaiseen vapauteen. Soveltamisalan laajennuksesta huolimatta säännöstä pidetään edelleen suhteellisuusperiaatteen mukaisena, sillä vangitsemisen katsotaan olevan hyväksyttävä toimenpide suhteessa siihen puuttumiseen ja haittaan, jonka se aiheuttaa rikoksesta epäillylle.²⁶⁹

On havaittavissa, että Suomessa vangitsemisen edellytyksiä koskeva sääntely on ylitörkeiden rikosten osalta tiukempaa kuin Ruotsissa, ottaen huomioon etenkin Ruotsin vangitsemisoletussäännöksen laajentamisen. Samalla Ruotsissa vangitsemisoletussäännöstä on pidetty EIT:n tulkintalinjamuutoksesta huolimatta edelleen yhdenmukaisena perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.²⁷⁰ Jos näin on Ruotsissa, ei ole perusteita arvioida tilannetta toisin Suomessa. Sama koskee vaaraedellytysten soveltamista ylitörkeiden rikosten tapauksissa. Edellä esitetyt perusteet huomioiden, ylitörkeä rikos muodostaa itsessään jo olennaisen perusteen vangitsemiselle, eikä siten PKL 2:5.1:n 1 kohtaan ole tarpeen sisällyttää 2 kohdan a-c alakohdissa mainittuja vaaraedellytyksiä.

Todettakoon vielä, etteivät Ruotsi ja Suomi ole myöskään ainoita Euroopan neuvoston jäsenvaltioita, joissa on säädetty tiettyihin vakaviin rikoksiin liittyvästä itsenäisestä vangitsemisperusteesta. Esimerkiksi Saksan voimassa olevan rikosprosessilain (*Strafprozeßordnung*, ”StPO” 7.4.1987) 112 §:n 3 momentin mukaan tutkintavankeus voidaan määrätä, jos henkilöä epäillään säännöksessä mainitusta vakavasta rikoksesta, vaikka 2 momentissa edellytettyä vangitsemisperustetta ei olisi olemassa. Näillä perusteilla tarkoitetaan muun muassa jatkamis- ja sotkemisvaaraa. Vakaviksi rikoksiksi on luettu muun muassa kansainväliset rikokset, rikollisjärjestöön kuuluminen, vakavat seksuaalirikokset, murha ja törkeä pahoinpitely.

4.2.3 Pakkokeino-oikeuden periaatteet riittävinä perusteina

Korkein oikeus on viimeaikaisessa ratkaisukäytännössään korostanut toistuvasti vangitsemista rajoittavien pakkokeinolain periaatteiden, eli kohtuuttoman vangitsemisen kiellon, suhteellisuusperiaatteen ja vähimmän haitan periaatteen merkitystä vangitsemista harkittaessa.²⁷¹ Siitä

²⁶⁹ Prop. 2022/23:53, s. 127–131.

²⁷⁰ Prop. 2022/23:53, s. 129–131.

²⁷¹ Ks. esim. KKO 2020:79, KKO 2019:99, KKO 2014:29.

huolimatta korkein oikeus katsoi ratkaisussa KKO 2024:20, etteivät kyseiset pakkokeinolain periaatteet anna aihetta tulkita vangitsemisen edellytyksiä laajentavasti, koska ne tulevat sovellettavaksi vasta, kun vangitsemiselle on jo muutoin katsottu olevan laillinen peruste.²⁷² Näin ollen korkein oikeus katsoi, että pakkokeinolaki mahdollistaa vangitsemisen pelkän vakavan rikosepäilyn perusteella, joten sen on katsottava olevan ilmeisessä ristiriidassa EIT:n ratkaisukäytännön kanssa. Kahdeksan vähemmistöön jäänyttä oikeusneuvosta katsoivat sen sijaan, että vangitsemisen edellytykset määräytyvät yhtäältä pakkokeinolaissa säädettyjen erityisten edellytysten sekä toisaalta yleisten periaatteiden perusteella, eikä näin ollen ilmeistä ristiriitaa EIT:n ratkaisukäytännön kanssa ole.

Korkeimman oikeuden ratkaisun enemmistön tulkintaa puoltavia näkökohtia on oikeuskirjallisuudessa esitetty jo ennen ratkaisun antamista. Niiden mukaan ylitörkeitä rikoksia koskevan säännöksen sanamuodon mukaisesta tulkinnasta seuraa, että vangitseminen on käytännössä suoritettava silloin, kun rikoksen törkeysastetta koskeva vaatimus on täyttynyt.²⁷³ Kyseinen tulkintatapa on kuitenkin ongelmallinen etenkin rikoksesta epäillyn oikeusturvan kannalta. Mikäli ylitörkeitä rikoksia koskeva vangitsemisperuste tarkoittaisi tällaista automaattista vangitsemista, jäisi rikoksesta epäilty siinä tapauksessa käytännössä vaille mahdollisuuksia päästä vapaaksi muuten kuin sillä perusteella, että epäilylle ei ole esitutinnan edetessä esitettävissä enää todennäköisiä syitä.²⁷⁴ Niin kuin edellä on jo todettu, pakkokeinolain esitöissä ei ole tarkoitettu vangitsemista automaattiseksi pelkän vakavan rikosepäilyn perusteella, kuten esimerkiksi varhaisimmissa pakkokeinolaeissa oli.²⁷⁵ Oikeuskirjallisuudessa on myös katsottu vähemmistöön jääneiden oikeusneuvoston tulkinnan kanssa vastaavasti, että lainsäätäjän tarkoitus on nimenomaan ollut, että vangitsemisen edellytykset määräytyvät yhtäältä laissa säädettyjen erityisten edellytysten sekä toisaalta yleisten periaatteiden perusteella.²⁷⁶

Korkein oikeus ei huomionnut ratkaisussaan sitä, että vangitsemisen edellytyksiä koskevassa säännöksessä on käytetty sallivaa verbiä ”saadaan (pidättää)”. Mikäli säännös olisi muotoiltu niin, että rikoksesta epäilty ”tulee” vangita, ei tuomioistuimille olisi silloin lain sanamuodon mukaisesti jätetty harkintavaltaa. Tällöin vangitseminen suoritettaisiin, kun todennäköisin syin epäilystä rikoksesta olisi säädetty vähintään kaksi vuotta vankeutta. Nähdäkseni pakkokeinolain

²⁷² KKO 2024:20, kohta 29.

²⁷³ Ks. esim. Järmälä 2020, s. 45, Pellonpää ym. 2018, s. 515–516, EOAK/3616/2016, s. 2–3.

²⁷⁴ Halijoki 2001a, s. 213.

²⁷⁵ Ks. RVA (614/1974) 20.3 §.

²⁷⁶ Launiala 2021, s. 148–149.

säännöksen sanamuodon mukaisesta tulkinnasta seuraa, että rikoksen vakavuusasteen täytyessään vangitseminen on yhä harkinnanvaraista ja tälle harkintavallalle on määritelty rajat pakkokeinolaissa. Korkein oikeus tosin myönsi, ettei pakkokeinolaki ole tarkoittanut vangitsemista pakolliseksi ylitörkeiden rikosten tapauksissa.²⁷⁷ Korkein oikeus ei kuitenkaan ottanut lainkaan kantaa siihen, että jos ja kun säännös ei tarkoita automaattista vangitsemista, mitkä ovat silloin ne perusteet, jotka määrittävät viranomaisen harkintavallan vangitsemisesta päätettäessä ylitörkeissä rikoksissa.²⁷⁸

Voimassa olevan pakkokeinolain esitöissä on mainittu asian kannalta hyvin merkittävä seikka, johon itseasiassa myös korkein oikeus viittasi ratkaisussaan. Esitöissä on nimittäin silloisesta EIT:n ratkaisukäytännöstä asianmukaisesti johdettu, että pelkkään rikosepäilyyn perustuvaan vangitsemiseen on suhtauduttava sitä kriittisemmin, mitä pidemmälle aika kuluu. Esitöiden mukaan kyseiseen näkökohtaan voidaan vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä kiinnittää erityistä huomiota sekä kohtuullisuusarvioinnin kautta että määräämällä syytteen nostamisen määräaika mahdollisimman lyhyeksi.²⁷⁹ Nähdäkseni lainsäätäjän tarkoitus on siten ollut, että rikosepäilyn lisäksi esitettäviin olennaisiin ja riittäviin perusteisiin voidaan kiinnittää huomiota juuri kohtuullisuusarvioinnin kautta. Lisäksi asiassa vaikuttaa merkittävästi se, millainen määräaika syytteen nostamiselle asetetaan.²⁸⁰

Pakkokeinolain periaatteiden tosiasiallista merkitystä vangitsemisharkinnassa puoltaa lisäksi se, että pakkokeinolaissa säädetyt periaatteet ovat oikeussääntöjä ja oikeuslähdeopillisesti vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä, koska niiden perusta on säädännäisessä oikeudessa.²⁸¹ Periaatteet ovat usein käytännön avainasemassa silloin, kun vangitseminen käyttäminen todetaan yksittäistapauksessa lainvastaiseksi.²⁸² Vangitseminen on siten tosiasiallisesti mahdollista vasta, kun yleiset ja erityiset edellytykset ovat täyttyneet, eikä vangitseminen ole pakkokeinolain periaatteiden vastaista.²⁸³

Pakkokeinolain periaatteet myös riidattomasti ohjaavat perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittavaan lain soveltamiseen.²⁸⁴ Suhteellisuusperiaate takaa sen, että vangitsemisharkinnassa punnitaan

²⁷⁷ Ks. KKO 2024:20, kohta 29.

²⁷⁸ Ks. KKO 2024:20, kohta 29.

²⁷⁹ HE 222/2010 vp, s. 247, ks. myös KKO 2024:20, kohta 12, jossa korkein oikeus viittaa mainittuun.

²⁸⁰ Fredmanin vuonna 2017 julkaistun empiirisen artikkelin mukaan syytteen nostamisen määräaika asetetaan Helsingissä tyypillisesti noin yhden ja puolen kuukauden päähän vangitsemisasian käsittelystä. Ks. Fredman 2017, s. 359.

²⁸¹ Launiala 2013, s. 35–35 ja Launiala 2021, s. 142.

²⁸² Launiala 2021, s. 14. Ks. myös KKO 2020:79, KKO 2019:99, KKO 2014:29.

²⁸³ Launiala 2021, s. 138.

²⁸⁴ Niemi 2021, s. 888.

rikoksesta epäillyn vapauttamisen puolesta ja sitä vastaan puhuvia seikkoja. Vähimmän haitan periaate taas takaa sen, että vangitsemisharkinnassa arvioidaan lievempien pakkokeinojen käytön mahdollisuus. Kohtuuttoman vangitsemisen kieltä puolestaan edellyttää vangitsemisharkinnassa otettavan huomioon yksittäistapauksessa ilmenneet konkreettiset tosiseikat, mukaan lukien rikoksesta epäillyn henkilökohtaiset olosuhteet. EIT on ratkaisukäytännössään viitannut juuri näihin edellä esitettyihin seikkoihin, ja todennut niiden muodostavan olennaiset ja riittävät perusteet vangitsemiselle.

Näin ollen kyse ei ole vangitsemisen edellytyksiä koskevan säännöksen tulkinnan laajentamisesta. Kyse on siitä, että vakava rikosepäily on vangitsemisen ehdoton ja olennainen, mutta ei kuitenkaan välttämättä riittävä edellytys. Epäillyn rikoksen törkeyden lisäksi vangitsemisharkinnassa on aina otettava huomioon pakkokeinolaissa säädetyt periaatteet, jotka takaavat sekä riittävien perusteiden esittämisen että EIT:n oikeusohjeiden soveltamisen jokaisessa vangitsemistapauksessa.²⁸⁵

Edellä esitetty on vahvistettu myös tuoreessa hallituksen esityksessä koskien rikoslain 6 ja 17 luvun muuttamista. Hallituksen esityksen mukaan pakkokeinolaki edellyttää, että pakkokeinoja harkittaessa on otettava huomioon muitakin seikkoja kuin ainoastaan rangaistusasteikon pituus. Näitä huomioon otettavia seikkoja ovat nimenomaan pakkokeinolain ensimmäisessä luvussa säädetyt pakkokeinojen käyttöä rajoittavat periaatteet. Lisäksi hallituksen esityksen mukaan rikoksen vaikealla selvitetävyydellä ja todistelun turvaamisella on merkitystä pakkokeinojen käytön tarpeellisuutta harkittaessa myös silloin, kun rikoksen rangaistusasteikko oikeuttaa siihen.²⁸⁶ Samat perusteet on todettu myös EIT:n ratkaisukäytännössä.²⁸⁷

Myös Ruotsissa edellytetään kohtuullisuusarviointia jokaisessa vangitsemistapauksessa.²⁸⁸ Ruotsin oikeudenkäymiskaaren esitöissä on todettu, että mikäli asiassa esitetty selvitys osoittaa, ettei vangitsemiselle ole perusteita, epäiltyä saa vangita. Vangitsemiselle ei ole pääsääntöisesti katsottu olevan perusteita silloin, kun rikoksesta epäilty on jo suljettuna rangaistuslaitokseen tai vakavasti sairas.²⁸⁹ Vastaavasti Ruotsissa edellytetään myös suhteellisuusperiaatteen huomioon ottamista kussakin tapauksessa.²⁹⁰ Ruotsissa suhteellisuusperiaatteen merkitystä on korostettu viime vuosina myös korkeimman oikeuden toimesta. Esimerkiksi ratkaisussa NJA 2020 s. 885

²⁸⁵ Ks. Launiala 2021, s. 149; ks. myös Fredman 2017, s. 366.

²⁸⁶ HE 219/2024 vp, s. 33.

²⁸⁷ Ks. EIT, Podeschi v. San Marino, tuomio 13.4.2017, kohta 147 ja siinä viitatus ratkaisut.

²⁸⁸ NJA 2019, s. 741.

²⁸⁹ Prop. 2022/23:53, s. 124–125.

²⁹⁰ Prop. 2022/23:53, s. 124–125.

Ruotsin korkein oikeus totesi, että suhteellisuusperiaate tulee ottaa huomioon myös vangitsemisolehtussäännöstä sovellettaessa, muutoin vangitseminen todetaan lainvastaiseksi.

Edellä esitetyn perusteella voidaan todeta, etteivät nykyiset pakkokeinolain säännökset mahdollista epäillyn vangitsemista todennäköisin syin pelkän epäillyn rikoksen vakavuuden perusteella. Päinvastoin pakkokeinolain säännökset edellyttävät, että jo ensimmäisessä vangitsemiskäsittelyssä vangitsemiselle esitetään olennaiset ja riittävät perusteet, oli kyse ylitörkeästä rikoksesta tai ei.

EIS 5 artiklan 3 kappaletta koskeva EIT:n ratkaisukäytäntö voidaan siten ottaa huomioon niin, että pakkokeinolakia tulkitaan kokonaisuutena, jossa vangitsemisen edellytykset määräytyvät yhtäältä pakkokeinolaissa säädettyjen erityisten edellytysten sekä toisaalta yleisten periaatteiden perusteella. Periaatteiden soveltaminen on mahdollista lain sanamuodon asettamisrajoissa ja vastaa myös lainsäätäjän tarkoitusta. Näin ollen pakkokeinolain säännökset eivät ole ristiriidassa perustuslain 7 §:n eikä ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Vapaudenriisto ei ole myöskään pakkokeinolain asettamien edellytysten täytyessä Euroopan ihmisoikeussopimuksen tarkoittamalla tavalla mielivaltaista eikä se tapahdu ilman laissa säädettyä perustetta.²⁹¹

Rikoksen ylitörkeys ja pakkokeinolain periaatteet siten yhdessä muodostavat vangitsemiselle olennaiset ja riittävät perusteet EIT:n ratkaisukäytännössä tarkoittamalla tavalla. Asian kannalta olennaista on kuitenkin vielä se, miten perusteet tuodaan ilmi vangitsemispäätöksessä. Toisin sanoen kyse on siitä, miten tuomioistuimien perustelee päätöksensä.

4.2.4 Tuomioistuimen perusteluvelvollisuus

Perustuslain 21 §:n mukaan oikeus saada perusteltu päätös on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytys, joka turvataan lailla. Tuomioistuimella on siten perustuslain tasoisen säännöksenkin nojalla velvollisuus perustella vangitsemispäätös. Pakkokeinolain 3:10:n mukaan vangitsemispäätöksessä on lyhyesti mainittava tiedot rikoksesta, josta vangittua epäillään sekä vangitsemisen peruste. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 2 kappaleen mukaan vapaudenriiston kohteeksi joutuneelle henkilölle on viipymättä ilmoitettava hänen ymmärtämällään kielellä vapaudenriiston perusteet.

Lainsäädännössä on säädetty sekä tuomioistuinten perusteluvelvollisuudesta että siitä, mitä perustelujen tulee vähintään pitää sisällään, eli perustelujen minimivaatimuksesta. Perustelujen

²⁹¹ Ks. myös KKO 2024:20 eri mieltä olevan oikeusneuvos Hakamiehen lausunto.

minimivaatimuksen noudattamisesta ei kuitenkaan yksistään seuraa vielä sitä, että ratkaisussa olisi esitetty asian kannalta olennaiset ja riittävät perusteet. Lainsäädännössä ei ole mahdollista ilmaista tarpeeksi yksityiskohtaisesti sitä, mitä olennaiset ja riittävät perusteet pitävät sisällään tai mitä muita vaatimuksia perustelujen sisällölle tulisi asettaa, jonka vuoksi lain tasolla on tyydytty pelkästään minimivaatimuksen määrittelyyn. Oikeuskäytännön tehtäväksi on siten jätetty määrittellä ne olennaiset ja riittävät, *optimaaliset* perustelut, joita tuomioistuinten tulee tavoitella ratkaisuisaan.

Optimaalisissa perusteluissa on kyse ennen kaikkea perusteluille asetettavista laatuvaatimuksista. Ratkaisut tulee perustella ”*parhaalla mahdollisella tavalla*”. Lisäksi prosessilta ja lainopilta yleensäkin vaaditaan rationaalisuutta. Rationaalisuuteen vaikuttavat merkittävästi optimaalisesti perustellut päätökset, sillä ne antavat myös oikeudellisesti parempia ratkaisuja. Näin ollen ne ovat myös asianosaisten sekä muun yleisön näkökulmasta hyväksyttävämpiä. Perustelujen antamisella tulisi tavoitella nimenomaan ratkaisun hyväksyttävyyttä.²⁹²

Perustelujen tulee ensinnäkin olla riittävän yksityiskohtaiset. Yksityiskohtaiset perustelut ovat sellaiset, jotka tarjoavat tyhjentävän vastauksen erilaisiin ”miksi”-kysymyksiin, kuten esimerkiksi siihen, miksi tuomioistuin on soveltanut tiettyä säännöstä tai miksi kyseistä säännöstä on tulkittu tietyllä tavalla. On selvää, että perustelut, joissa esitetään ainoastaan ratkaisussa sovelletut säännökset ja johtopäätös, eivät riitä toteuttamaan niitä tavoitteita, joita optimaalisilla perusteluilla pyritään toteuttamaan. Toisaalta on huomioitava, että perusteluihin käytetyn ajan tulee olla järkevässä suhteessa niiden tarkoituksiin nähden. Perustelujen laatiminen ei saa liialti hidastaa päätöksen antamista. Joka tapauksessa yksityiskohtaiset perustelut merkitsevät oikeusvarmuuden lisääntymistä, jota voidaankin pitää yhtenä perusteluilla tavoiteltavista tarkoituksista.²⁹³

Optimaaliset perustelut merkitsevät lisäksi ratkaisun oikeuttamista. Toisin sanoen ne osoittavat sen, että päätöstä on syytä pitää oikeana ja laillisena.²⁹⁴ Perusteleminen kuuluu sovellettuun lakiin tai oikeuskäytäntöön viittaamisen lisäksi myös sellaisten oikeusperiaatteiden ilmi tuominen, joilla tosiasiallisesti on ollut vaikutusta ratkaisun lopputuloksen kannalta.²⁹⁵

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan vangitsemispäätöksessä tulee esittää sellaiset perustelut, joiden perusteella vapaudenriiston kohteeksi joutuneella henkilöllä

²⁹² Virolainen – Martikainen 2003, s. 100 ja 106.

²⁹³ Virolainen – Martikainen 2003, s. 108–109, 112–113.

²⁹⁴ Virolainen – Martikainen 2003, s. 52–53.

²⁹⁵ Virolainen – Martikainen 2003, s. 119.

on tosiasialliset edellytykset riitauttaa vapaudenriiston laillisuus tuomioistuimessa tehokkaasti.²⁹⁶ Kyse on perustelujen kommunikaatiofunktioista. Kommunikaatiofunktion ytimenä voidaan pitää asianosaisten informointia ratkaisussa, tässä tapauksessa vangittavaksi vaadittavan henkilön informointia.²⁹⁷ Pelkästään sen säännöksen ilmoittaminen, jonka nojalla vangitseminen on suoritettu, ei anna vangitulle henkilölle tosiasiallisia mahdollisuuksia harkita vapaudenriiston laillisuutta.²⁹⁸ Kyse on nimenomaan jo aikaisemminkin mainitusta perustelujen yksityiskohtaisuudesta.

Yksityiskohtaiset perustelut auttavat vangittua mahdollisessa muutoksenhaussa, koska ne osoittavat, mihin seikkoihin vangitun olisi syytä kiinnittää huomiota tai mistä seikoista olisi syytä tuoda ilmi lisää selvitystä. Optimaaliset perustelut ovat toisaalta myös omiaan ehkäisemään vangitun muutoksenhakualttiutta, koska ne todennäköisesti tarjoavat helpommin hyväksyttävemmän ratkaisun.²⁹⁹

Oikeudenkäymiskaaren (OK, 4/1734) 24:4:n ja ROL 11:4.2:n mukaan perusteluista tulee käydä ilmi se oikeudellinen päättely, johon ratkaisu perustuu. Oikeudellisen päättelyn kuvailu edellyttää ratkaisussa käytettyjen oikeuslähteiden ilmoittamista sekä ratkaisun puolesta ja sitä vastaan puhuvien argumenttien analysointia ja punnintaa. Perusteluista tulee siten ilmetä *pro et contra* -argumentit. Ainoastaan *pro et contra* -argumenttien esittämisellä voidaan tosiasiasa puhua sellaisista optimaalisista perusteluista, jotka ovat omiaan parantamaan sekä ratkaisun ymmärrettävyyttä että sen hyväksyttävyyttä asianosaisten näkökulmasta.³⁰⁰

On havaittavissa, että aikaisemmin tuomioistuimet ovat usein tyytyneet perustelemaan vangitsemista varsin rutiininomaisin perustein etenkin ylitörkeiden rikosten tapauksissa EIT:n ratkaisukäytännön vastaisesti.³⁰¹ Asian kannalta merkittävää kuitenkin on, että vangitsemispäätösten perustelujen suhteen on tapahtunut viime vuosien aikana kehitystä. Erityisesti pakkokeinolain kokonaisuudistuksen jälkeen päätöksiä on alettu perustelemaan siten, että niissä on aikaisempaa avoimemmin tuotu ilmi *pro et contra* -tyylistä hyöty/haitta intressivertailua. Osaltaan tämä johtuu

²⁹⁶ Halijoki 2001b, s. 1047–1048.

²⁹⁷ Virolainen – Martikainen 2003, s. 72.

²⁹⁸ Halijoki 2001b, s. 1047–1048.

²⁹⁹ Virolainen – Martikainen 2003, s. 73.

³⁰⁰ Virolainen – Martikainen 2003, s. 118, 121–122.

³⁰¹ Ks. Niemi 2008, s. 107.

siitä, että kokonaisuudistuksessa suhteellisuusperiaate säädettiin selkeästi osaksi pakkokeinolain yleisiä periaatteita, joka nimenomaisesti edellyttää vangitsemisharkinnassa suoritettavan vastaavaa etuvertailua ja punnintaa.³⁰²

Korkein oikeus on myös viimeaikaisessa ratkaisukäytännössään toistuvasti korostanut EIT:n nykyisen linjan mukaisesti, että pakkokeinon käyttämisen perusteeksi esitettävän selvityksen tulee olla yksilöityä ja siinä tulee osoittaa ne konkreettiset seikat, jotka juuri siinä yksittäistapauksessa oikeuttavat pakkokeinon käytön. Edelleen korkein oikeus on useissa ratkaisuissaan todennut, ettei päätöksenteossa voida tyytyä ainoastaan stereotyyppisiin, yleisiin ja abstrakteihin perusteluihin. Lisäksi korkein oikeus on todennut, että tuomioistuimien tulee pakkokeinopäätösten perusteluissa kiinnittää huomiota pakkokeinon käyttöä puoltaviin sekä sitä vastaan puhuviin seikkoihin ja punnita niitä keskenään.³⁰³ Kyse on nimenomaan *pro et contra* -argumentoinnista. Vangitsemispäätöksiin ja muihin pakkokeinoasioissa annettuihin ratkaisuihin on eduskunnan oikeusasiamiehen puolestakin katsottu sopivan kyseinen *pro et contra* -tyylinen perustelu, joka oikeusasiamiehen mukaan lisää myös yleisellä tasolla järjestelmän uskottavuutta.³⁰⁴

Korkeimman oikeuden viimeaikaisesta ratkaisukäytännöstä voidaan tehdä johtopäätös, että korkein oikeus on jo ennen ratkaisun KKO 2024:20 antamista huomionut EIT:n uudessa ratkaisukäytännössä annetut oikeusohjeet vangitsemispäätösten perusteluista. Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksissä antamat oikeusohjeet tulevat suoraan sovellettavaksi alemmissa tuomioistuimissa, joten EIT:n tulkintalinjamuutosta vastaavaa käytäntöä olisi tullut harjoittaa tuomioistuimissa jo ennen KKO 2024:20 ratkaisun antamista.³⁰⁵ Itse asiassa käytäntöä olisi tullut harjoittaa jo paljon ennen EIT:n vuoden 2016 tulkintalinjamuutostakin, sillä optimaalisia perusteluja ja *pro et contra* -argumentointia on painotettu Virolaisen ja Martikaisen toimesta jo ainakin vuodesta 2003 alkaen.

³⁰² Kujala 2016, s. 196.

³⁰³ Ks. esim. KKO 2020:36, kohta 14, KKO 2020:16, kohta 10, KKO 2019:99, kohta 11, KKO 2018:87, kohdat 16–17.

³⁰⁴ EOAK/6888/2017, s. 6.

³⁰⁵ Launiala 2021, s. 139.

5 YLITÖRKEITÄ RIKOKSIA KOSKEVAN VANGITSEMISSPERUSTEEN SOVELTAMINEN TULEVAISUUDESSA

5.1 Vangitsemisperusteita koskevasta presumptiosta

Ylitörkeitä rikoksia koskevan vangitsemisperusteen soveltamisesta on esitetty oikeuskirjallisuudessa eriäviä näkemyksiä pakkokeinolain voimassaolon aikana. Joidenkin näkemysten mukaan kyseinen säännös tulisi poistaa laista kokonaan ja edellyttää myös ylitörkeissä rikoksissa selvitystä karttamis-, sotkemis- tai jatkamisvaaran olemassaolosta. Tätä on perusteltu sääntelyn yksiselitteisyydellä ja yhtenäisyydellä, epäillyn oikeusturvan parantumisella sekä sillä, että vangitseminen entistä todennäköisimmin tulisi kyseeseen vain niissä tapauksissa, joissa se tosiasialla on välttämätöntä.³⁰⁶ Tähän näkemykseen on kuitenkin otettu jo kantaa edeltävässä kappaleessa, ja sen perusteella voidaan todeta, ettei kyseiselle muutokselle ole olemassa perusteita taikka tarvetta.

Säännöstä on vakiintuneesti oikeuskirjallisuudessa tulkittu siten, että siihen on katsottu sisältyvän Ruotsin mallin mukainen presumptio vangitsemisperusteiden olemassaolosta.³⁰⁷ Tätä näkemystä on kuitenkin vastikään kritisoitu Launialan toimesta erityisesti sillä perusteella, ettei säännökseen tulisi tulkinnalla sisällyttää mitään sellaista, mitä lainsäätäjä ei ole siihen tarkoittanut sisällytettävän. Launialan mukaan tarkoituksenmukaisinta olisi tulkita pakkokeinolakia siten, että vangitsemista arvioidaan ainoastaan yleisen edellytyksen, rikoksen vakavuusasteen ja pakkokeinolain periaatteiden perusteella.³⁰⁸ Toisaalta aiemmissa pakkokeinolain esitöissä korostettu seikka siitä, että karttamis- ja sotkemisvaara on ylitörkeissä rikoksissa hyvin todellinen voisi periaatteessa viitata vangitsemisoletuksen olemassaoloon.³⁰⁹ Kyse on kuitenkin 50 vuotta vanhasta hallituksen esityksestä, eikä presumptioon ole viitattu edes periaatteen tasolla uusimmissa pakkokeinolain esitöissä lainkaan. Näin ollen lienee syytä yhtyä Launialan näkemykseen siitä, ettei pakkokeinolakiin ole syytä tulkinnalla lisätä mitään sellaista, mitä siihen ei ole tarkoitettukaan tulkinnan keinoin lisättävän.

Ylitörkeitä rikoksia koskevan vangitsemisperusteen poistamisen sijaan oikeuskirjallisuudessa on myös esitetty, että pakkokeinolaissa ilmaistaisiin Ruotsin mallin mukaisesti, että ”rikoksesta epäiltyä ei tule vangita, jos on ilmeistä, ettei karttamis-, sotkemis- tai jatkamisvaaraa ole tai se on

³⁰⁶ Ks. esim. Järmälä 2020, s. 49–50, Niemi 2008, s. 97.

³⁰⁷ Ks. Fredman 2021, s. 563, Niemi 2021, s. 893, Halijoki 2001a, s. 212, Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 220.

³⁰⁸ Launiala 2021, s. 148–149. Ks. myös KKO 2024:20 eri mieltä olevan oikeusneuvos Hakamiehen lausunto.

³⁰⁹ HE 14/1985 vp, s. 48.

ilmeisen vähäinen”.³¹⁰ Kuten jo aiemmin on todettu, vangitsemisen edellytyksiä ei ole tarkoituksenmukaista rajata koskemaan ainoastaan tiettyjä vaaratilanteita. Kyseinen rajausta johtaisi ennemminkin EIT:n oikeuskäytännössä hyväksyttyä kapeampaan vangitsemisen edellytysten soveltamisalaan, koska EIT:n oikeuskäytännössä on olennaisina ja riittävinä perusteina vangitsemiselle pidetty muitakin edellytyksiä kuin kyseisiä vaaratilanteita.³¹¹

Pakkokeinolakiin olisi tietysti mahdollista lisätä kyseinen ilmaisu myös ilman eriteltyjä vaaratilanteita, kuten esimerkiksi seuraavasti: ”jos rikoksesta ei ole määrätty lievempää rangaistusta kuin kahden vuoden vankeusrangaistus, rikoksesta epäilty saadaan vangita, jollei ole ilmeistä, ettei vangitsemiselle ole perusteita.”³¹² Esitetty muotoilu poikkeaa Ruotsin vangitsemisoletussäännöksestä siten, että Ruotsissa vähimmäisrangaistuksena käytetään nykyään yhden vuoden ja kuuden kuukauden vankeusrangaistusta. Nähdäkseni PKL 2:5.1:n 1 kohtaa ei ole tarpeen laajentaa siten, että ylitörkeiden rikosten vähimmäisrangaistukseksi tulisi Suomessakin vähintään yksi vuosi ja kuusi kuukautta vankeutta.

Toinen merkittävä ero on se, että Ruotsissa säännös on muotoiltu käskevään muotoon: ”vangitseminen on suoritettava, jollei ole ilmeistä, ettei sille ole perusteita.” Ruotsin oikeudenkäymiskaaren esitöiden mukaan säännöstä ei tästä huolimatta ole tarkoitettu pakolliseksi tai automaattista vangitsemista tarkoittavaksi.³¹³ Pakkokeinolain vangitsemisen edellytyksiä koskevassa säännöksessä on joka tapauksessa syytä pitää salliva muotoilu jatkossakin, koska se osoittaa sen, ettei vangitseminen ole pakollista ylitörkeissä rikoksissa, ja että pakkokeinolain periaatteilla on tosiasiallista merkitystä vangitsemisharkinnassa. Lisäksi on todettava, että mikäli pakkokeinolakiin päädyttäisiin tällainen säännös muotoilemaan, voisi uuden ”on ilmeistä” -näyttökynnyksen lisääminen vangitsemisen edellytyksiin horjuttaa säännökseltä tavoiteltavaa yhtenäistä tulkintaa.³¹⁴

Kuitenkin ylitörkeisiin rikoksiin liittyvä presumptio vangitsemisperusteiden olemassaolosta on myös Ruotsissa asianmukaisesti perusteltu. Ruotsissa vangitsemisoletussäännöstä on pidetty erityisesti merkittävänä käytännön toimintaperiaatteena tuomioistuimille. Tuomioistuimet voivat nimittäin olettaa vangitsemisperusteiden olemassaolon, ellei kyseisessä yksittäistapauksessa

³¹⁰ Niemi 2008, s. 107.

³¹¹ Ks. KKO 2024:20 eri mieltä olevan oikeusneuvoksen Hakamiehen lausunto.

³¹² RB 24:1.2: ”Om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år och sex månader, ska häktning ske, om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas.”

³¹³ Prop. 1986/87:112, s. 33.

³¹⁴ Järmälä 2020, s. 50.

esitetty selvitys osoita jotain muuta.³¹⁵ Koska tuomioistuimet voivat olettaa vangitsemisperusteiden olemassaolon, tarkoittaa se käytännössä myös sitä, että oletussäännös asettaa näyttötaakan vangitsemisperusteista rikoksesta epäillylle.³¹⁶ Näin on oikeuskirjallisuudessa esitetyn perusteella katsottu olevan myös Suomessa.³¹⁷ Vaikuttaa myös siltä, että tuomioistuimet ovat Suomessa ainakin jossain määrin tulkinneet säännöstä siten, että sen nojalla ne voivat olettaa vangitsemisperusteiden olemassaolon. Tuomioistuimet ovat nimittäin aikaisemmin toistuvasti tyytynneet perustelemaan vangitsemista viitaten pelkästään rutiininomaisesti epäillyn rikoksen vakavuuteen.³¹⁸ Tämä ei kuitenkaan luonnollisestikaan tule enää kyseeseen.

Kuten todettu, vangitsemisoletussäännös merkitsee sitä, että rikoksesta epäillylle asetetaan näyttötaakka vangitsemisperusteista. Tätä vastaan puhuu vahvasti syyttömyysolettama ja sen asettamat vaatimukset.³¹⁹ Toisaalta Ruotsissa on todettu, ettei vangitsemisoletus rikoksesta epäillylle asetetusta näyttötaakasta huolimatta muodosta ristiriitaa syyttömyysolettaman tai suhteellisuusperiaatteen kanssa, koska vangitsemisperusteita ja suhteellisuutta on kuitenkin aina arvioitava tapauskohtaisesti.³²⁰

Edellä esitetyn perusteella pakkokeinolakiin ei nähdäkseni ole syytä tehdä laintasoisia muutoksia. Nimenomaisen oletussäännöksen lisäämisellä tuskin olisi ainakaan oikeustilaa parantavaa vaikutusta, koska oletussäännöstä sovellettaessakin tulisi vangitsemisharkinta tehdä aina tapauskohtaiset erityispiirteet huomioiden. Tämä on mahdollista jo nykyisen sääntelyn perusteella. Ainoa jokseenkin merkittävä vaikutus voisi olla se, että oletussäännöksen lisäämisellä vahvistettaisiin jo pitkään vallinneen näkemyksen mukainen presumptio vangitsemisperusteiden olemassaolosta ylitörkeissä rikoksissa. Epäilemättä ylitörkeissä rikoksissa yleensä on olemassa jokin peruste vangitsemiselle. Tätä kuitenkin ilmentää jo se, että ylipäänsä ylitörkeä rikos on itsenäinen erityinen edellytyksensä vangitsemiselle. Tässäkin yhteydessä on huomattava, ettei rutiininomainen viittaus pelkkään rikoksen vakavuuteen riitä, vaan vangitsemiselle tulee alusta alkaen esittää olennaiset ja riittävät perusteet, joiden tulee myös selvästi ilmetä vangitsemispäätöksestä.

³¹⁵ Lindberg 2022, s. 340.

³¹⁶ Lindberg 2022, s. 253.

³¹⁷ Halijoki 2003, s. 145. Ks. myös EIT, Shishkov v. Bulgaria, tuomio 9.1.2003, jossa EIT katsoi, että EIS 5 artiklan 3 kappaleen vastaista on sellainen järjestely, jossa rikoksesta epäilty on koko esitutkinnan ajan tutkintavankeudessa ilman tosiasiallista mahdollisuutta vapautua osoittamalla vangitsemisen erillisten edellytysten puuttuminen. Halijoen mukaan EIT otti kyseisessä ratkaisussa kantaa vastaavaan järjestelyyn, mikä on Suomessa voimassa ylitörkeiden rikosten kohdalla.

³¹⁸ Niemi 2008, s. 107.

³¹⁹ Ks. SOU 2016:52, s. 109–111.

³²⁰ Prop. 2022/23:53, s. 125.

Lisäksi vangitsemisoletussäännös luo haasteita rikoksesta epäillyn oikeusturvalle ja syyttömyysolettamalle. Katsoisin, ettei ole edellytyksiä asettaa näyttötaakkaa vangitsemisperusteista rikoksesta epäillylle, vaan vangitsemisvaatimuksen esittäjän on näytettävä ne perusteet, joilla vangitseminen katsotaan lainmukaiseksi ja tarpeelliseksi kyseisessä yksittäistapauksessa. Tuomioistuimen on myös otettava vangitsemisharkinnassa huomioon aina pakkokeinolain periaatteet. Kuitenkin rikoksesta epäillyn esittämä selvitys esimerkiksi sellaisista henkilökohtaisista olosuhteista, jotka ei muutoin ole tulleet tai tule tuomioistuimen tietoon, ovat luonnollisesti merkittäviä vangitsemisen laillisuutta harkittaessa. Rikoksesta epäillyn esittämä selvitys voi jopa johtaa siihen, että vangitseminen katsotaan lainvastaiseksi, vaikka asiassa olisikin todennäköisiä syitä epäillä hänen syyllistyneen ylitörkeään rikokseen. Tästäkin syystä on perusteltua, ettei ylitörkeitä rikoksia koskevia vangitsemisen edellytyksiä rajoiteta koskemaan ainoastaan tiettyjä vaaratilanteita.

5.2 Rikosten yritysten soveltumisesta

Pakkokeinolain ylitörkeitä rikoksia koskevassa vangitsemisperusteessa yleisiä vähentämisperusteita ei huomioida vähimmäisrangaistusta arvioitaessa, vaan rikoksen ylitörkeyteen perustuva vangitsemisperuste soveltuu myös yrityksen asteelle jääneisiin tekoihin.³²¹ Ruotsissa puolestaan vangitsemisoletus ei sellaisenaan sovellu yritysasteelle jääneisiin tekoihin, vaan niissä edellytetään lisäksi vähintään yhden vaaraedellytyksen käsillä oloa.³²² Tutkielmassa on siten syytä arvioida vielä sitä, tulisiko myös Suomessa rikoksen yrityksestä johtuvalla rangaistuksen lieventämisperusteella olla vaikutusta vähimmäisrangaistuksen arvioinnissa.

Asia on merkityksellinen erityisesti tapon yrityksen ja törkeän pahoinpitelyn välillä tehtävän rajanvedon kannalta.³²³ Törkeän pahoinpitelyn minimirangaistus on vähintään yksi vuosi vankeutta. Näin ollen kyseessä ei tässä kontekstissa ole ylitörkeä rikos. Tapon yrityksen minimirangaistus on taas tässä yhteydessä sama kuin tapon, eli vähintään kahdeksan vuotta vankeutta, jolloin se selvästi kategorisoidaan ylitörkeäksi rikokseksi. Tällöin sillä, mistä rikoksesta epäiltyä todennäköisin syin epäillään, on asiassa merkitystä. Mikäli asiassa on todennäköisiä syitä epäillä tapon yritystä, voi tämä käytännössä tarkoittaa useiden kuukausien kestävästä vapaudenmenetystä. Toisaalta tilanne voi olla sama törkeän pahoinpitelyn osalta, mutta silloin vangitseminen edellyttää

³²¹ Launiala 2021, s. 148.

³²² Ks. Prop 2022/23:53, s. 124.

³²³ Ks. Rantaeskola 2014, s. 47, HE 222/2010 vp, s. 247.

pakkokeinolain mukaan selvitystä lisäksi joko karttamis-, sotkemis- tai jatkamisvaaran käsillä olosta.

de Godzinskyn ja Niemen vuonna 2008 julkaistun rikosprosessuaaliseen vapaudenriistoon ja sen korvaamiseen liittyvässä tutkimuksessa havaittiin, että tapon yrityksestä vangittu oli joissain tapauksissa saatettu myöhemmin käsitellä lievempänä rikosepäilynä, jolloin vapaudenriisto ei välttämättä olisi tullut edes kyseeseen. Kuitenkin pääsääntöisesti ne rikokset, jotka oli tutkittu tapon yrityksinä, oli myös tuomittu tapon yrityksinä. Tutkimuksessa myös havaittiin vangitsemisen ylitörkeissä rikoksissa olevan varsin rutiininomaista ja pääsääntöistä. Mainittujen seikkojen vuoksi tutkimuksessa katsottiin, että mikäli vangitsemisen perusteluissa tulisi ottaa kantaa myös vaaraedellytyksien käsillä oloon, voisi vangitsemisharkinta olla perustellumpaa.³²⁴

Mainittu tutkimus on kuitenkin tehty huomattavasti ennen EIT:n suuren jaoston Buzadji v. Moldova ratkaisun tai korkeimman oikeuden KKO 2024:20 ratkaisun antamista. Nykyisin tulisi olla Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä esitettyjen linjaustenkin puolesta selvää, ettei vangitseminen voi perustua rutiininomaisiin viittauksiin, vaan pakkokeinopäätösten perusteluissa on kiinnitettävä huomiota kyseessä olevan tapauksen konkreettisiin tosiseikkoihin ja erityispiirteisiin, oli kyseessä ylitörkeä rikos tai ei. Näin ollen se, että on olemassa todennäköisiä syitä epäillä henkilön syyllistyneen tapon yritykseen ei vielä tarkoita sitä, että rikoksesta epäilty vangittaisiin automaattisesti, vaan vangitsemista on joka tapauksessa harkittava samojen pakkokeinolain periaatteiden kautta, kuten törkeän pahoinpitelyn tapauksessakin.

Lisäksi yrityksestä johtuvan lieventämisperusteen huomioimatta jättäminen aiheuttanee mainittuja käytännön ongelmia ainoastaan törkeän pahoinpitelyn ja tapon yrityksen rajanvetotilanteissa. Mikäli arviointiin otetaan esimerkiksi murhan yritys, voidaan todeta, että lieventämisperusteen huomioimatta jättämiselle lieenee syynsä. Sama pätee myös tapon yritykseen. Tärkeintä on se, että asiassa on tosiasiallisia syitä epäillä tapon yritystä, eikä törkeää pahoinpitelyä. Esitutkinta on kuitenkin usein ainakin ensimmäisessä vangitsemiskäsittelyssä vielä aivan alkutekijöissä, joten sataprosenttista varmuutta mistään epäiltyyn rikokseen liittyvästä seikasta tuskin voidaan edes vaatia.

Ruotsissa tehdyn lakimuutoksen vuoksi nykyisin myös törkeä pahoinpitely kuuluu sen vähimmäisrangaistusasteen vuoksi Ruotsin vangitsemisoletussäännöksen soveltamisalaan. Näin ollen törkeän pahoinpitelyn tapauksessa ei Ruotsissa vaadita selvitystä vaaraedellytyksen käsillä

³²⁴ Niemi 2008, s. 97 ja 106–107.

olosta. Toisin on tapon yrityksen kohdalla, jonka osalta Ruotsissa puolestaan vaaditaan selvitystä vähintään yhden vaaraedellytyksen käsillä olosta. Tällöin yrityksestä johtuvan vähentämisperusteen huomioimisen syynä ei ole Ruotsissa ainakaan enää törkeän pahoinpitelyn ja tapon yrityksen välisestä rajanvedosta johtuva ongelma. Nähdäkseni vähentämisperusteen huomioimiselle ei ole oikeuskirjallisuudessa esitetty muitakaan relevantteja syitä.

Joka tapauksessa on tärkeää, että vangitsemisharkinnassa tulee aina kiinnittää erityistä huomiota asianmukaisen rikosnimikkeen valintaan sekä esitutkintaviranomaisessa, syyttäjällä että tuomioistuimessa. Käytettävä rikosnimike on sovitettava epäiltyyn rikokseen liittyviin seikkoihin ja olosuhteisiin nähden. Huomioitava on lisäksi se, että todennäköisyyskynnys täyttyy jokaisen rikoksen tunnusmerkistötekijän osalta.

5.3 Kehitysehdotuksia

Pakkokeinolakia on mahdollista soveltaa sen nykyisessä muodossaan. Pakkokeinolainsäädäntö on yhteensovitettavissa EIT:n nykyisen ratkaisukäytännön kanssa ilman välitöntä laintasoista muutosta ottaen huomioon myös lainsäätäjän tarkoitus. Prosessioikeuden alalla on muutenkin usein syytä pohtia voimassa olevan oikeuden mahdollisen kehitys- tai parannustavoitteen saavuttamista ilman uutta sääntelyä. Epäkohdan tai ristiriitaisuuksia aiheuttavaa oikeuskäytäntöä voidaan ennen kaikkea oikaista voimassa olevan lainsäädännön ”uustulkinnalla”. Mainittu on perusteltu ennen kaikkea silloin, kun lain sanamuoto sekä esityöt antavat tilansa sille.³²⁵

Kotimaista oikeuskäytäntöä olisi mahdollista kehittää EIT:n oikeuskäytäntöä paremmin vastaavaksi painottamalla erityisesti tuomioistuinten perusteluvelvollisuutta vangitsemispäätöksissä erityisesti silloin, kun vangitsemisperusteena on ylitörkeä rikos. Lainsäädännöllistä tilaa perustelujen osalta ei voida parantaa, koska laissa olevat perustelua koskevat minimisäännökset ovat jo niin yksityiskohtaisia, kun ne voivat laissa olla. Kyse on nimenomaan tuomareiden oman ammattitaidon kehittämisestä. On todettava, etteivät perustelut koskaan ole optimaalisia tai täydellisiä. Merkittävää on, että sellaisiin perusteluihin siitä huolimatta aina pyritään.³²⁶

Tuomioistuinten tulee tuoda vangitsemispäätöksessä selvästi ilmi ne perusteet, joilla kyseiseen lopputulokseen on päädytty. Ensinnäkin tulee tuoda ilmi, että vangitsemisen pääasiallisena perusteena on todennäköiset syyt epäillä henkilön syyllistyneen ylitörkeään rikokseen. Seuraavaksi

³²⁵ Markus 2023, s. 908.

³²⁶ Virolainen – Martikainen 2003, s. 304.

on arvioitava, muodostaako jokin pakkokeinolain periaate esteen vangitsemiselle. Pakkokeinopäätöksestä on lisäksi käytävä ilmi, millä perustein vangitseminen arvioidaan kohtuulliseksi ottaen huomioon rikoksesta epäillyn henkilökohtaiset olosuhteet. Perusteluissa on myös arvioitava, miksi tavoitteita ei kyseisessä tilanteessa ole mahdollista saavuttaa esimerkiksi matkustuskiellolla tai tehostetulla matkustuskiellolla. Perusteluissa on myös punnittava keskenään rikoksesta epäillyn oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen sekä yhteiskunnan ja asianomistajan rikoksen selvittämistä intressiä, asianomistajan oikeussuojaa unohtamatta. Perusteluissa on siten hyödynnettävä *pro et contra* -argumentteja, jotka parantavat sekä ratkaisun ymmärrettävyyttä että yleistä hyväksyttävyyttä.

Samaan aikaan on todettava, että ylitörkeissä rikoksissa yhteiskunnan ja asianomistajan intressi useimmiten painaa vaakakupissa enemmän kuin rikoksesta epäillyn oikeus vapauteen. Tämä lähtökohta ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö vangitsemista tulisi harkita aina tapauskohtaisesti. Yhteiskunnan ja asianomistajan painavien intressien vuoksi on myös perusteltua, että ylitörkeä rikos vangitsemisen erityisenä edellytyksenä säilytetään laissa omana perusteenaan. Näissä tapauksissa ei myöskään ole tarkoituksenmukaista erikseen rajata edellytyksiä koskemaan ainoastaan tiettyjä vaaratilanteita.

Herkempi vangitseminen ylitörkeissä rikoksissa takaa sen, että tapaukseen voidaan soveltaa vangitun rikosprosessia jouduttavia säännöksiä, jolloin sekä rikoksesta epäilty että asianomistaja saa rikosprosessin nopeammin päätökseen. Muutoin rikosprosessi voi venyä jopa vuosien mittaiseksi. Etenkin asianomistajan edun mukaista on, että ylitörkeissä rikoksissa vangitsemisen lailliset edellytykset täyttyvät herkemmin kuin lievemmissä rikoksissa. Kyse on kuitenkin nimenomaan kaikista vakavimmista tapauksista, jolloin vangitsemiselle on lähes varmasti olemassa perusteita. PKL 2:5.1:n 1 kohta ei edes kosketa suurinta osaa Suomen rikoslaissa säädetyistä rikoksista.

Missään tapauksessa vangitseminen ei saa kuitenkaan muodostua kohtuuttomaksi tai ylimitoitetuksi toimenpiteeksi, saatikka etukäteiseksi rangaistukseksi. PKL 3:15.1:n nojalla vangitsemisen edellytykset, periaatteet mukaan lukien, voidaankin ottaa kahden viikon välein uuteen tarkasteluun tuomioistuimessa. Lisäksi olennaista on kiinnittää huomiota syytteen nostamisen määräajan pituuteen, joka tulee asettaa niin lyhyeksi kuin vain suinkin on mahdollista.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu seuraavia tutkimuskysymyksiä: Mahdollistavatko voimassa olevat pakkokeinolain säännökset vangitsemisen pelkän todennäköisin syin epäillyn rikoksen vakavuuden perusteella? Ovatko pakkokeinolain säännökset ilmeisessä ristiriidassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä johtuvien ihmisoikeusvelvoitteiden ja perustuslain 7 §:n kanssa? Tulisiko pakkokeinolakia muuttaa, ja jos, niin millä tavoin? Vai voidaanko pakkokeinolakia soveltaa sen nykyisessä muodossaan, ja miten sitä olisi tarkoituksenmukaisinta tulkita ja soveltaa jatkossa?

Tutkimuskysymyksiin vastauksia selvitettäessä tutkielmassa on arvioitu pakkokeinolainsäädännön asettamia vangitsemisen edellytyksiä ylitörkeissä rikoksissa. Kerätyn aineiston ja siitä tehtyjen havaintojen perusteella voidaan todeta, että pakkokeinolainsäädäntö muodostaa kokonaisuuden, jossa vangitsemisen edellytykset määräytyvät yhtäältä pakkokeinolaissa säädettyjen erityisten edellytysten sekä toisaalta yleisten periaatteiden perusteella.

Vangitsemisen yleinen edellytys on todennäköinen rikosepäily. Toisin sanoen rikosepäilylle tulee olla osoitettavissa todennäköisiä syitä. Tutkielmassa on arvioitu todennäköisyyskynnystä suhteessa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan ”perusteltua syytä epäillä” -näyttökynnyseseen. Tutkielmassa on osoitettu, että pakkokeinolain todennäköisyyskynnys on jokseenkin korkeampi kuin ihmisoikeussopimuksessa vaadittu ”perusteltu syy epäillä” -kynnys.

Tutkielmassa on tarkasteltu niitä rikoslaissa säädettyjä rikoksia, jotka kategorisoidaan tässä kontekstissa ylitörkeiksi rikoksiksi. Lisäksi tutkielmassa on tarkasteltu näiden ylitörkeiden rikosten merkitystä vangitsemisen erityisenä edellytyksenä ja todettu, että ylitörkeä rikos muodostaa perustellun ja olennaisen vangitsemisperusteen. Pakkokeinolaissa vangitseminen on ylipäättään mahdollista ainoastaan tietyn vakavuusasteen rikoksissa, kun taas ihmisoikeussopimuksessa näin ei ole edellytetty. Kyse on siten EIT:n sallimasta lisäedellytyksestä. Tutkielmassa havaittiin vastaavia vangitsemissäännöksiä myös muiden Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden lainsäädännöissä. Tutkielmassa on tehty oikeusvertailua erityisesti Ruotsin oikeuden kanssa, jossa on todettu ylitörkeään rikokseen perustuvan vangitsemisperusteen olevan yhdenmukainen perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Tutkielmassa ei katsottu olevan perustetta tulkita Suomessa asiaa eri tavoin. Tutkielmassa muutoinkin havaittiin, että Suomessa säädetään vangitsemisen edellytyksistä ylitörkeissä rikoksissa tiukemmin kuin Ruotsissa.

Nykyisen EIT:n ratkaisukäytännön mukaan pelkkä rutiininomainen viittaaminen ainoastaan rikoksen vakavuuteen ei riitä vangitsemisen perusteeksi, vaan vangitsemiselle on vakavienkin rikosten

tapauksissa esitettävä olennaiset ja riittävät perusteet jo ensimmäisestä vangitsemiskäsittelystä lähtien. Vangitsemisessa tulee rikoksen vakavuuden lisäksi ottaa huomioon pakkokeinolaissa säädetyt oikeuslähdeopiltaan vahvasti velvoittavat yleiset periaatteet. Vangitsemisessa korostuu erityisesti suhteellisuusperiaatteen, vähimmän haitan periaatteen ja kohtuuttoman vangitsemisen kiellon merkitys.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta on päädytty johtopäätökseen, että voimassa olevat pakkokeinolain säännökset eivät mahdollista vangitsemista pelkän todennäköisin syin epäillyn rikoksen vakavuuden perusteella. Samalla voidaan todeta toisen tutkimuskysymyksen osalta, ettei pakkokeinolainsäädäntö ole ristiriidassa EIT:n ratkaisukäytännöstä johtuvien ihmisoikeusvelvoitteiden tai perustuslain 7 §:n kanssa. Vangitsemisen edellytyksistä on pakkokeinolaissa säädetty tiukemmin kuin ihmisoikeussopimuksessa. Lisäksi pakkokeinolaki velvoittaa olennaisen ja riittävien perusteiden esittämisen vangitsemiselle myös ylitörkeissä rikoksissa. Todennäköinen ylitörkeä rikosepäily muodostaa itsessään olennaisen perusteen vangitsemiselle. Pakko-keino-oikeuden yleiset periaatteet taas ovat olennaisessa osassa riittävien perusteiden muodostamisessa.

Toisaalta pelkkää viittausta pakkokeinolain periaatteisiin ei voida pitää riittävänä perusteena vangitsemiselle. Riittäviin perusteisiin vaikuttaa loppujen lopuksi eritoten se, miten tuomioistuimet perustelevat vangitsemispäätöksensä. Kyse on nimenomaan tuomareiden ammatitaidon kehittämisestä, koska lainsäädännöllistä tilaa perustelujen osalta ei voida parantaa.³²⁷ Tuomioistuinten perusteluvelvollisuudesta ja optimaalisten perustelujen käytöstä on puhuttu jo vuosia ennen EIT:n suuren jaoston Buzadji v. Moldova -ratkaisua. Nyt viimeistään tuomioistuinten on vangitsemispäätösten perusteluissa alettava hyödyntämään *pro et contra* -argumentaatiota ja pyrkiä perustelemaan ratkaisut aina parhaalla mahdollisella tavalla, prosessiekonomia huomioiden.

Kolmannen tutkimuskysymyksen osalta voidaan todeta, ettei pakkokeinolakia ole tarpeen muuttaa lainsäädännöllisesti eikä tulkinnalla niin, että PKL 2:5.1:n 1 kohdan ylitörkeissä rikoksissa edellytettäisiin selvitystä jonkin 2 kohdan a-c alakohtien vaaraedellytyksestä. EIT:n tulkintalinjamuutos on mahdollista ottaa huomioon pakkokeinolainsäädännössä ja -käytännössä ilman lain-tasoisia muutoksia. Pakkokeinolaissa käytetty sanamuoto ”saadaan pidättää” (ja vangita) antaa tällaiselle tulkinnalle tilansa. Tämä vastaa myös lainsäätäjän tarkoitusta, jonka mukaan rikos-

³²⁷ Virolainen – Martikainen 2003, s. 304.

epäilyn lisäksi vangitsemisharkinnassa on kiinnitettävä erityistä huomiota muun muassa kohtuullisuuteen ja syytteen nostamisen määrääjän pituuteen.³²⁸ Lainsäätäjän tiedossa on myös ollut, että ihmisoikeussopimuksen tulkintaa tulee jatkuvasti muuttaa ja kehittää EIT:n ratkaisukäytännön perusteella.³²⁹ Samalla lainsäätäjän tarkoituksena on ollut, että ylitörkeä rikos muodostaa oman erityisen edellytyksen vangitsemiselle, eikä tällöin vaadita selvitystä kyseisistä vaaraedellytyksistä. Vangitsemisen edellytyksiä ylitörkeissä rikoksissa ei muutenkaan ole tarkoituksenmukaista rajata koskemaan ainoastaan kyseisiä vaaraedellytyksiä, sillä se johtaisi pikemminkin EIT:n ratkaisukäytäntöä tiukempaan tulkintaan, koska EIT on sallinut ratkaisukäytännössään sallituiksi perusteiksi myös muita edellytyksiä. Myöskään Ruotsissa vangitsemisen edellytyksiä ylitörkeissä rikoksissa ei ole rajattu koskemaan ainoastaan mainittuja vaaraedellytyksiä.

Tutkielmassa on näin ollen päädytty korkeimman oikeuden enemmistöratkaisun KKO 2024:20 kanssa päinvastaiseen pakkokeinolain ja EIT:n ratkaisukäytännön tulkintaan. Tutkielman tulkitaratkaisu ja johtopäätökset vastaavat kuitenkin korkeimman oikeuden ratkaisussa kahdeksan vähemmistöön jääneen oikeusneuvoksen tulkintaratkaisua.

Ratkaisun KKO 2024:20 antamisen jälkeen alemmissa tuomioistuimissa alettiin automaattisesti vaatimaan ylitörkeissä rikoksissa selvitystä jonkin vaaraedellytyksen käsillä olost. Tämä on johtanut tilanteisiin, joissa ylitörkeistä rikoksista epäiltyjä henkilöitä on päästetty pidätysajan jälkeen tutkinnan ajaksi vapauteen.³³⁰ Jossakin tapauksessa vapauteen päästetty ylitörkeästä rikoksesta epäilty henkilö on lähtenyt pakoilemaan rikosprosessia, vaikka tuomioistuimessa oli katsottu, ettei ollut syytä epäillä karttamisvaaraa.³³¹ Nähdäkseni tämä vahvistaa sitä, että yleensä ylitörkeissä rikoksissa vaaraedellytyksen tai muun vangitsemisperusteen olemassaolo on hyvin todellinen. Toisaalta kyse on yksittäistapauksista, jotka olisi kuitenkin voitu välttää tulkitsemalla pakkokeinolakia ja EIT:n ratkaisukäytäntöä eri tavalla.

Kolmannessa tutkimuskysymyksessä arvioitiin myös muita pakkokeinolain mahdollisia muutostarpeita. Ensinnäkin tarkastelussa oli Ruotsin mallin mukaisen vangitsemisoletussäännöksen lisääminen lakiin joko nimenomaisella säännöksellä tai tulkinnan keinoin. Tutkielmassa ei kuitenkaan arvioitu tällaiselle muutokselle tarvetta, koska sillä ei nähty olevan muuta oikeustilaa parantavaa vaikutusta kuin se, että se vahvistaisi ylitörkeissä rikoksissa jo olemassa olevaa merkit-

³²⁸ HE 222/2010 vp, s. 247, ks. myös KKO 2024:20, kohta 12, jossa korkein oikeus viittaa mainittuun.

³²⁹ KKO 2024:20 eri mieltä olevan oikeusneuvos Hakamiehen lausunto, HE 222/2010 vp, s. 71.

³³⁰ Helsingin sanomat 10.9.2024.

³³¹ MTV Uutiset 20.11.2024.

tävää todennäköisyyttä vangitsemisperusteiden olemassaolosta. Ylitörkeisiin rikoksiin perustuvan vangitsemisen edellytyksen jättäminen pakkokeinolakiin vahvistaisi jo tarpeeksi sen merkitystä.

Lisäksi tutkielmassa arvioitiin rikoksesta epäillyn oikeusturvan ja syyttömyysolettaman näkökulmasta haastavaksi vangitsemisoletukseen liittyvä näyttökynnyksen asettaminen rikoksesta epäillylle, vaikka Ruotsissa kyseisten haasteiden olemassaolo on kiistetty. Tarkoituksenmukaisinta kuitenkin on, että vangitsemisvaatimuksen esittäjällä on näyttötaakka vangitsemisperusteista. Lienee selvää, että rikoksesta epäillyn esittämällä selvityksellä on merkitystä vangitsemista arvioitaessa. Rikoksesta epäillyn esittämät seikat voivat nimittäin johtaa siihen, ettei vangitsemiselle ole perusteita, vaikka kyseessä olisikin ylitörkeä rikos. Myös tämän vuoksi on perusteltua, ettei vangitsemisen edellytyksiä ylitörkeissä rikoksissa rajoiteta koskemaan ainoastaan tiettyjä ennalta määriteltyjä vaaratilanteita.

Tutkielmassa on lisäksi arvioitu PKL 2:5.1:n 1 kohdan muuttamista siten, että siihen ei sovellettaisi enää yrityksen asteelle jääneitä rikoksia. Myös tässä suhteessa on tehty oikeusvertailua Ruotsin oikeuden kanssa, sillä Ruotsin vangitsemisoletussäännös ei sellaisenaan sovellu yrityksen asteelle jääneisiin rikoksiin, vaan tällöin edellytetään lisäksi vähintään yhden vaaraedellytyksen käsillä oloa. Yrityksestä johtuvan vähentämisperusteen huomioimatta jättämisen havaittiin kuitenkin aiheuttavan käytännön ongelmia ainoastaan törkeän pahoinpitelyn ja tapon yrityksen välisissä rajanvetotilanteissa. Lisäksi rajanvetotilanteiden aiheuttamat ongelmat ajoittuivat pakkokeinolain uudistusta edeltävälle ajalle, jolloin tuomioistuimet usein myös tyytyivät perustelemaan vangitsemista varsin rutiininomaisin viittauksin. Asian arviointiin vaikuttaa myös se, että Ruotsissa törkeä pahoinpitely luetaan nykyään vangitsemisoletussäännöksen soveltamisalaan, joten Ruotsissa säännöksen taustalla ei ainakaan enää ole törkeän pahoinpitelyn ja tapon välisestä rajanvedosta aiheutuvat ongelmat. Muitakaan relevantteja syitä vähentämisperusteen huomioinnille ei tutkimuksessa ilmennyt. Joka tapauksessa esitutkintaviranomaisessa on syytä kiinnittää erityistä huomiota asianmukaisen rikosnimikkeen valintaan sekä siihen, että todennäköisyyskynnyksen on täytyttävä jokaisen rikoksen tunnusmerkistötekijän kohdalla.

Koska tutkielmassa päädyttiin siihen, ettei pakkokeinolakiin ole syytä tehdä laintasoisia tai muita muutoksia, voidaan neljännen tutkimuskysymyksen osalta todeta, että pakkokeinolakia voidaan soveltaa sen nykyisessä muodossaan. Tutkielmassa arvioitiin vielä viimeisenä sitä, miten pakkokeinolakia olisi tarkoituksenmukaisinta tulkita ja soveltaa jatkossa. Pakkokeinolakia tulee tulkita ennen kaikkea kokonaisuutena, jossa vangitsemisen edellytykset määräytyvät yhtäältä pakkokeinolaissa säädettyjen erityisten edellytysten sekä toisaalta pakkokeinolain periaatteiden

perusteella. Ylitörkeitä rikoksia koskeva vangitsemisperuste on myös suotavaa säilyttää pakkokeinolaissa itsenäisenä edellytyksenään, eikä näissä tapauksissa ole syytä vaatia selvitystä vaaraedellytyksistä.

Kuitenkin myös ylitörkeiden rikosten tapauksissa, vangitsemiselle on esitettävä olennaiset ja riittävät perusteet. Olennaiset ja riittävät perusteet muodostuvat sekä edellä mainituista pakkokeinolain asettamista edellytyksistä että tuomioistuinten optimaalisista perusteluista. Optimaaliset perustelut yhdessä suhteellisuusperiaatteen kanssa takaavat sen, että vangitsemisharkinnassa punnitaan sekä vangitsemisen puolesta että sitä vastaan puhuvia argumentteja. Lisäksi ne antavat päätökselle oikeutuksen ja lisäävät sen yleistä hyväksyttävyyttä. Selvää on, ettei rutiininomaisilla viittauksilla rikoksen vakavuuteen saavuteta olennaisia ja riittäviä, eli optimaalisia perusteita.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa esitetyt eriävät mielipiteet voivat rohkaista tuomioistuimia antamaan myös erilaisia vangitsemisratkaisuja. Korkeimman oikeuden ratkaisut eivät ole samalla tavalla sitovia kuin lainsäädäntö, mutta niistä poikkeava tulkinta aiheuttaa tuomioistuimelle perusteluvelvollisuuden. Eriävät mielipiteet pakkokeinolain ja EIT:n ratkaisukäytännön tulkinnasta tarjoavatkin tähän mahdollisuuden.